T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI MÜSTEŞARLIĞI
YAYIN NO: DPT: 2375 - ÖİK: 440

DÜNYADA KÜRESELLEŞME VE BÖLGESEL ENTEGRASYONLAR

(AT, NAFTA, PASİFİK) VE TÜRKİYE (AT, EFTA, KEİ,

TÜRK CUMHURİYETLERİ, EKİT (ECO), İSLAM ÜLKELERi) İLİŞKİLERİ

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU

DÜNYADA KÜRESELLEŞME VE BÖLGESEL BÜTÜNLEŞMELER ALT KOMİSYON RAPORU

KİTAP 2

OCAK 1995

ISBN 975 – 19 – 0984 - 8 (basılı nüsha)

Bu Çalışma Devlet Planlama Teşkilatının görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluğu yazarına aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Devlet Planlama Teşkilatının iznini gerektirmez; İnternet adresi belirtilerek yayın ve referans olarak kullanılabilir.

Bu yayın 1000 adet basılmıştır. Elektronik olarak, 1 adet pdf dosyası üretilmiştir.

ÖNSÖZ

Devlet Planlama Teşkilatının Kuruluş ve Görevlen Hakkında 540 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, iktisadi ve sosyal sektörlerde uzmanlık alanları ile ilgili konularda bilgi toplamak, araştırma yapmak, tedbirler geliştirmek ve önerilerde bulunmak yolu ile Devlet Planlama Teşkilatı'na, Kalkınma Planı çalışmalarında yardımcı olmak, plan hazırlıklarına daha geniş çevrenin katkısını sağlamak ve ülkemizin bütün olanaklarını değerlendirmek üzere sürekli ve geçici özel ihtisas komisyonlarının kurulacağı hükmünü getirmektedir.

Başbakanlığın 1.4.1993 tarih ve 93/7 sayılı Genelgesi uyarınca kurulan Özel İhtisas Komisyonlarının hazırladığı raporlar, 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlık çalışmalarına ışık tutacak ve toplumun çeşitli kesimlerinin görüşlerini Plan metnine yansıtacaktır. Komisyonlar çalışmalarını, sözkonusu Başbakanlık Genelgesi, 29.9.1961 tarih ve 5/1722 Sayılı Bakanlar Kurulu Karan ile yürürlüğe konulmuş olan tüzük ve Teşkilatımız tarafından hazırlanan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu genel çerçevelerini dikkate alarak yapmışlardır.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile istikrar içinde büyümenin sağlanması, sanayileşmenin başarılması, uluslararası ticaretteki payımızın yükseltilmesi, piyasa ekonomisinin geliştirilmesi, ekonomide toplam verimliliğin arttırılması, sanayi ve hizmetler ağırlıklı bir istihdam yapısına ulaşılması, işsizliğin azaltılması, sağlık hizmetlerinde kalitenin yükseltilmesi, sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması, sonuç olarak refahın arttırılması ve yaygınlaştırılması hedeflenmekte, yirmibirinci yüzyılda dünya ile bütünleşme amaçlanmaktadır.

Ülkemizi 2000'li yıllara taşıyacak ve önemli bir dönemi kapsayacak olan 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmalarına toplumun tüm kesimlerinin katkısı, özel ihtisas komisyonları kurularak sağlanmıştır. Planların demokratik katılımcı niteliğini güçlendiren Özel İhtisas Komisyonları çalışmalarının dünya ile bütünleşen bir Türkiye hedefini gerçekleştireceğine olan inancımla, konularında ülkemizin en yetkili kişileri olan Komisyon Başkan ve Üyelerine, çalışmalara yaptıkları katkıları nedeniyle teşekkür eder, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ülkemize hayırlı olmasını dilerim.

Necati ÖZFIRAT
Müsteşar

DÜNYADA KÜRESELLEŞME VE BÖLGESEL BÜTÜNLEŞMELER ALT KOMİSYONU

Başkan ve Raportör : Prof. Dr. Gül G. TURAN (İ.Ü. İktisat Fakültesi)
DPT Koordinatörü : Dr. İnci AK

ALT KOMİSYON ÜYELERİ

İsim, Soyadı	Kurumu
Halil AGAH	GAP Bölge İdaresi Başkanlığı
Hale ATAMAN	T.C. Merkez Bankası
Ali Osman BALKANLI	İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi
Ayşe Botan BERKER	T.C. Merkez Bankası
Ercüment Ağa ENÇ	Dışişleri Bakanlığı
Prof.Dr. Orhan GÜVENEN	Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanı
Prof. Dr. Gülten KAZGAN	İ.Ü. İktisat Bölümü
Ahmet Haşim KÖSE	Milli Prodüktivite Merkezi
Pınar ÖNERTÜRK	Maliye Bakanlığı
Sema ÖZKUTEN	Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı
Serdar RODOPLU	İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi
Vasia SADE	Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı
Aylin SAKIZLIOĞLU	DPT, AT ile İlişkiler Genel Müdürlüğü
Doç. Dr. Cem SOMEL	ODTÜ Ekonomi Bölümü
Özer TUZLACI	TÜSTAŞ
Çiğdem TÜZÜN	DEİK
Serhat YANIK	İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Kemal YILDIRIM	Anadolu Üniversitesi
Ahmet YÜCEL	DPT, AT ile İlişkiler Genel Müdürlüğü

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ: GENEL KURAMSAL ÇERÇEVE **1**

1. DÜNYADA KÜRESELLEŞME EĞİLİMLERİ **1**

2. DÜNYADA BOLGESELLEŞME VE BÜTÜNLEŞME HAREKETLERİ **3**

2.1. Bütünleşme'nin Anlaşmaya Taraf Olan Ülkelere Etkileri 4

2.2. Büiünleşme'nin Anlaşma Dışındaki Ülkelere Etkileri 6

3. KÜRESELLEŞME VE BOLGESELLEŞME: BİR İKİLEM Mİ ? **7**

II. İKTİSADİ ALANDA KÜRESELLEŞME VE BOLGESELLEŞME OLGUSU **10**

1. ÜRETİMDE KÜRESELLEŞME 10

1.1. Mahiyeti 10

1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Coğrafi ve Sektörel Dağılımı 12

1.3. Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Gelişmiş Ülkelerin Hakimiye 13

1.4. Doğrudan Yabancı Yatırımların Ülke Grubu Bazında Dağılımı 15

1.5. Doğrudan Yabancı Yatırım Kararlarını Belirleyen Etkenler 16

1.6. Üretimin Küreselleşmesinin Dış Ödemelere Etkileri 16

1.7. Üretimin Küreselleşmesi Teknoloji Transferi ve Kalkınma 18

2. FİNANS PİYASALARINDA KÜRESELLEŞME **22**

2.1. Tarihsel Gelişim 23

2.2. Küreselleşme, Liberalleşme ve Dışa Açılma Eğilimleri 25

2.3. Malı Reform Stratejilerinin Değerlendirilmesi. 27

2.4. Uluslararası Borç Krizi 30

2.5. Para İkamesi 31

3. KÜRESELLEŞME BOLGESELLEŞME VE DIŞ TİCARET POİTİKALARI **33**

3.1.1. GATT : Başarılı ve Sorunlu Alanlar 33

3.1.2. GATT ve Tekstil Sektörü 35

3.1.3. GATT ve Tarım Sektöıü 35

3.1.4. GATT ve Hizmet Sektörü 36

3.1.5. GATTta TRIPS ve TRIMS 37

3.1.6. Uruguay Round'u 37

3.1.7. Nihai Senet Taslağı ve Ulaşılan Sonuçlar 38

3.2. Küreselleşme mı ? Bölgeselleşme mi? 39

3.2. l. Gelişmiş Ülkeler ve Koruma Duvarları 40

3.2.2. Gelişmekte olan Ülkelerde Ticaretin Liberalleştirilmesi 40

3.2.3. GATT İçerisindeki Yanlılık 41

3.2.4. Ticari Blokların Oluşması ve Güçlerinin Artması 42

3.2.5. Aktif bir Dış Ticaret ve Sanayileşme Politikası Arayışı 44

III. DÜNYA'DA ÇOKTARAFLI VE DAR KAPSAMLI İKTİSADİ BÜTÜNLEŞME HAREKETLERİ 45

1. KÜRESELLEŞEN VE BÖLGESELLEŞEN DÜNYADA KARAR ALMA SÜREÇLERİ **45**

1.1.Grupların Etkinlikleri 45

1.2.Yediler Grubu 46

2. ULUSLARARASI RESMİ KURULUŞLAR ÇERÇEVESİNDE KÜRESELLEŞMEYE ÖRNEKLER **49**

2. l. Birleşmiş Milletler Örgütü 49

2.1.1. Birleşmiş Milletler'e Üyelik 49

2. 1 .2. Birleşmiş Mılletler'in Örgütsel Yapısı 50

2.1.3. Birleşmiş Milletlerin Etkinlikleri 52

2.2. Uluslararası Para Fonu (IMF) 53

2.2. l. IMF'nın Sağladığı Finansman Kolaylıkları 54

2.2.1.1. Stand-by ve Genişletilmiş Kullanım Anlaşmaları 54

2.2.1.2. Anlaşmalar Çerçevesinde Tanınan Kolaylıklar 55

2.2.2. IMF ve Türkiye İlişkileri 58

2.3. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) 59

2. 3.1. Dünya Bankası'nın Faaliyetleri 59

2.3.2. Dünya Bankası ve Türkiye ile İlişkiler 60

3. BÖLGESEL KURULUŞLAR VE ANLAŞMALAR ÇERÇEVESİNDEKİ İKTİSADİ İŞBİRLİĞİNE VE BÜTÜNLEŞMEYE ÖRNEKLER **61**

3.1. Gelişmiş Ülkeler çerçevesindeki Bölgesel Kuruluşlar ve Anlaşmalar 62

3.1.1. İktisadı İşbirliği ve Gelisme Teskilatı (OECD) 62

3.1.2. Bölgesel İhtisas Bankalarına Örnekler 64

3. l .2. l. Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) 64

3.1.2.2.Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası(EBRD) 68

3.1.3. Bölgesel Ticaret Anlaşmalarına Örnekler 70

3.1.3. l. Kanada - ABD Serbest Ticaret Anlaşması (CUSTA) 70

3.1.3.2. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) 71

3.1.3.3. Avustralya- Yeni Zelanda Arasındaki Ekonomik

3.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Bölgesel Kuruluşlar ve Anlaşmalar 75

3.2.1. Afrika Kıtasında Bölgesel İşbirliği ve Bütünleşme 76

3.2.1.1. Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) 76

3.2.1.2. Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (CEAO) 77

3.2.1.3. Mano Nehri Birliği (MRU) 78

3.2.1.4. Büyük Göller Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (CEPGL) 78

3.2.1.5. Orta Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliği (UDEAC) 79

3.2.1.6. Doğu ve Güney Afrika Tercihli Ticaret Alanı (PTA) 79

3.2.2. Amerika Kıtasında Bölgesel İşbirliği ve Bütünleşme 80

3.2.2.1. Karayipler Ortak Pazarı (CARICOM) 80

3.2.2.2. Orta Amerika Ortak Pazarı (CACM) 81

3.2.2.3. Latin Amerika Entegrasyon Topluluğu (LALA) 81

3.2.2.4. Andean Grubu 82

3.2.2.5. Meksika ve Şili Arasındaki Ekonomik İşbirliği Anlaşması 82

3.2.2.6. Güney Konisi Ortak Pazarı (MERCOSUR) 82

3.2.3. Asya Kıtasında Bölgesel İşbirliği ve Bütünleşme 83
3.2.3.1. Güneydoğu Asya Ulusları Topluluğu (ASEAN) 83
3.2.3.2. Asya Kalkınma Bankası (AsDB) 83

IV. SONUÇ 86

TABLOLAR 91
Tablo 1: Doğrudan Yabancı Yatınm Yapan Şirketlerin Menşe Ülkeleri
Tablo 2: Azgelişmiş Ülkelerde Yapılan Doğrudan Yabancı Tablo atırımların Toplam içindeki Payları
Tablo 3: Gelişmiş Ülke Kutuplarından Birinin Doğrudan Yabancı Yatırım Stokunda Egemen Olduğu Azgelişmiş Ülkeler (1987)
Tablo 4: Gelişmiş Ülke Kutuplarından Birinin Doğrudan Yabancı Yatırım Akımında Egemen Olduğu Azgelişmiş Ülkeler (1985-88)
Tablo 5: OECD Ülkelerinde Doğrudan Yatırımlar
Tablo 6: Global Doğrudan yatırımlar
Tablo 7: Sanayileşmiş Ülkelerdeki Sermaye Hareketleri
Tablo 8: OECD Ülkelerinden/Ülkelerine Yapılan Doğrudan Yatırımlar
Tablo 9: Euro-Note İhraçları
Tablo 10: Uluslararası ve Yabancı Piyasalara Tahvil İhraçları
Tablo 11: Döviz Cinslerine Göre Tahvil İhraçları
Tablo 12: Uluslararası ve Yabancı Piyasalara Tahvil İhraçları
Tablo 13: Uluslararası Tahvil İhraçları
Tablo 14: Coğrafi Bölgelere Göre Bölge İçi ve Bölge Dışı Ticaret
Tablo 15: Coğrafi Bölgelere Göre Bölge İçi ve Bölge Dışı Ticaret
Tablo 16a: Seçilmiş Ülkelerde Bölgesel Anlaşmalar: Bölge İçi İhracat
Tablo 16b: Seçilmiş Ülkelerde Bölgesel Anlaşmalar: Bölge İçi İhracat
Tablo 17: Doğu Asya Bölgelerarası Ticaret
Tablo 18 Türkiye IMF İlişkileri
Tablo 19: Türkiye'nin IMF Kaynaklarından Kullanımları ve Geri Ödemeler
Tablo 20: Türkiye'nin IMF Kaynaklarından Kullanımları ve Geri Ödemeler
Tablo 21a: Türkiye-Dünya Bankası İlişkileri Tablosu - Genel
Tablo 21b Türkiye-Dünya Bankası İlişkileri Tablosu - Genel
Tablo 21c: Türkiye-Dünya Bankası İlişkileri Tablosu - Genel
Tablo 22: Dış Borç Stoku - Dünya Bankası Kredileri
Tablo 23: Bölgesel Ticaret Anlaşmalarına Ait Bazı Örnekler
Tablo 24: Bölgesel Ticaret Düzenlemelerindeki Son Gelişmeler
Tablo 25: Gelişmekte Olan Ülkelerde Seçilmiş Bölgesel Ticaret Düzenlemeleri: Temel Hedefler

GÖRÜŞ 116

I. GİRİŞ: GENEL KURAMSAL ÇERÇEVE

1. DÜNYADA KÜRESELLEŞME EĞİLİMLERİ

Küreselleşme ya da global bütünleşme, global entegrasyon, ülkeler arasındaki iktisadi, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayırımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen ancak birbirleriyle bağlantılı olguları içerir. Küreselleşme bir anlamda maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması anlamına gelir. Bu değerler iktisadi nitelikli olabildiği gibi siyasi, sosyal, kültürel Özellikte de olabilir. Ülkelerdeki çeşitli piyasaların işleyiş biçimleri ve bu piyasaların birbirleriyle olabilecek bağlantıları hakkındaki ortak düşünceler, benimsenecek siyasi sistem, demokrasi, insan haklan, din ve laiklik, çevre bilinci gibi düşüncelerin evrenselleşmesi fikri hep bu kapsam içersinde ele alınabilir. Bu değerlerin benimsenmesi, bunlara yakınlık duyulması söz konusu olabildiği gibi, kültürler arasındaki farkların daha belirgin hale gelmesiyle, bu değerlere tepkilerin oluşması, bunlara tepkilerin artması da mümkündür. Küreselleşme bir süreç ise, karşı tepkilerin ortaya çıkması da kaçınılmazdır. Ancak küreselleşme beraberinde karşılıklı ya da tek taraflı bir bağımlılık doğurduğu ölçüde bu evrensel görünümdeki yapılaşmaya karşı tavır takınarak, bunu sürdürmek zorlaşır. Bu süreç bir yönüyle uluslararası, uluslarüstü ilişkilerin ölçeğindeki genişlemeye, diğer yönüyle de bu ilişkilerdeki yoğunlaşma ile daha da güç kazanmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde, A.B.D. ekonomik sosyal ve siyasi bir uluslararası yapılanmayı hedef almıştır. A.B.D. öncülüğünde Birleşmiş Milletler sistemi kurulmuştur. IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası iktisadi kuruluşlar ve GATT, dünya ekonomisinde piyasa kurallarının işlemesini sağlayacak amaç ve hedeflerle donatılmışlardır. Bu kuruluşlar, anlaşmalar, ve bunların faaliyetleri çerçevesinde dünyada hem bir küreselleşme, hem de bir dayanışma ortamı sağlanmak istenmiştir.

Aynı dönemde İkinci Dünya Savaşından yıkık çıkan Batı Avrupa, Marshall Planı çerçevesindeki yardımlarla tekrar kalkınmaya başlamıştır. Uzak Doğu, Latin Amerika, Okyanusya ülkeleri bağımsızlıklarını yeni kazanan sömürgelerle beraber dünya pazarlarındaki yerlerini almışlardır. Bu arada bir taraftan tarım sektöründeki teknolojik devrim, diğer adıyla yeşil devrim, diğer taraftan çok uluslu, uluslar üstü şirketlerin sayılarının ve faaliyetlerinin

gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde artması, üretimin, sermayenin, ticaretin ve işgücünün uluslararası nitelikler taşımalarına neden olmuştur.

Günümüz dünyasında yaygınlık kazanan ekonomik bütünleşme hareketi, önce, 1950 ve 1960'h yıllarda, uluslararası ticaret alanında etkisini göstermeye başlamıştır. GATT sistemi içerisinde kodifiye edilen kurallar, uluslararası mal ticaretini bir disiplin altına almaya çalışmışlardır. 1970 ve 1980'li yıllarda başlayan mali ve diğer hizmet piyasalarının, yatırımların entegrasyonu süreci ise, yine GATT içerisinde belirli kurallara bağlanmak aşamasındadır. Bu gelişmeler de küreselleşmeye yeni bir ivme kazandırmaktadır. 1990'lı ve sonrası yıllarda, bu sürecin temel belirleyicileri uluslararası sermaye akımları ve dolaysız yatırımlar olacaktır.

1980'lere gelindiğinde küreselleşmenin önündeki tek engel olarak Doğu ve Batı Blokları arasındaki ideolojik ayrılık görülüyordu. Ne var ki gelişmiş batı dünyası 1970'lerin başından itibaren istikrarlı büyüme sürecinden uzaklaşmış, düşük büyüme hızı, işsizlik, istikrarsız fiyatlar gibi olguların etkisinde olmuştur. Koruma politikalarına rağbet artmıştır. Neticede bazı alanlarda küreselleşme devam etmekle beraber diğer bazı temel alanlarda yeni bir cereyan, bölgeselleşme, bölgesel entegrasyon hareketleri hız kazanmaya başlamıştır.

Yirminci Yüzyılın son çeyreğinde dünya, geleneksel siyasi blokların ortadan kalktığı, her alanda liberal eğilimlerin güçlendiği, teknolojik gelişmenin sınır tanımaz bir şekilde önemli değişimlere yol açtığı bir dönemden geçmiştir. Bu süreç hala sürmektedir. Mal ve fînans piyasaları ulusal şuurları sürekli olarak zorlamakta ve ülkelerin bireysel boyutlarını aşmaktadır. Haberleşme ve ulaştırma teknolojilerindeki süratli gelişme ise, hem bu sürecin bir ürünü, hem de motoru olmakta ve dünyayı ekonomik, siyasal ve kültürel bir küreselleşmeye doğru itmektedir. Bu hareket demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hakları, liberalizm gibi değerler etrafında gelişme göstermektedir.

Öte yandan, iletişim teknolojisinde meydana gelen ve "karşılıklı etkileşimi sağlayan" gelişmeler, dünyanın her yerinde evrensel standartta bir tüketim özlemi yaratmıştır. Bu durum ise, milli gelirin ve toplumsal refahın hızla arttırılmasını ve üstelik bunun çevreye özen göstererek ve uluslararası standartta, mal ve hizmet üretilerek yapılmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu özlemler karşısında ülkelerin bilgi ihtiyacı giderek artmaktadır. Geleneksel endüstri çağından bilgi çağına geçiş, özellikle gelişmiş ülkelerde, büyük önem kazanmıştır.

Dünyadaki hızlı kalkınma çabaları, az gelişmiş bölgelerdeki hızlı nüfus artışı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki tüketim kalıplan, çevre bozulmasına, hava, su, toprak kirlenmesine ve neticede yaşam standardının düşmesine de neden olmaktadır.

Çok taraflı üretim, ticari ve finansal ilişkilerin gelişmesi küreselleşmeye hız kazandırdığı gibi beraberinde benzer özelliklere sahip olup ta aynı coğrafi bölge içerisinde olan ülkeleri, güçlerini birleştirici yoğun bölgesel ilişkiler içerisine itmektedir. Bölgesel birleşmeler üzerinde durulmaktadır. Kimi düşünürlere göre bu bölgesel entegrasyon hareketleri gelecekte en geniş anlamıyla oluşacak bir küreselleşmeye, geniş çaplı bir serbest ticari ve finansal bütünleşme ortamına geçişin bir safhasını oluşturmaktadır. Ne var ki gelişmiş ülkeler iktisadi ve sosyal sorunlarla karşılaştıkları ölçüde içlerine kapanmakta, koruma politikalarına ağırlık vermekte ve aralarında oluşturdukları grup içerisindeki ilişkileri düzenlemeye öncelik tanımaktadırlar. Bloklaşmalar arttıkça bloklar içi ilişkilerin önemi artmakta, bloklar arası ilişkiler ve blokların bloklar dışı kalan ülkelerle ilişkileri ikinci plana itilmektedir.

2. DÜNYADA BÖLGESELLEŞME VE BÜTÜNLEŞME HAREKETLERİ

Bölgesel bütünleşme ya da diğer adıyla bölgesel entegrasyon, iktisadi, siyasi, askeri ve sosyal boyutlar içerebilir. Grubun üyesi olan ülkelerin ortak siyasi, sosyal, iktisadi, kültürel değerler ve ortak hedefler, çıkarlar paylaşmaları söz konusu olduğu hallerde bütünleşme hareketi daha başarılı olmaktadır. Örneğin Avrupa Konseyi demokrasi ilkelerine bağlılık, siyasi sistemin istikrarlılığı, insan haklarına saygınlık gibi ilkelere bağlı Batı Avrupa ülkeleri arasında oluşturulmuş bir örgüttür.

Bölgesel nitelikli ve ekonomik ağırlıklı entegrasyon hareketleri, türlerine göre dört temel başlık altında toplanabilir. Serbest ticaret bölgelerinde, üye ülkeler kendi aralarındaki mal ve hizmet hareketlerindeki ticari ve diğer ulusal engelleri kaldırmayı amaçlar. Böylece üyeler, karşılıklı olarak, birbirlerinin piyasalarına giriş önceliği tanırlarken, üye olmayan ülkelere, üçüncü ülkelere karşı, kendi diledikleri ticaret politikalarını, tarifelerini, kotalarını uygularlar. Serbest ticaret bölgesinden biraz daha ileri bir entegrasyon düzeyini temsil eden gümrük birliğinde ise, dışa karşı ortak bir gümrük tarifesi ve üye olmayan ülkelere uygulanacak ortak ticari kuralların kabulü söz konusudur. Ortak pazar aşamasında ise, anlaşma tarafları

arasında üretim faktörlerinin, sermaye, emek ve teknolojinin serbest dolaşımına izin verilir. Bir ekonomik birlikte ise, tüm üye ülkelerin iktisat politikalarını birleştirmeleri gerekmektedir. Bu tür bir anlaşma sonucunda mal ve faktörlerin serbest dolaşımı yanısıra para, maliye, ve sosyal politikaların tam bir uyum göstermesi şarttır.

Pratikte, bölgesel bütünleşmeye geçilmesini kolaylaştırabilecek geçici veya kısmi bazı anlaşmalar da vardır. Mal anlaşmaları veya sektörel anlaşmalar bunlardandır. Üye ülkelerce uygun görülecek belli ürün çeşitleri veya motorlu taşıt araçları gibi sektör bazında ticareti kolaylaştıran, ortak üretime imkan tanıyan anlaşmalara varılabilir. Örneğin Kanada ve ABD arasındaki otomobil sözleşmesinde, ABD ve pek çok Latin Amerika ülkesi arasında imzalanan özel anlaşmalarda olduğu gibi.

2.1. Bütünleşmenin Anlaşmaya Taraf Olan Ülkelere Etkileri

Bölgesel anlaşmaya taraf olan ülkelerin birbirleriyle yaptıkları ihracatın önündeki engelleri azalttıkları ölçüde, iç fiyatları daha yüksek olan mallan, üye ülkelerden ithal edecekleri daha ucuz mallarla ikame edebilirler. Böylece iç kaynaklar ihracata yönelik üretim için serbest kalabilir. İhracat olanaklarının artması ile de, ilk aşamada, bölge içi ticaretin, daha ileri bir zaman diliminde ise diğer bölgelerle yapılan dış ticaretin de liberalleştirilmesiyle bölge dışı ticaretin artması beklenir. Anlaşma öncesinde ülkeler arasındaki entegrasyon ne kadar düşük, buna karşın birbirlerine uyguladıkları ticari engeller ne kadar çok ise, anlaşmanın ticaret yaratma etkisinin o kadar büyük olması beklenir.

Uzun dönemde, pazarların daha da genişlemesi ve derinlik kazanmasıyla üye ülkelerin rekabet gücü artabilecektir. Ekonomik entegrasyon sonucu bir endüstri dalında veya firma bazında ortaya çıkan yapısal değişikliklerle birlikte ölçek ekonomileri belirecektir. Pazarın genişlemesi ile birlikte, teknolojik gelişme hızlanacak, ileri üretim tekniklerine ulaşılacak ve diğer ülkelere kıyasla bir üretim üstünlüğü sağlanacaktır. Bu genişleme ile birlikte gelecek hakkındaki belirsizlikler azalacağından yeni yatırım projelerine ilgi artacaktır. Yatırım artışları sektörlerin büyümesine imkan tanıyacak ayrıca bu gelişen sektörlerde firma sayısının artması ile beraber rekabet kızışacaktır. Anlaşma sonunda fiyatlarda meydana gelecek düşüş tüketicilerin reel gelirlerini yükseltebileceği gibi, bu tüketicilere alternatif mallar arasında daha kapsamlı seçme olanakları tanınabileceği de ifade edilmektedir.

Öte yandan, uyum sürecinde bazı sorunlar ortaya çıkabilir. Üye ülkeler arasındaki gelişmişlik düzeyi farklılık arz edebilir. Korunan sektörler farklı olabileceği gibi, dışa karşı uygulanan koruma oranlan daha yüksek olabilir. Ticaret politikalarındaki değişiklikler sonucunda bu tip üyeler boyutları büyük maliyetlere katlanmak zonanda kalabilir. Bu süreci kolaylaştırma kamacıyla üyeler maddi açıdan birbirlerini desteklemeye çalışırlar.

Çok taraflı serbestleştirme yanlısı düşünürler bölgesel anlaşmalar çerçevesinde sağlanacak refah artışının arzulanan boyutlarda olamayabileceğini de belirtirler. Bölgesel ticaret anlaşmasına taraf ülkelerde üretilen ürünler, blok dışı ülke kaynaklı ticari mallara uygulanan çeşitli engeller nedeniyle, nispeten ucuz görünebilir. Bu şartlar altında talep, bölgesel ürünlere doğru kayar ve bölge dışı ürünlere olan talepte sapma olur. Sonuçta, ticaretin yönü saptırılmış olur. Suni bir ihtisaslaşma ve suni bir fiyat politikası ortaya çıkabilir. Tüketicilerin aleyhine gelişen, üretimin yapısını çarpıtan bir iktisadi düzen kendini gösterebilir.

Anlaşmaya taraf ülkeler yeni pazar yapısına ve bölgesel entegrasyonun sonucu ortaya çıkan rekabet artışına uyum sağladıkça, sektörler arası kaynak dağılımı da yeniden düzenlenir. Bu geçiş döneminde üye ülkelerin üçüncü ülkelere; grup dışındakilere; uygulayacakları piyasalardaki liberalizasyonu engelleyici korumacı politikalarını ve baskılarını arttırabileceklerdir. Ayrıca, bölgesel entegrasyon sonucunda gümrük vergilerinin azalması bu kaynaktan sağlanan vergi gelirlerinin azalmasına neden olur. Bunu telafi etmek için üyelerin üçüncü ülkelere uygulayacakları gelir sağlayıcı politikaların şartlan ağırlaştırılabilir.

Ekonomik entegrasyon sonucunda blok dışı ülkelerden ithalat azalırken, blok içi ticaret artmaktadır. Ticaretin yön değiştirmesiyle beraber blok dışındaki ülkelerden, üye ülkelere bir sermaye akışı gerçekleşir. Geniş bir pazar, bölge içinde yeni yatırım olanakları yaratmaktadır.

Sonuç olarak blok dışı ülkeler ihracatlarındaki düşüşü telafi edici bir uygulamayı yeğleyebilecek ve birlik içinde kendi üretimlerini gerçekleştirmek üzere, doğrudan yabancı sermaye yatırımına yönelebileceklerdir. Öz kaynaklarını yabancı pazarlara yönelttikleri ölçüde sermaye transferi blok üyeleri lehine gerçekleşmiş olur.

Ayrıca entegrasyon sonucunda anlaşmaya taraf olan ülkeler arasındaki sermaye akışı da hızlanır. Entegrasyon öncesinde, blok dışı ülkelere yönelen

sermaye, entegrasyon sonrasında pazarın genişlemesi ile, blok içine yönelebilir.

2.2. Bütünleşme'nin Anlaşma Dışındaki Ülkelere Etkileri

Anlaşmaya taraf olmayan ülkeler, blok dışındakiler, taraflar arasındaki ticaretin dinamik etkilerinden bazı yararlar sağlayabilirler. Bölgesel ticaret anlaşması, blok içinde ekonomik büyümeyi hızlandırdığı, kaynakların daha etkin kullanımını sağladığı ve talep artışını uyardığı ölçüde pazarın büyümesine yol açar. Böylece taraf olmayanlar bu genişleyen pazarlara girebildikleri ölçüde, ticari olanaklarını arttırırlar. Bu husus üçüncü ülkelere, anlaşmaya taraf olan ülkelerde olduğu gibi, ölçek ekonomilerinden yararlanma fırsatını verir.

Bir gümrük birliğinin oluşturulması halinde, üçüncü ülkeler, pazara giriş şartları hakkında daha ayrıntılı bilgilere sahip olurlar. Ortak bir kod uygulanacağından, bilinmesi ve yapılması gereken işlemler daha basitleştirilmiş olur. Anlaşmaya varmış olan ülkeler ithal ettikleri malların iç sınırlarından geçişi için tek bir belgenin düzenlenmesini yeterli görebilirler. Ticarette tek bir belgenin uygulanması ekonomik maliyetleri azaltacak ve sınırlarda mevcut formaliteleri önemli ölçüde ortadan kaldıracaktır. Ancak bu kodlar bütünleştirilmiş olmakla beraber içerdikleri şartlar ağırlaştırılmış ise, rakip malların bu ülkelere girişi yine sınırlandırılmış olur. Blok dışı ülke ürünlerinin gümrüklerden içeriye girişleri ağır engellere takılacağından, ticareti saptırıcı yeni bir gelişme daha gözlenebilir.

Ekonomik entegrasyon sonrasında ticaretin, bölge dışından bölge içine ne oranda döneceği, anlaşmaya taraf olan ülkelerin büyüklüğüne ve kendi kendine yeterlilik derecesine bağlıdır. Oluşturulan birlik yeterince büyük değilse ve bazı hammadde ya da girdilerde dışa bağımlılık sürüyorsa, ticaretin yön değiştirmesi, ticaretin saptırıcı etkileri, güçlü olmayacaktır.

Ticaret yön değiştirse dahi, bir süre sonra anlaşmaya imza atmış ülkeler arasındaki ticaretin gelişmesi, üretimin verimliliğinin ve ülkelerin büyüme hızının artması gelirleri daha da artıracağından, blok dışındaki ülkelerin mallarına talep büyüyebilir. Ancak bu geçiş süresinin uzunluğu, ve gelişmekte olan blok dışı ülkelerin ne oranda gelişmişlere cazip gelecek mallan üretir durumda kalabilecekleri konusunda önemli belirsizlikler vardır. Ayrıca bu geçiş süreci sırasında anlaşmalı ülkeler arasındaki mal hareketleri serbesttir. Sonuç olarak ekonomik entegrasyona giden ülkeler arasındaki ticaretin gelişme hızı yüksek olacağından, blok dışında kalan ülkeler

aleyhine gelişmeler artabilecektir. Blok dışı ülkelere uygulanan gümrük vergileri artmasa dahi, topluluk üyeleri arasındaki gümrük vergilerinin kaldırması onları etkileyecektir.

Gümrük Birliği sonucunda ortak gümrük tarifesi uygulamasına gidildiğinde üye ülke piyasalarında uygulanan gümrük vergilerinde değişmeler olur. Daha yüksek tarife engelleriyle karşı karşıya kalan üçüncü ülkelerdeki ihracatçılar pazarlardaki yerlerini korumakta zorluk çekerler.

Bölgesel anlaşmalar çerçevesinde malların yanı sıra hizmetler de anlaşma kapsamına girdiğinde, üçüncü ülkelerin daha da zarara uğramaları kaçınılmaz görülmektedir.

Bölgesel entegrasyon sonucunda, genişlemiş olan pazarda kurulmuş bulunan yabancı ortaklıkların şubeleri, yerel girişimlerle hemen hemen aynı avantajlara sahiptirler. Bölgeselleşen ülkelere mal satamayacaklarım ve ticaretin saptırılacağım düşünen blok dışı ülke girişimcileri bu ülkelere doğrudan yatırım girişimlerinde bulunmak isteyecektir.

3. KÜRESELLEŞME VE BÖLGESELLEŞME: BİR İKİLEM Mİ?

GATT görüşmeleri çerçevesinde uzlaşma sağlanamaması bölgesel entegrasyon hareketlerini hızlandırdığı düşünülse de, ilişki ters yönde de geçerlidir. Bölgesel entegrasyon sonucu ortaya çıkan kazançlar, GATT'ın çok taraflı sisteminin güçlenmesi halinde, azalma eğilimine girebilir. Küreselleşme bloklaşmanın sağladığı çıkarlara ters düşebilmektedir. Bölgeselleşen ülkelerde küreselleşmeyi köstekleyen ve bu olguya set çeken, geciktiren uygulamalara belki bu nedenle rağbet edilmektedir. Uruguay müzakerelerinin hala çıkmazda olmasının gerisindeki nedenler bu hususlarda yatıyor olabilir.

Çok taraflı serbestleşmenin güçlendirilmesine zemin hazırladıkları, çok taraflı sürecin ileride genelleşmesini sağlayabildikleri ölçüde, bölgesel entegrasyon hareketlerini; özellikle ticaret anlaşmalarını; olumlu karşılayanlar, bu hareketleri destekleyenler, bulunmaktadır. Nitekim Yediler Grubu ve OECD üyesi ülkeleri, bölgesel ticaret anlaşmaları çerçevesinde varılmak istenen hedeflerin, çok taraflı bir temele dayalı, ileri ölçüde bir serbestleştirmenin amaçlarıyla tamamen bağdaştığını ileri sürmektedirler. Ne var ki bu husus ancak ve ancak Batının gelişmiş ülkelerinin tüm iktisadi, sosyal ve siyasi sorunlarını çözmesi halinde mümkündür. Sorunlar

çözümlenmedikçe dar kapsamlı blokların dışa açılması kısıtlı kalır. Bu hususun yakın gelecekte ne ölçüde gerçekleşebileceği ise belirsizdir.

Çok taraflı ticari ilişkilerin öneminin azaldığım ve daha da azalacağını düşünen bugünün blok dışı ülkeleri yeni birleşmeler, yeni bölgesel entegrasyon hareketleri içerisine itilmektedir. Nitekim şimdiden Japonya, Malezya, Çin birleşme girişimleri konularını irdelemektedirler.

Bölgeselleşmenin genelleşmesi halinde, GATT'ın, başka bir ifadeyle mal ve hizmet ticaretindeki, finansal piyasalarındaki ve üretim alanlarındaki küreselleşmenin nasıl etkileneceğini kesin bir şekilde ortaya koymak kolay bir iş değildir. İş görülen uluslararası arenanın hangi siyasi ve sosyal baskılar altında kalacağı, gelişmişlerin gündeminde hangi maddelerin ağırlık kazanacağı gibi konular bu gelişme trendini belirleyecektir. Buna göre ya küreselleşmeye karşı bölgeselleşme tezi, ya küreselleşmeye rağmen bloklaşma, ya da küreselleşme ve bölgeselleşme el ele tezlerinden bir tanesi rağbet görecektir. Bu koşullar altında, blok içi, bloklar arası, bloklar ve blok dışı ülkeler arasındaki ilişkiler, ve blok dışındakilerin kendi aralarındaki ilişkilerini ayrı ayrı irdelemek gerekecektir.

Blok dışı kalan ülkelerin çıkarları bölgeselleşen bir dünyada mı yoksa GATT çerçevesinde oluşan bir ortamda mı daha iyi korunacağı tezi üzerinde durulmalıdır. Çok taraflı ticari sistemin erozyona uğraması sonucunda blok dışı ülkelerin ortak gümrük tarifelerinin ihlali söz konusu olduğunda, GATT hükümleri uyarınca tazminat talebinde bulunmaları zorlaşabilir. Küçük ülkelerin, büyüklere oranla tatmin edici bir tazminat elde etmeleri ise daha da şüphelidir. Heterojen bir yapıya sahip, ortak politikalar uygulama konusunda etkin olmayan gelişmekte olan ülkelerin bir araya gelmeleri ve de bulundukları coğrafi bölgede güçlerini birleştirmeleri ise zordur. Diğer taraftan gelişmiş ülkelerin oluşturdukları bloklar kendilerine önemli politik ve iktisadi güç sağlamaktadır. Kendilerine rakip olacak yeni blokların kurulmasını engelleyecekleri gibi üçüncü ülkelerle ilişkilerin kendi iradelerinde kalmasını isteyeceklerdir.

İşte tüm bu gelişmelerin sunduğu görünüm karşısında, Türkiye'nin önümüzdeki dönemlerde gerek küresel, gerek bölgesel imkanları en iyi nasıl değerlendirebileceği, bu olanakları göz önünde bulundurarak ne türden stratejiler tespit edebileceği üzerinde durulmalıdır. Bu sorulara yanıtlar aranırken dünyada mevcut ve muhtemel geniş ve dar kapsamlı entegrasyon hareketlerini değerlendirmek gerekmektedir. Türkiye'nin küreselleşen ve bölgeselleşen dünyadaki yerini belirlemek, kısa ve uzun vadeli durum

değerlendirmelerinde bulunmak büyük önem taşımaktadır. Ulusların birbirleriyle yoğun siyasi, sosyal ve iktisadi ilişkiler içerisine girmeleri karşılıklı ve tek yönlü bağımlılıklarını artırmıştır. Bu bağımlılığın sebep olduğu maliyet ve avantajlar gelişmiş ülkeler arasında aşağı yukarı eşit oranlarda dağılırken, durum gelişmekte olanlar için biraz daha farklıdır. Sağlanan avantajların, yaşanılan maliyetlerin yükü daha eşitsizce paylaşılmaktadır. Ülkelerin birbirlerine olan bağımlılıklarının arttığı bu devrede bir ülkenin diğer ülkelerdeki gelişmelerden soyutlanmış olarak etkin ve sağlıklı politikalar oluşturması da mümkün değildir. Geleceğe dönük politikalar oluşturmak isteyen bir ülke bu uluslararası etkileşim sürecinin anlamı ve yönünü incelemesi bir zorunluluktur. Dünyanın karşı karşıya kaldığı ve günden güne sınırları genişleyen ve her bir ülkeyi etkileyen sorunların tek bir ülke tarafından tek başına çözümlenemeyeceğinin idraki şarttır. Sorunları bir uluslararası ya da bölgesel bir dayanışma havası içerisinde değerlendirmeye ve çözümlemeye çalışan uluslararası ve bölgesel kuruluşları iyi tanımak, bunların nasıl çalıştıklarını, hangi amaçlara nasıl hizmet verdiklerini ve gerekiyorsa bunlara nasıl bir destek verilebileceği araştırılmalıdır.

II. İKTİSADİ ALANDA KÜRESELLEŞME VE BÖLGESELLEŞME OLGUSU

1. ÜRETİMDE KÜRESELLEŞME

1.1. Mahiyeti

Üretimde küreselleşme, şirketlerin sınır ötesi sabit sermaye yatırımı, sınır ötesi iştirak, fason imalat anlaşmaları ve başka yöntemlerle mal ve hizmet üretim faaliyetlerini kendi ülkeleri dışında yaymalarıdır.

Gelişmiş ülkelerin şirketleri eskiden beri menşe ülke dışında ve özellikle birincil meta sektörlerinde, yatırım yapa gelmişlerdir. 70'li yıllarda başlayan iktisadi krizle üretimin küreselleşmesi hızlanmıştır. İktisadi kriz, birçok işkolunda Fordizmin; üretim hattı üzerinde birörnek kitle üretiminin; sağladığı ve ölçek tasarruflarına dayanan etkinlik kazanımlarının sınırlarına ulaşılması ile izah edilmektedir. Ölçek tasarruflarının sınırlarına varılınca Batılı gelişmiş ülkelerde verim artışı yavaşlamıştır. Verim artışının yavaşlaması ve Doğu Asya'dan gelen rekabetin karşısında Batılı gelişmiş ülkelerin sanayicileri, üretimin örgütlenme tarzını değiştirmekte, sanayiyi yeniden yapılandırmaktadırlar.

-Bir kere, tüketim metalarmda mal farklılaştırma rekabetini şiddetlendirmektedirler. Mal farklılaştırması, tüketici artığına el koyma ve tekelci karı elde etme imkanları yaratmaktadır.

-İkinci olarak, mikro elektronikteki gelişmenin açtığı otomasyon imkanlarından yararlanarak, ölçmeye dayanan işlerde insanın algı organları yerine alet kullanmak suretiyle kalite standartlaştırmasında (üretimde defolu malların oranını düşürmede) rekabet etmektedirler.

-Üçüncü olarak, yeni iletişim imkanlarından yararlanarak, işletmelerde dikey entegrasyonu azaltmak, fason imalat yaptırmak ve az stokla çalışmak suretiyle maliyetleri düşürmeğe çalışmaktadırlar.

-Dördüncü olarak, iletişim ve taşımacılık kolaylığı sayesinde, maliyetleri azaltmak için üretimin bazı aşamalarını başka ülkelere aktarmaktadırlar. Örneğin, niteliksiz işgücünün kullanılabildiği sektörlerde sanayiciler, üretimin bazı aşamalarını düşük ücretle çalışmaya razı işçilerin bol olduğu gelişmekte olan ülkelere aktararak, maliyetleri düşürmeğe çalışmaktadırlar.

Üretimin küreselleşmesinin birinci saiki verim krizine karşı alınan bu tedbirlerdir.

Üretim örgütlenmesinin mekansal kısıtlarını azaltan teknolojik gelişmeler de olmuştur.

-Mikro elektronikteki gelişmeler iletişimi, bilgi saklamayı ve işlemeyi hızlandırıp kolaylaştırdığından artık üretimi daha uzaktan ve daha süratli denetlemek, yönetmek, sipariş alıp vermek mümkündür. Bu gelişmeler, finansal sermayenin de hareketliliğini arttırmaktadır.

-Konteynır taşımacılığında ve hava taşımacılığındaki gelişmeler taşıma maliyetlerini çok düşürmektedir.

Yeni rekabetin neticesinde bazı işkollarında "meta çevrimi" (yani rnetaların iktisadi miadı) kısalmaktadır. Asgari stokla çalışma, tüketici ile daha sıkı temas ve girdi sağlayan firmalarla daha disiplinli ilişkiler gerektirmektedir. Mikro elektronik kullanan ve mal farklılaştırmasında rekabet eden üretim organizasyonu, Ford'vari sisteme göre daha becerili işgücü ve o işgücünü güdeleyecek daha yaratıcı yöneticiler gerektirmektedir. Düşük ücretle çalışan işgücünden yararlanmak için üretimin bazı aşamalarını gelişmekte olan ülkelere nakledilmesi sonucunda gelişmiş ülkelerde işsizlik artmaktadır.

Üretimde küreselleşme, Japonya'nın öncülük ettiği bu yeni sınai üretim örgütlenmelerinin yayılması ile birlikte şekillenmektedir.

Üretimde küreselleşme olayının ticaret politikaları ve fînans politikaları ile de yakın ilişkileri vardır. Ticaretin ve fînans piyasalarının serbestleştirilmesi üretimde küreselleşmeyi kolaylaştırmaktadır.

Üretimin küreselleşmesi gelişmiş ülkelerde işsizliğe sebebiyet verdiği ölçüde korumacı eğilimler de kuvvetlenmektedir. Ancak korumacı tedbirler de tedbiri uygulayan ülkelere doğrudan yabancı yatırımı cezbederek küreselleşmeye hız vermektedir. Verimle ilgili krize ek olarak üretimde küreselleşmenin ikinci önemli sebebi korumacılıktır.

Finansal dışa açılma, yani sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi de üretimin küreselleşmesini kolaylaştırmaktadır. Bu sebepledir ki GATT'ın Uruguay müzakerelerinde gelişmiş ülkeler fînans sektöründe, özellikle bankacılıkta bütün ülkelere serbestleştirme politikalarını telkin etmektedirler. Finans piyasalarının bütünleşmesi ve sermaye hareketlerinin

serbestleştirilmesi sonucu faiz ve kur dalgalanmaları üretimde küreselleşmenin üçüncü bir etmenini oluşturmaktadır. Örneğin son yıllarda Japon yeninin dolar karşısında sürekli değer kazanması, Japon sanayicilerinin üretim faaliyetlerini Güneydoğu Asya'ya kaydırmalarıyla sonuçlanmıştır.

Öte yandan üretimin küreselleşmesi, serbestleştirme politikalarının benimsenmesi, fikri mülkiyet haklan alanında disiplin sağlanması gibi konularda şirketlerin hükümetler üzerinde baskılar oluşturmalarına yol açmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımların 1980'lerdeki hızlanmasını anlamak için bu yatırımların artış haddi ile dünya ihracat ve dünya üretim hacimlerindeki artış haddi karşılaştırılabilir. 1983-1990 yıllarında doğrudan yabancı yatırımların artış haddi ortalama yılda yüzde 29 olup, dünya ihracat artış haddinin üç, dünya üretim artış haddinin dört katını aşmıştır. Doğrudan yabancı yatırımların dünya ticaretindeki ve üretimindeki payı giderek artmaktadır. Örneğin ABD ihracatının üçte biri ülke dışındaki ABD şirketlerine gitmektedir. Üçte biri de ABD'ndeki yabancı şirketlerin kendi menşe ülkelerine yaptıkları ihracattır. Bir hesaba göre OECD ülkeleri arasındaki ticaretin yarısından fazlasının şirketlerle bunların sınır ötesi iştirakleri arasındadır.

1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Coğrafi ve Sektör el Dağılımı

1985-89 döneminde doğrudan yabancı yatırımların % 80'ini aşan kısmı gelişmiş ülkelere yapıldı. Gelişmekte olan ülkelerde yapılan doğrudan yabancı yatırımların büyük kısmı da (son yıllarda) Latin Amerika - Karayipler bölgesinde ve Güney ile Güneydoğu Asya bölgesinde yapılmaktadır. "En az gelişmiş ülkeler" denilen çok fakir ülkeler grubunda yapılan doğrudan yabancı yatırımların payı yok denecek kadar azdır (BKZ tablo I).

Latin Amerika - Karayipler bölgesinin doğrudan yabancı yatırımlardaki payı ve bu yatırımların mutlak değeri tedricen azalma eğilimindedir. Bunun bir sebebi, bu bölgenin dış borç ödeme bunalımıdır. 1986'dan itibaren Doğu, Güney ve Güneydoğu Asya bölgesi doğrudan yabancı yatırım kabul eden gelişmekte olan bölgeler içinde Latin Amerika - Karayipler bölgesini geçti (BKZ tablo 2).

1990'dan itibaren Orta Avrupa ülkelerinin ve eski Sovyet Cumhuriyetlerinin yabancı sermaye yatırımlarını teşvik eden yasalar çıkarmaları da doğrudan yabancı yatırımları cezbetme yarışını kızıştırmıştır.

Doğrudan yabancı yatırımların sektörel dağılımı zamanla değişmektedir. 1950'lerde doğrudan yabancı yatırımlar birincil metalarda ve tabii kaynak-yoğun sektörlerde toplanmış idi. Günümüzde daha çok hizmet sektöründe ve teknoloji-yoğun imalatta yoğunlaşmaktadır.

Hizmet sektörü dünyada en büyük sektör haline gelmiştir. Gelişmiş ülkelerde hizmetlerin GSMH'daki payı büyümektedir, hatta bu ülkelere artık "sanayileşmiş" değil, "hizmet ülkeleri" denmesi önerilmektedir. Bu da bilişim ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmenin ve bu sektörün sunduğu hizmetlere talebin artmasının neticesidir. Sınai mamullerin satış sonrası bakımıyla ilgili hizmetlerin artması da bu sektörsel yoğunlaşmanın bir sebebidir.

Doğrudan yabancı yatırımların hizmetlerde yoğunlaşmasının bir sebebi, hizmetlerin çoğunun ihraç edilememesidir. Bu alanda şirketler yeni yabancı piyasalara nüfuz edebilmek için doğrudan yatırım yapmak mecburiyetindedirler. İmalat sanayisinde doğrudan yabancı yatırımlar da hizmet sektörüne talebi arttırmakta ve dolayısıyla beriki alanda doğrudan yabancı yatırımlara zemin yaratmaktadır.

Hizmetlerde doğrudan yabancı yatırımların en çok yöneldiği bölge Avrupa Topluluğu'dur. Genel olarak hizmetlerde doğrudan yabancı yatırımlar gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelerden ziyade gelişmiş ülkelere yönelmektedir.

Uluslararası faal şirketlerin baskısı ile ülkeler stratejik, kültürel ve siyasi bakımdan hassas olan finans, ulaştırma, iletişim, eğitim, sağlık gibi hizmet sektörlerinde yabancı şirketlere uyguladıkları kısıtlamaları kaldırmaktadırlar.

1 3. Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Gelişmiş Ülkelerin Hakimiyeti

Doğrudan yabancı yatırımların çok büyük kısmım gelişmiş ülkelerin şirketleri gerçekleştirmektedir. Tablo l'den görülebileceği gibi, Gelişmekte olan ülke şirketleri çok az doğrudan yabancı yatırım yapmaktadır. Doğrudan yabancı yatırıma kaynaklık eden ülkelerden en büyük beşinin (ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, ve Japonya'nın) toplam kaynak ülkeler içindeki payı 1985-1989 yılları arasında % 80 civarındadır.

Doğrudan yabancı yatırımların coğrafi dağılımında iki eğilim dikkati çekmektedir. Birincisi, ABD, AT ve Japonya şirketlerinin bu üçlü ülke grubundan bir diğerine yaptıkları doğrudan yabancı yatırımların artmasıdır. İkincisi de bu ülkelerin şirketlerinin gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlara yönelmesidir (Bkz tablo 3 ve 4).

1980'lerin başlarına kadar doğrudan yabancı yatırımların birinci kaynağı ABD idi. En çok doğrudan yabancı yatırımın yapıldığı ülke de ABD idi. Seksenli yıllarda AT'nin bütünleşmede yol alması, ve Japonya'nın yen'in değerlenme eğilimine ve korumacılık tehditlerine karşı yabancı ülkelerde yatırımı hızlandırması dünyada üç kutuplu bir yatırım akımları yumağı yarattı.

ABD, AT ve Japonya şirketlerinin bu üçlüden bir diğerine yaptıkları doğrudan yabancı yatırımların temel saikleri yabancı pazarda ihtisaslaşmanın sağladığı etkinlikten yararlanmak ve gümrükle ve gümrük-dışı yöntemlerle korumacılığı aşmaktır.

ABD, AT ve Japonya dünya ticaretinin yarısını yapmakta olmalarına karşılık, bu ülkelerin şirketleri doğrudan yabancı yatırımda hem mevcut stokun hem de akımların yüzde seksenine kaynaklık etmektedir. ABD bu üçlü ülke grubunda doğrudan yabancı yatırım kaynağı olarak önemini tedricen yitirirken, doğrudan yabancı yatırım kabul eden ülke olarak önem kazanmaktadır. 80'li yıllarda Japonya doğrudan yabancı yatırım akımında kaynak ülke olarak ABD'yi geçti. Ancak doğrudan yabancı yatırımda yeni olduğu için Japonya dünyada doğrudan yabancı yatının stokunda ABD ve AT'den geridedir. Japonya doğrudan yabancı yatırım alan ülke olarak da diğer büyük ülkelerin gerisindedir. (Bkz Tablo 5 ve Tablo 6)

Önümüzdeki yıllarda AT ve Japonya'nın hem doğrudan yabancı yatırımlara kaynak olmakta hem de bu yatırımları kabul etmekte ABD'yi geçmeleri mümkündür.

AT'nin tek pazara dönüşme süreci ile bağlantılı olarak AT içi (AT ülkeleri arasında) doğrudan yabancı yatırımlar artmaktadır. AT şirketleri yeni iç pazarın şartlarından yararlanmak için başka şirketleri ele geçirerek, ve kendi yapılarını tadil ederek piyasaların rekabetsel yapısını değiştiriyorlar. Öte yandan AT şirketleri, Japonların AT'deki doğrudan yabancı yatırımlarını engellemek için mücadele etmektedirler.

1.4. Doğrudan Yabancı Yatırımların Ülke Grubu Bazında Dağılımı

Üretimin küreselleşmesindeki iki eğilimden ikincisi, her kutbun belirli bir grup gelişmekte olan ülke ile yakın yatırını ve ticaret ilişkisi kurmasıdır.

Gelişmekte olan ülkelerin bir kısmında, üçlü gelişmiş ülke gurubunun üçünden veya ikisinden gelen şirketler birbirleriyle rekabet halinde doğrudan yabancı yatırım yapar iken, az gelişmiş ülkelerin birçoğunda üç gelişmiş ülkeden birinin şirketleri (yatırılmış sermaye stoku ve/veya yatırım akımı olarak) nispi bir hakimiyet kurmuştur. Bu hakimiyet zamanla artmaktadır. Gelişmiş ülkeler, kendi nüfuz alam içerisinde gördükleri bölgelere yatırımları yoğunlaştırma eğilimindedirler.

Bu eğilim somut olarak şöyle tasvir edilebilir: ABD, Orta. ve Güney Amerika'daki birçok ülkeye yapılan doğrudan yabancı yatırımlar konusunda temel kaynak ülkedir. İstisnai olarak Brezilya'da ve Peru'da, ABD'nin yerini A.T. almıştır. NAFTA antlaşmasının olgunlaşmasıyla, ABD kaynaklı doğrudan yabancı yatırımların Meksika'ya daha da yoğun biçimde yönelmesi beklenmektedir. Hong Kong, Tayvan, Tayland, Singapur ve Güney Kore'de yapılan doğrudan yabancı yatırımlarda ABD seksenli yıllarda hakimiyetini yitirmiş ve yerini Japonya almıştır.

Gelişmiş ülkeler üçlüsü şirketlerinin "çevrelerindeki gelişmekte olan ülkelerde yaptıkları doğrudan yabancı yatırımların ve kurdukları fason imalat bağlantılarının çeşitli nedenleri vardır. Bunlar arasında, gelişmekte olan ülkelerde ürettiklerini ihraç etmek, bu ülkelerdeki daha ucuz üretim kaynaklarından yararlanmak, ve bu piyasalara nüfuz etmektir.

Japon şirketlerinin Asya'nın gelişmekte olan ülkelerindeki bağlı şirketleri, üretimlerinin yarısı kadarını ihraç etmektedirler. Japon şirketleri Tayland, Malezya, Filipinler gibi muhtelif Asya ülkelerinde birbirini tamamlayan sınai faaliyetleri konuşlandırmakta, bunların faaliyetlerini ekseriya Singapur'daki merkezlerinden eşgütmekte, mamulleri diğer gelişmiş ülkelere (üçlünün diğer ikisine) ve olabildiği kadar mahalli piyasaya sürmektedirler.

ABD Meksika'da, AT Doğu ve Orta. Avrupa'da doğrudan yabancı yatırım faaliyetlerini aynı saik ve yöntemlerle yürütmektedir. İtalyan Fiat firması, AT'yi ve Orta Avrupa'yı kapsayan coğrafi alanda bir ihtisaslaşmış bağlı şirketler şebekesi kurmaktadır. Tayvan şirketlerinin Çin'de ve komşu ülkelerde yaptığı doğrudan yabancı yatırımlar, Tayvan'da yapılan doğrudan yabancı yatırımları aşmaktadır. Ücretlerin yükselmesi, cari işlemler

fazlasının yerli paranın değerini arttırması ve bu iki ülkenin Genel Tercihler Sistemindeki avantajlarım yitirmeleri doğrudan yabancı yatırım yapmalarına yol açmaktadır.

Özetle kürenin üç kutbundan her biri belirli bir grup gelişmekte olan ülkelerle doğrudan yabancı yatırımlar ve dış ticaret yolu ile iktisadi ilişkilerini yoğunlaştırma eğilimi göstermektedir.

1.5. Doğrudan Yabancı Yatırım Kararlarını Belirleyen Etkenler

İhracata yönelik üretim için yapılan doğrudan yabancı yatırımda, mahalde üretim imkanları ve maliyetleri (işgücünün eğitim seviyesi ve verimi, altyapı, ücret düzeyi, sosyal sigorta mevzuatı, vergi politikası, çevre koruma mevzuatı), finans politikaları (sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamalar, kur politikası, kredi politikası), ve ticaret politikası önem kazanır.

Mahalli piyasaya nüfuz etmeğe yönelik doğrudan yabancı yatırımın başlıca gerekçesi koruma engellemesini aşmaktır. Gelişmiş ülkelere yapılan doğrudan yabancı yatırımların en önemli sebebi budur. Çin gibi iç pazarının büyük olanlar dışındaki gelişmekte olan ülkelerin çoğunda yabancı yatırımın saiki ihracattır.

Doğrudan yabancı yatırımların yönelişinde iktisadi etkenlerin yanı sıra yatırımın kaynağı olan ve yatırımı kabul eden ülkeler arasındaki siyasi, ticari, kültürel bağlar da rol oynamaktadır.

1.6. Üretimin Küreselleşmesinin Dış Ödemelere Etkileri

Geleneksel kalkınma teorisi uluslararası faal şirket yatırımlarının az gelişmiş ülkelerin hem tasarruf açığını kapatmaya, hem de döviz sıkıntısını hafifletmeğe yarayacağını öne sürmektedir. Oysa gözlemler, doğrudan yabancı yatırımların ancak kısmen tasarruf transferine yol açtığım doğrudan yabancı yatırımların büyük kısmının yatırımın yapıldığı ülkenin finans sisteminden ve o ülkede biriken dağıtılmayan karlardan kaynaklandırıldığını göstermektedir. Örneğin 1975-82 yıllarında ABD şirketlerinin yaptığı doğrudan yabancı yatırım toplamının yüzde 60'ı dağıtılmayan karlarla finanse edilmiştir.

Gelişmekte olan ülkelere yabancı tasarruf kredi, yatırım veya yardım olarak girer. Bunlardan her birinin fayda ve sakıncaları olup, yabancı tasarruf girişinin bir türde yoğunlaşması da rizikoludur. Fazla yardım bağımlılık

yaratmakta, fazla borçlanma dış ödemeler krizine yol açabilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar makroekonomik öngörülere girdiğinde bağımlılık yaratabilmekte, ekonomide yabancı hakimiyetine yol açabilmekte, ve hisse almaya yönelik doğrudan yabancı yatırımlar az gelişmiş ülkenin yerli parasının aşın değerlenmesine yol açarak ülkenin ihracatını köstekleyebilmektedir. Yabancı yatırımla döviz girişine bağımlılığı ve yerli paranın değer kazanmasının ihracata olumsuz etkisini Meksika bir yıldır yaşamaktadır.

Günümüzde dış borçların 80'lerin ilk yansında yarattığı sıkıntılara tepki halinde, yabancı yatırımlara fazla yaslanma eğilimi hakimdir. Doğrudan yabancı yatırım ve yatırım-dışı bağlantılarla gelişmekte olan ülkelerin piyasalarına giren bu uluslararası şirketlerin faaliyetleri bu ülkelerin dış ticaretlerini etkilemektedir. Şirketin yabancı ülkede üretim yapmasının saiki o ülkenin koruma politikalarım aşmak ise, bu üretim, yatırımcı şirketin menşe ülkesinden girdi ithaline yol açarak ödemeleri olumsuz etkileyebilir.

Yabancı şirketi cezbeden esas itibariyle yabancı ülkenin piyasası değil de üretim için elverişli mahalli şartlar ise, şirketin o ülkedeki üretimi, şirketin menşe ülkesine veya üçüncü ülkelere ihracatı arttırır. Bu durumda şirketin bazı girdileri ithal etmesi de mümkündür.

Yabancı şirketin mahalli piyasayı hedeflediği ve bir kısım girdileri ithal ettiği durumda bu faaliyet gelişmekte olan veya en az gelişmiş ülkenin dış ödemelerinde açıklara neden olur. Uluslararası faal şirketin ihracat amacıyla üretim yapması ise tersine dış ödemeleri olumlu etkileyebilir. Birçok uluslararası faal şirket, yabancı bir ülkede yaptığı üretimi bölgedeki komşu ülkelere hatta daha uzak ülkelere ihraç etmektedir. ABD menşeli General Motors Meksika'da ürettiği motorları Japonya'da ürettiği otomobillere monte etmektedir. Japon Honda şirketi ABD'deki fabrikalarında ürettiği otomobilleri Tayvan'a ve Japonya ihraç etmektedir. Volkswagen "kaplumbağa" tipindeki otomobil üretimini Brezilya'ya aktarmış olup oradan dünyaya ihraç etmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler şimdiki konjonktürde uluslararası faal şirketlerine hem yatırım, hem ihracat olanakları, hem de teknoloji transferi konularında bağımlıdırlar. Oluşturacakları politikaların bu nedenlerle uluslararası faal şirketleri caydırıcı özelliklere sahip olmamasına dikkat edilmelidir. Bu arada doğrudan yabancı yatırım girişlerinin gelişmekte olan ülkenin dış ödemelerim kısa sürede olumlu bir etki yaratması için

[1] şirketin ihracata yönelmesi
[2) yerli girdi oranlarını zamanla arttırması
[3) ilk yatırımın finansmanında optimal bir yerli-yabancı kaynak bileşimini kabul etmesi
[4] karların yemden yatırıma yönlendirmesi gerekir.

Niteliksel bir kalkınma başarısı gösteren Güney Kore ve Tayvan'da doğrudan yabancı yatırım, sabit sermaye teşekkülünde önemli bir rol oynamamıştır. Buna karşın uluslararası faal şirketlerin bu iki ülkede ve Pakistan gibi başka ülkelerde sınai mamul ihracatında önemli sayılabilecek katkılar yaptıkları görülmektedir.

Güneydoğu ve Doğu Asya'nın konfeksiyon, dokuma, ayakkabı, deri eşya ve gıda maddeleri gibi "geleneksel" ihraç metalarında uluslararası faal şirketler üretim aşamasından çok bunları gelişmiş ülke piyasalarına sokmakta ve pazarlamada rol oynamaktadırlar.

Doğu Asya ülkelerinin tecrübesi, kalkınmada faiz ve kur gibi temel fiyatların istikrarının önemini göstermektedir. Özel sektörün yatırım yapabilmesi ve uzun vadeli yatırıma cesaret edebilmesi, belirsizliğin ve rizikoların asgariye indirilmesine bağlıdır. Şüphesiz, faiz ve kur istikran haliyle fiyatlar genel düzeyinin istikrarını gerektirmektedir. Gelişmekte olan ülke doğrudan yabancı yatırımı cezbederken finansal piyasaları serbestleştirmede dikkatsiz davranır ise, neticede yatırım ve ihracat için elverişsiz, istikrarsız bir ortam yaratabilir.

Doğrudan yabancı yatırımı cezbetmek için finansal sistemlerini ve dış ticaretlerini serbestleştiren birçok ülkeye uluslararası finans kuruluşlarının onayı ile yabancı sermaye akmış, yerli para aşın değer kazanmış, ihracat tökezlerken (dış ticaret serbestisi sonucu) lüks meta ithalatı kabarmış, dış ticaret açığı büyümüştür. Dış borç yükünün de artmasıyla beraber devalüasyonun hızlanma beklentisi yayılınca, kısa vadeli amaçlarla gelmiş olan sermaye kaçmış ve ülkeler yeni dengeler arayışına itilmişlerdir.

1.7 Üretimin Küreselleşmesi Teknoloji Transferi ve Kalkınma

Üretimin küreselleşmesinin teknolojide geri ülkelere teknoloji aktarmasını hızlandıracağı ve bunun gelişmekte olan ülkelerin kalkınma gayretine faydalı olacağı kabul edilmektedir.

Günümüzde teknolojik gelişme hızlanmış ve teknolojik rekabet çok şiddetlenmiştir. Yeni teknolojiler üreten şirketler piyasalara yeni metalar sürmekte, veya önceden ürettikleri metaların üretim maliyetini azaltmaktadırlar. Yeni metalar bazen daha önceden var olan başka metalar ikame etmektedir. Sentetik girdilerin birçok birincil metanın yerini alması karşısında bazı ülke ekonomileri bütünüyle sarsılabilmektedir. Öte yandan Japonya'nın öncülük ettiği yeni işletmecilik ve üretim örgütleme yöntemleri maliyet düşürmede ve kalite iyileştirmede standartları hızla yükseltmektedir. Bu gelişmeler, mukayeseli üstünlükleri sürekli değiştirmektedir.

Günümüzde, uluslararası işbölümü alanında, ülkelerin konumunu yeni teknoloji üretip üretememeleri belirlemektedir. Zira teknolojinin iktisadi büyüme üzerindeki belirleyiciliği zamanla artmaktadır. Teknoloji üretimi ile dış ticarette rekabet gücü, ihracat ve ulusal servet birikimi arasındaki ilişki o kadar kuvvetlidir ki günümüzde "gelişmiş ülke"yi "teknoloji üretebilen ülke" diye tanımlamak mümkündür.

Gelişmiş ülkelerin uzak görüşlü sanayicileri, ülkelerinin tabii çevresini sınai üretimin yarattığı tahribattan korumak ve gelir artışlarını sürdürmek amacıyla tamamiyle teknoloji üretiminde ihtisaslaşmayı, ve standartlaşmış tüm metaların üretimini diğer ülkelere bırakmayı kendi toplumlarına telkin etmektedirler. Önerilen bu yeni iş bölümünde gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler esas itibariyle sanayi ülkeleri, gelişmiş ülkeler de esas itibariyle hizmet ülkeleri olacaktır. Şüphesiz, başka ülkelerde konuşlandırılan sınai faaliyetlerin kontrolü da (teknolojik hakimiyet sayesinde) konuşlandırmayı yapan ülkelerin elinde olacaktır. Daha önemlisi, dış ticaret hadleri yine kıtlık rantlarının etkisinde kalıp gelişmiş ülkelerde ücretler, diğer ülkelerdekinin üzerinde tutulabilecektir. GATT'ın Uruguay müzakerelerinde gelişmiş ülkelerin fikri haklar konusuna şimdiye kadar görülmemiş bir önem vermeleri bu stratejinin bir belirtisidir. Üretimin küreselleşmesini biçimlendiren bir etken gelişmiş ülkelerdeki bu taşanlardır.

Gelişmiş ülkelere ait şirketler teknoloji geliştirtmenin maliyetlerini paylaşmak için birbirleriyle "stratejik ittifaklar" kurmaktadırlar. Buna mukabil bu şirketlerin gelişmekte olan ülke şirketleriyle araştırma-geliştirme alanında işbirliği yaptıkları nadirdir.

Bugün gelişmiş ülkelerde gözlenen işsizlik kısmen konjonktürel, kısmen teknolojik, kısmen de küreseldir. Teknolojik işsizlik, gelişmiş ülke ekonomilerinin yeni iş bölümüne doğru yapısal değişmesinin sonucudur. Teknolojik işsizlik, kısmen mikro elektroniğe dayanan otomasyonun gelişmiş

ülkelerdeki bir kısım işçileri atıl bırakmasından ortaya çıkmaktadır. Fakat işsizliğin küresel kısmı gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ucuz işgücü rekabetinden gelmektedir. Bu, gelişmiş ülke şirketlerinin üretimi diğer ülkelere maliyet düşürme gerekçesi ile kaydırma siyasetinin bir sonucudur.

Neticede öngörülen yeni işbölümünde gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler ucuz işgücü avantajları ile rekabet edecekler, gelişmiş ülkeler de fikri mesaiye dayanan yeni teknoloji üretimi ve itibarlı markaların tekelci avantajı ile rekabet edeceklerdir. Ancak gelişmiş ülkeler tekstil demir-çelik gibi sektörlerinden vazgeçemedikleri ve bunları tasfiye edemedikleri için öngörülen uluslararası ihtisaslaşma tam olarak gerçekleşememektedir

Mikro elektroniğe dayanan yeni üretim yöntemleri gelişmiş ülkelerde bir yandan işsizliğe sebep olur iken, yeni yöntemleri geliştirme faaliyetleri bunu kısmen telafi edecek şekilde becerili işçiler için yeni istihdam alanları yaratmaktadır. Buna karşın yeni üretim yöntemleri gelişmekte olan ülkelerde kullanmağa başlanınca sadece teknolojik işsizlik yaratmaktadır. Dolayısı ile, yeni üretim tekniklerini edilgen şekilde alıp kullanan fakat bunu kendisi üretmeyen ülkelerde bu tekniklerin işsizliği arttırması mukadder görünmektedir.

Marka itibarı yaratma, moda yaratma, pazarlama gibi yaratıcı işletmecilik faaliyetlerini de geniş anlamda teknoloji kavramına dahil eder isek, kalkınmanın teknoloji üretir hale gelme ile özdeşleştiği söylenebilir.

Bu durumda gelişmekte olan ülkeler açısından teknoloji transferi ile teknoloji üretir hale gelme arasındaki bağın mahiyeti önem kazanmaktadır.

Teknoloji, yatırım malları ihracatı yolu ile, veya patent ve lisans anlaşmaları ile satılmakta veya kiralanmaktadır. Yabancı teknoloji alan ülkelerin teknoloji üretir hale gelerek teknolojik bağımlılığının sona erdiği, genel olarak görülmemektedir. Yabancı teknoloji satın alan veya kiralayan ülkelerin kullandığı bu aktarına teknolojinin rantabilitesi ve miadı tamamen teknoloji üreten ülkelerin kontrolündedir.

O halde teknoloji transferi, teknoloji üretir hale gelmek için yetmemektedir.

İkinci Dünya Harbinden sonra aktarılan teknolojiyi temel alarak bir öğrenme süreci sonunda teknoloji üretir hale gelen sadece iki gelişmekte olan ülke vardır. Bunlar Güney Kore ve Tayvan'dır. Japonya'nın sanayileşmesi daha öncelere uzanmaktadır. Fakat İkinci Dünya Savaşından sonra teknoloji

üretme yansına katılırken teknolojik taklitten yararlanan Japonya'yı da örnek olarak incelemek mümkündür. Bu ülkelerde teknoloji üretir hale gelme süreci, bu amaca yönelik benzer politikalarla gerçekleşmiştir.

-Bu ülkeler yabancı sermaye ile kendi sanayicilerinin ilişkilerini titizlikle düzenlemiştir. Milli sanayilerin kurulması için gayret etmişlerdir. Kendi sanayilerinin yabancı kontrol una geçmemesi için sermaye piyasasına kısıtlamalar koymuşlardır.

-Japonya ve Güney Kore'de devlet, sektörler arasında ayırımcı finans, koruma ve başka teşvik politikalarıyla yatırımların gelecek vadeden sektörlere yönelmesini sağlamıştır. Yatırımcılara düşük faizli kredi sağlayan finans politikaları uygulamışlar ve uzun vadeli yatırımlar için elverişli bir istikrarlı makroekonomik ortam yaratmışlardır.

-Japonya, Tayvan ve Güney Kore'de devlet teknoloji öğrenme sürecinde olan şirketleri geçici olarak iç piyasada dış rekabetten korumuştur. Kore'de devlet, teşvik verdiği ve iç piyasada dış rekabetten koruduğu yerli şirketlerin teknoloji öğrenmeleri ve uluslararası piyasalarda rekabet edecek hale gelmeleri için somut ihracat hedefleri koyarak yerli şirketleri ihracata zorlamıştır. Hedefleri tutturamayanlardan desteğini çekmiştir. Tayvan'da devlet teknoloji transfer yöntemlerini izlemiş ve transfer sonucunda ihracat yapılması ve yerli girdi oranlarının belirli seviyelere ulaştırılmasını zorunlu tutmuştur.

Özetle teknoloji üretmede atılım yapan üç Doğu Asya ülkesinde devlet, teknoloji transferinin kendiliğinden kalkınma sağlamasını beklememiştir. Bu ülkelerde devlet ülkede hangi sanayilerin kurulacağını planlamış teknoloji öğrenme ve üretir hale gelme sürecini aktif olarak çeşitli politikalarla desteklemiş teşvik etmiş zorlamıştır.

Teknoloji üretme yarışında sonradan gelenler önce başlayanları aşabilmektedirler. Televizyonun bir zamanlar öncülüğünü yapan ABD'nde bugün sadece bir televizyon üreticisi (Zenith) kalmış olup o da zor ayakta durmaktadır. Eskiden fotoğraf makinası üretiminde öncü olan ABD ve Almanya, bu piyasada Japonya'ya yenilmişlerdir. Motosikleti icad eden İngilizler bugün motosikletlerini ithal etmektedirler.

Fakat gelişmekte olan ülkeler için teknoloji üretme yarışına katılmak giderek zorlaşmaktadır. Japonya, Güney Kore ve Tayvan bu niteliği kazandıktan sonra ABD, AT ve diğer gelişmiş ülkeler teknoloji paylaşma konusunda çok

daha dikkatli ve ihtiyatlı davranmağa başlamışlardır. Güney Kore'nin kalkınmasında teknoloji satın alma veya kiralama, teknoloji transferinde doğrudan yabancı yatırımdan çok daha önemli rol oynamıştır. Ama artık uluslararası faal şirketler lisans vermekte isteksiz olduklarından teknoloji transferinde doğrudan yabancı yatırımların önemi artmaktadır. ABD, taklitçilikte ileri giden (yani teknoloji üretmenin eşiğine gelen) az gelişmiş ülkelerin bu faaliyetini engellemek için çabalamaktadır. ABD Tayland ile yıllardır fikri haklar konusunda sürtüşmektedir. ABD seksenli yıllarda Brezilya'nın, kendi bilişim sanayisini kurmak için uyguladığı destekleme politikalarına son vermesi için ticari yaptırımlar kullanmış, ve Brezilya'nın özgün ve MS.DOS'u ikame edebilecek bir bilgisayar işletme sistemi geliştirmesini engellemiştir. Nihayet, gelişmekte olan ülkeler Güney Kore'nin ve Tayvan'ın rekabetine de göğüs germek zorundadırlar.

2. FİNANS PİYASALARINDA KÜRESELLEŞME

Finans piyasalarının küreselleşmesi İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan önemli gelişmelerden bir tanesidir. Küreselleşme ile, fon fazlası olanlarla bu fonları kullanmak isteyenler arasındaki bağlar çeşitlenmiş ve ilişkiler yoğunlaşmıştır. Uluslararası fınans piyasalarında iş görmek olağanlaşırken, yeni dışa açılan ülkelerin iç mali piyasalarına giriş ve çıkışlar da kolaylaşmış ve hızlanmıştır. Başka bir ifadeyle çeşitli ülkelerdeki finansal kurumlar, yabancı ülkelerde giderek artan oranlarda finansal yatırım faaliyetinde bulunmakta, ve dünya fınans piyasaları çerçevesinde yatırımcılara getirişi daha yüksek ve riski daha düşük olanaklar sağlamaktadırlar. Finansman ihtiyacının yerel piyasalardan karşılanamadığı durumlarda, uluslararası piyasalarda oluşan büyük miktarlardaki fonlar bu ihtiyaca cevap vermektedir.

Başlangıçta uluslararası sermaye piyasaları geniş ölçüde banka kredileri ile ilgili işlemlerden oluşmaktaydı. 1978-1979 yıllarında en yüksek düzeylerine ulaşan bu krediler uluslararası sermaye piyasa işlemlerinin 2/3'ünü oluşturuyordu. 1982'de yaşanan dünya borç krizi, bankaların kredi değerlendirmelerindeki değişmeler ve sermaye rasyolarındaki artışlar, banka kredilerinin toplam işlemler içerisindeki nispi önemini azaltmıştır. Krediler yanı sıra menkul kıymetlere dayalı eurotahvil, yabancı tahvil, futures, opsiyonlar gibi sermaye piyasası alet ve işlemleri yaygınlaşmıştır. 1990'li yıllara girerken uluslararası sermaye akımlarında menkul kıymetlere bağlı işlemlerin ağırlığı yüzde 85'i aşmıştır. Bu arada uluslararası para piyasalarında yabancı para, europara, ve diğer kısa vadeli para piyasası işlemleri de hız kazanmıştır (Bkz tablo 7-13).

Para ve sermaye piyasalarındaki bu küreselleşmeye neden olan faktörler arasında aşağıdaki hususlar sayılabilir:

-Lider konumdaki gelişmiş ülkelerdeki fînans piyasalarının çeşitli kontrol ve sınırlandırılmalardan arındırılmaları,
-Çok taraflı parasal işbirliğini öngören Uluslararası Para Fonu'nun çalışmaları sonunda uluslararası para sisteminin İkinci Dünya Savaşı sonrasında aldığı şekil (paraların konvertibiliteye sahip olmaları, ticari işlemler üzerindeki kontrol ve sınırlamaların kaldırılması gibi. .),
-Dolar'ın 1973'teki devalüasyonu sonucunda kurların dalgalanmaya bırakılmaları,
-Finansal piyasaların uluslararası rekabete açılmaları,
-Dünya Bankası ve konsorsiyum bankaları gibi kuruluşların faaliyetleri çerçevesinde büyük çaplı sermaye yatırımı gerektiren projelerin desteklenmeleri,
-Finansal araçların çeşitliliğindeki hızlı artış, (Futures ve option'lar, swap gibi araçlar ödünç alanlarla ödünç verenler için faiz oranlarındaki, kurlardaki dalgalanmanın getirdiği riskten korunma olanağı sağlamakta, dolayısıyla büyük ve riskli fınansal yatırımları teşvik etmektedir).
-Yeni ve özellikle kurumsal yatırımcıların fînans piyasalarındaki rollerinin artması, (Günümüzde hane halkının tasarruflarının büyük bir kısmı bu fınansal kurumlara (sigorta şirketleri, yatırım ortaklıkları, yatırım fonları, emekli sandıkları..gibi) yönelmekte, bu kurumsal yatırımcılar ulusal ve uluslararası finans piyasalarında büyük etki yaratabilmektedirler).
-Bilgisayar ve telekomünikasyondaki teknolojik devrimler ile finans piyasalarında bilginin hem yoğunlaşması hem de çok ucuz hale getirilmiş olması,
-1980'li yıllarda ABD'nin dış ödemelerindeki açıklar, doların değerindeki düşüşler, ve Japon mali piyasalarındaki hızlı gelişmeler.

2.1. Tarihsel Gelişim

Küreselleşme ile ilgili gelişmeler, tarihsel bir perspektif içerisinde değerlendirildiğinde dönüm noktasının 1973'teki Bretton Woods sisteminin çöküşü olduğu belirtilebilir. Dolar'ın altın bağlantısının kopması, A.B.D. hegemonyası yerine AT, Japonya ve ABD üçlüsü çerçevesinde yeni bir kutuplaşmaya yer vermiştir. Uluslararası fînans piyasalarında görülen bu yeni gelişmeler merkez bankalarının para politikaları yürütmelerini zorlaştırmıştır. Uzun süre ulusal düzeydeki para arzı üzerinde monopolcü güçlerini istedikleri gibi kullanan merkez bankaları artık kendilerini bu

piyasalarda iş gören özel ve kamu sektörü temsilcileriyle rekabet eder bulmuşlardır. Paraların iç ve dış değerlerinin korunması gibi konularda çıkar farklılıkları daha da belirgin hale gelmiştir.

Dünya para ve sermaye piyasalarında bu rekabet artarak devam etmektedir. Belirli bir bölgede vergiler, kotalar ya da kambiyo ve faiz kontrolleri ile ilgili düzenlemeler kısıtlayıcı ise, para ve sermaye diğer bir bölgeye kolayca kaymaktadır. Bu nedenle de ulusal otoriteler uluslararası finansman alanında kendi ülkelerinin payını korumak ve arttırmak için sürekli rekabet halindedir.

Teknolojik gelişmelerin dünya çapında yaygınlaşması, uluslararası ticaret ve rekabetin artması, büyüme imkanlarını ve gelişme beklentilerini büyük ölçüde arttırmıştır. Ancak beraberinde riskler ve dengesizlikler de getirmiştir. Uluslararası bütünleşme ulusal politikaların etki alanını azaltmış, karşılıklı etkileşim ve bağımlılığı arttırmış uluslararası rekabetin ve işbirliğinin önemini her zamankinden daha çok gündeme getirmiştir.

1980'li yıllarda uluslararası finans piyasalarında büyük değişiklikler yaşanmıştır. Uluslararası işlemlerin çeşitliliğinde ve hacminde hızlı bir büyüme olmuştur. Finansal hizmetler en hızlı gelişen sektörlerden biri haline gelmiştir. Karşılıklı bağımlılıkların artmasıyla beraber ulusal düzeyde geliştirilen ekonomik modellerin yerine bu bütünleşme hareketlerini de içeren çalışmalar, karşılıklı etkileşimleri kapsayan modeller daha fazla kabul görmüşlerdir.

Büyük ve güçlü finansal piyasalar (ABD, İngiltere ve Japonya piyasaları gibi) 1970'Ii yılların sonunda sınırlayıcı düzenlemelerden arındırılarak işlemiştir. Bunu diğer OECD ülkeleri izlemişlerdir. Gelişmekte olan ülkeler de küreselleşen dünyaya entegre edilmek istenmiştir. Gelişmiş ülkelerde üretilmiş literatür ile danışman statüsündeki ekonomistlerin çalışmaları izlendiğinde, liberalleşme ve küreselleşme olgusunun beraberce ele alındığı ve bu konuda uyum göstermeleri için gelişmekte olan ülkelere tavsiyelerde ve baskılarda bulunduğu görülür. Borçlu konumdaki üçüncü dünya ülkelerine tanınan borçlardaki rahatlama, finansal piyasalardaki her türlü sınırlamanın kaldırılması şartına bağlanmıştır (ABD Baker Planı). Ender olarak ; Güney Kore ve Çin' de olduğu gibi; gelişmekte olan bazı ülkelerde liberalleşme IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşlarının fazla bir baskısı olmaksızın gerçekleşmiştir.

Gelişmekte olan bazı ülkelerde ise finansal küreselleşme şüphe ile karşılanmaktadır. Bu ülkelerdeki politika yapımcıları ve ilgili otoriteler,

sermaye kaçışlarından, iktisat politikalarının etkisiz hale gelmesinden ve döviz kurlarındaki istikrarsızlıklardan ciddi endişe duymakta, bunun spekülasyon, mali kriz ve durgunluk yaratabileceğini, yatırımları ve uzun vadeli sermaye girişlerini köstekleyeceğini dile getirmektedirler. Hızlı ve zamansız bir liberalleşmenin uzun dönemde piyasalarda istikrarsızlıklara neden olabileceğini ifade etmektedirler.

Sermaye piyasalarında globalleşmenin arttığı 1980'li yıllar, düzenlemelerin kaldırıldığı (deregulation), sermaye piyasalarının liberalleştiği, 1970'lere oranla gelişmiş ülkelerde enflasyon oranlarının düştüğü, uluslararası bankacılıkta kar marjlarının azaldığı, bankalar arası rekabetin arttığı bir dönem olmuştur. Dünya genelinde, hisse senetleri piyasasında, özellikle 1982 yılından itibaren hızlı bir gelişme yaşanmış, 1987'de Wall Street'de ve 1990'da Tokyo Piyasasındaki çöküş ile bu hızlı gelişmede duraklamalar olmuştur.

1990-1993 yılları arasında uluslararası finansal alanı daha da büyümüştür. Demirperde ülkelerindeki ekonomik ve siyasal çöküntü, Doğu Avrupa ülkelerinin dışa açılması ve iki Almanya'nın birleşmesi uluslararası sermayeye olan talebi kamçılamıştır. Ülkelerin modern ve etkin bir ekonomik yapı oluşturma çabalan muvaffak olduğu ölçüde finans ve üretim alanlarında küreselleşme olgusu hızlanacaktır.

2.2. Küreselleşme, Liberalleşme ve Dışa Açılma Eğilimleri

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik performansları, yapacakları kurumsal düzenlemeler, benimseyecekleri dışa açılma stratejileri küreselleşen dünya içerisinde yerlerini almalarına yardımcı olması beklenmektedir.

1980'li yıllar dünya ölçüsünde liberalleşme ve dışa açılma programlarının uygulandığı yıllar olarak tanımlanabilir. Liberalleşme politikaları ile piyasalara ilişkin aşın düzenlemeleri ortadan kaldırmak, kaynak dağıtımında piyasa mekanizmasının işleyişine daha çok rol tanımak amaçlanmıştır. Öte yandan dışa açılma programları ile rekabetin özendirilerek piyasa mekanizmasının etkinliğinin arttırılması hedeflenmiştir.

Gelişmiş ülkelerde başlayan bu eğilim önce gelişmekte olan ülkelere ve sonra da Avrupa'daki eski merkezi planlı ekonomilere yansımıştır.

Gelişmiş ülkelerde kaynak dağıtımını gerçekleştirecek piyasaların ve mali kurumların mevcut olması nedeniyle liberalleşme ve dışa açılma

programlarının uygulanabilmesi için piyasa mekanizmasının işleyişini ve dış rekabeti kısıtlayan yasal engellerin kaldırılması, mevcut düzenlemelerin azaltılması yeterli görülmüştür. Buna karşın gelişmekte olan ekonomilerde öncelikle piyasa mekanizmasının sisteme kazandırılmasına yönelik köklü ve çok boyutlu reformlara ihtiyaç belirmiştir. Eski merkezi planlı ekonomilerde ise köklü ve geniş kapsamlı reformlar yanısıra, piyasa mekanizmasının işleyişini sağlayacak bütün kurumlanıl oluşturulması veya yeniden yapılandırılması gerekmiştir. .

Mali sektör reformları, mali enstrümanların sayısındaki artış, özel tasarrufların bu piyasalara yönelmesinde etkili olmuştur. Ticaret ve kambiyo rejimlerinin liberalleştirilmesi, vergi reformları, özel sektör üzerindeki aşın kontrollerin gevşetilmesi gibi uygulamalara geçilmesiyle yerel sermaye piyasaları özellikle hisse senetleri piyasası gelişmiştir.

1970'li yıllar ile 1980'li yılların başında özel yabancı sermaye akımlarının büyük bir bölümünü oluşturan ticari banka kredilerinin yerini 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren portföy yatırımları ve doğrudan yatırımlar almıştır. 1980'li yılların ikinci yarısında önemli ölçüde artış gösteren global yabancı sermaye yatırımları 1989 yılında 200 milyar ABD doları iken son iki yılda azalmıştır. Bununla birlikte, gelişme yolundaki ülkelere giden yabancı sermaye yatırımları artmıştır. 1987 yılında global yabancı sermaye yatırımlarının toplam yatırımlar içerisindeki payı yaklaşık yüzde 12 iken, 1992 yılında bu oran yüzde 22'ye yükselmiştir. Bu artış hem borçlanma araçlarında (bono, ticari senet ve mevduat sertifikası gibi) hem de ortaklık kağıtlarında (equities) gözlenmiştir. Bu gelişme gelişmekte olan ülkelerin makroekonomik performanslarının iyileşmesi (özellikle bazı Latin Amerika ülkelerinde borç indirim anlaşmalarından sonra), düzenleyici rejimlerin benimsenmesi (örneğin, Tayland'da) ve özelleştirme ve yeni borç ödeme planlarının yapılmış olması gibi nedenlerle açıklanabilir. Sermaye akımlarının üçte ikisi ABD ve Japonya tarafından sağlanırken, ABD orijinli çok uluslu şirketler Latin Amerika ülkelerini, Japonya ise Asya'daki yatırımları tercih etmişlerdir. Gelişmekte olan ülkelerin birbirleri arasında (örneğin Kore'den Çin'e) sermaye akımlarında da artış olmuştur. Doğu Avrupa ülkelerine giden yabancı sermaye yatırımlarının ana kaynağı ise Avrupa Topluluğu'dur. 1980 ve 1990'lı yıllarda yabancı sermaye yatırımları imalat ve doğal kaynakların çıkarılmasına yönelik sektörlerden sermaye yoğun hizmet sektörüne (ulaştırma, telekomünikasyon, bankacılık) yönelmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerdeki portföy yatırımlarındaki (hem kısa, hem orta ve uzun vadeli) artış da oldukça dikkat çekicidir. Uluslararası tahvil ihraçlarının

bir bölümü ve equity yatırımlarını kapsayan portföy yatırımları 1987 yılında yaklaşık 8 milyar ABD doları iken 1992 yılında 34 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Uluslararası finansmanda, sermaye arzında ve kullanımında özel sektörün ağırlık kazanmaya başladığının bir göstergesi de bu grup ülkeler için toplam portföy akımlarının toplam resmi finansman akımından daha fazla olmasıdır. Bu yatırımlar orta gelir düzeyindeki ve aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birkaç ülkeye yoğunlaşmıştır. Gelecekte portföy yatırımlarının ne kadarının gelişmekte olan ülkelere akacağı çok önemli bir konudur. Bugün sadece Amerika Birleşik Devletleri'nde kurumsal yatırımcıların elinde 6 trilyon dolar yatırılabilir fon bulunmaktadır. Bu çerçevede, tutarlı politikaları olan ve halen geniş bir yatırımcı tabanına sahip Uzakdoğu Asya ülkelerinin çekiciliği sürecektir. Yakın geçmişte kredibilitesini yeniden yükselten, sermaye piyasalarını derinleştiren, gözetim mekanizmalarını geliştiren ülkeler de bu uluslararası yatırımcıları çekme potansiyeline sahip olacaklardır.

Son on yılda yapılan resmi yardım kredileri ve hibelere gelince. Bu kalemlerden gelişmekte olan ülkelere tahsis edilen miktar toplam uzun vadeli sermaye girişlerinin yüzde 40'ı düzeyinde olmuştur.

2.3. Mali Reform Stratejilerinin Değerlendirilmesi

Son birkaç yıldır, birçok gelişmekte olan ülke, kredi kontrollerini kaldırmak, banka mevduatları ile kredilerine pozitif reel faiz oranları uygulamak, kur oluşumu ve dövizli işlemler üzerindeki kısıtlamaları kaldırmak gibi finansal serbestleştirme politikaları başlatmışlardır. Amaç yurtiçi tasarrufları harekete geçirmek, ülkeye yabancı sermaye girişini ve ülke dışına çıkmış ulusal sermayenin tekrar dönüşünü sağlamak, ve rasyonel bir mali kaynak kullanımı temin etmektir.

Bu politikaların uygulanışı sırasında ülkeden ülkeye farklı sonuçlar elde edilmiştir. Pozitif reel faiz uygulamalarına derhal mı geçileceği, yoksa faizlerde tedrici bir liberalizasyona mı geçileceği konusunda kesin bir görüş birliği oluşamamıştır. Bir ekonomideki makroekoıiomik dengesizliklerin sürmesi halinde liberalizasyonun ne ölçüde muvaffak olacağı konusunda teorik tartışmalar hala sürmektedir. Bu belirsizlikler gelişme yolundaki ülkelerin benimseyecekleri dışa açılma stratejisinin türü ve bu stratejinin nasıl ve hangi zaman aralığında uygulanacağı konusunda tereddütlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Gerek Latin Amerika'da gerek Uzakdoğu ülkelerindeki deneyimler tek bir yolun mevcut olmadığını göstermektedir.

Yine de bu ülkelerin dışa açılma ve küreselleşen mali piyasalar içerisinde yer alabilmek için sarf ettikleri gayretlerden bazı sonuçlar çıkarılabilir.

-Finansal sektörün liberalizasyonu sürecini saptarken özellikle faiz politikaları saptanırken ilgili ülkenin ekonomisi yanışım finansal sektörünün durumu iyi değerlendirmelidir.

Eğer makroekonomik ortam istikrarsız, başka bir ifadeyle kalkınma hızı düşük, dış ödemelerde büyük açıklar mevcut ise, enflasyon yüksek ve işsizlik önemli boyutlara ulaşmış ise ve bu arada mali aracılar üzerinde gözetim etkisiz ise, faiz liberalizasyonunun yavaş yavaş gerçekleştirilmesinde fayda vardır. Aksi taktirde uzun vadeli finansal işlemler yerini kısa vadeli, rizikosu daha yüksek, ekonomideki dengeleri daha bozucu işlemlere bırakacaktır. Tedrici bir faiz liberasyonuna geçilirken ekonomiye istikrar kazandıran ve özel sektörü canlandıran uygulamalara da ver verilmelidir. Bu arada bankacılık ve benzeri mali aracıların sağlıklı bir yapıya sahip olmaları için düzenleme ve gözetim görevleri üzerinde durulmalıdır. Gözetimin sıkılaştırılması için kredi zararlarına karşı standart sermaye yeterliliği provizyonu ve rezervler uygulamasının yanı sıra mevduat sigortası uygulamaları düzenlenmelidir.

-Gelişmekte olan ülkelerde finansal sektör reformları içerisinde kurumsal değişiklikler en önce yapılmalıdır. Bunlar arasında, yeterli bilgi akışını sağlamak destekleyici altyapıyı oluşturmak kredi değerlendirme ve rating kurallarını saptamak ilgili yasal düzenlemeleri belirlemek muhasebe sistemlerinin ve menkul kıymet piyasalarının gelişmesine olanak tanımak yer almaktadır. Bu kurumsal refonnlar sonucunda finansal piyasa aletleri çeşitlendikçe ve derinlik kazandıkça, firmaların banka kredilerine olan bağımlılığı azalacaktır. Ulusal pazarlar yanısıra uluslararası finansal pazarlara giriş arttıkça fon talep eden firmaların ya da geri dönmeyen fonlardan zarar gören banka gibi kurumların faiz şoklarından uğrayacakları zararlar azalabilir. Faiz liberalizasyonu böyle bir ortamda daha sağlıklı bir biçimde gerçekleşir.

-Faiz stratejileri saptanırken enflasyon olgusuna dikkat edilmelidir. Enflasyonun düşük olduğu ülkelerde, ekonomik istikrarın sağlanması ve bankacılık gözetiminin güçlü ve etkili olması şartıyla pozitif reel faiz sağlayacak tedrici bir serbestleştirme programı kolayca uygulanabilir.

Enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde ise ilkin güçlü ve inanılır bir istikrar programına ve aynı derecede güçlü bankacılık düzenlemelerine yer

verilmelidir. Bu konuda basan sağlamış ülkelerde fiyat istikran hedefi esnek nominal faiz oranları çerçevesinde yürütülmüştür. Geleceği kısmen önceden tahmin etmelerine olanak sağlaması açısından banka ve borç alanlara faiz yükselişleri önceden ilan edilmelidir.

Gelişmekte olan ülkeler, sanayileşmiş ülkelere kıyasen fınansal yönden, ticari yönden olduğundan daha az dışa açıktırlar. Bu ülkelere toplu olarak bakıldığında yabancı para ve sermaye akımının GSYİH'ya oranı dış ticaretlerinin GSYİH'ya oranından düşüktür. Son yıllarda bu ülkelerin dış dünya ile bu alanlardaki entegrasyonunda belirgin bir artış görülmektedir.

1980'leriı ikinci yansından sonra gelişmekte olan ülkelerin fınansal entegrasyonundaki artışın kanıtı olarak yabancı para ve sermaye piyasalarındaki işlemlerinin artması, ve aynı zamanda yabancıların bu ülke pazarlarına girişlerini hızlandırmaları gösterilebilir.

Uluslararası faiz oranlarındaki değişmelerin yerel faiz oranlan üzerindeki artan etkisi de fınansal entegrasyonun artmakta olduğunu kanıtlar. Finansal bütünleşme; sermayenin maliyetinin düşmesi, riskin paylaşılması, kaynak dağılımı ve hareketinde verimliliğin artması gibi faydaları beraberinde getirir.

Öte yandan, fınansal entegrasyon ekonomideki karar vericilerin hareket kabiliyetlerini azalttığı gibi dış kreditörlerin ekonominin kötü performansına olan tahammüllerinin derecesini de azaltır. Örneğin, büyük miktarlı sermaye girişleri para ve kur politikalarında ikilemlere yol açar. Eğer sermaye girişleri geçici ise veya nedeni dış etkenlere bağlı ise para arzı kısılarak piyasa üzerindeki etkisi azaltılabilir. Ancak para arzını kısmanın da yerel faiz oranlarını arttırarak daha fazla sermaye girişine yol açar. Eğer sermaye girişleri kalıcı ise veya iç etkenlere bağlı ise döviz kurunun reel olarak değer kazanmasına uygun bir politika yürütülebilir ki bu da ihracatın rekabetini kaybetme tehlikesini içerir. Sermaye girişleri geçici ise hiçbir para politikası uygulamamak para arzı üzerindeki kontrolün kaybına yol açarak enflasyonu arttırır.

Yukarıda da açıklandığı üzere finansal entegrasyonu sağlamak için yapılan liberalizasyon sürecinde gerekli makroekonomik istikrar tedbirlerinin alınmaması, yeterli banka gözetim sisteminin yerleşmemesi çeşitli ülkelerde çeşitli sorunlarla kendini göstermiştir. 1980'li yılların başında yaşanan uluslararası borç krizi ve halen bazı gelişmekte olan ülkelerin yaşamakta olduğu para ikamesi sorunları bunlara örnek olarak gösterilebilir. Diğer taraftan, dünya fınans piyasalarının entegrasyonu ülkelerin karşılıklı

bağımlılıklarını arttırmaktadır. Birinde başlayan finansal kriz anında diğerlerine sıçramakta ve tüm piyasaları etkisi altına almaktadır.

2.4. Uluslararası Borç Krizi

1973 yılında OPEC ülkelerinin ambargosu ile petrol fiyatlarının yaklaşık yüzde 500 ile başta OPEC üyesi olmayan gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin 1982 yılı sonuna kadar sanayileşmiş ülkelerin ticari bankalarına olan borçlan 215 milyar ABD dolar artmıştır. Banka faizlerinin düşük olması bu ülkelerin daha çok ticari bankalardan borçlanmaya yönelmelerine neden olmuştur.

Petrol ihraç eden ülkeler ise 1973-74 petrol şoku sonrasında elde ettikleri büyük miktardaki cari hesap fazlalarım bu bankalara plase etmişlerdi. Uluslararası sermaye piyasalarına aktarılan bu büyük tutardaki likid kaynaklar, sanayileşmiş ülkelerdeki ekonomik durgunlukla birleşince reel faizlerin 70'li yılların sonuna kadar çok düşük seviyelerde kalmasına neden olmuştur. Ticari bankalar ise ellerindeki bu fon fazlasını rekabetçi koşullarda gelişmekte olan ülkelere kredi olarak kullandırmışlardır. Gelişmekte olan ülkeler yönünden ise bu koşullarla dış borçlanma son derece ucuz bir finansman yöntemi olarak görülmüş ve neticede ticari banka borçlarında olağanüstü bir genişleme gerçekleşmiştir. Bu dönemde ticari borçların ihracata oranı yüzde 60'dan yüzde 130'a yükselmiştir. Borçların bu denli artması ülkelerin dış ödeme açıklarını ve artan kamu sektörü açıklarını dış borçlanma ile kapatmalarından kaynaklanmıştır. Bu ülkelerde yeterli düzeyde tasarrufların olmayışı, sermaye piyasalarının gelişmemiş olması, bunları, açıklarım dış borçlanma ya da hazine bonoları satışı yoluyla finanse etmeye yöneltmiştir. Döviz girişleri para arzındaki artışa ve enflasyona rağmen, yerel paraların aşırı değerlenmesine yol açmıştır, ihracat sektörü rekabet edemez duruma düşürürken, suni olarak ucuz olan döviz sayesinde ithalat sektörü sübvanse edilmiş, ticaret dengesi ise giderek bozulmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerin dış borçları 1980-1990 döneminde hızla artarak 1,200 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. 1985'den 1989 Mart ayına kadar çok borçlu ülkelere mali kaynak sağlanarak büyüme ve yemden yapılanmalarına yardım edilerek, borç yüklerinin azaltılması stratejisi benimsenmiştir. 1989 yılından sonra ise borç indirimleri gündeme gelmiştir.

Bu çerçevede ticari banka borçlarının ertelenmesi ve borç indirimi konusunda en önemli gelişme Brady Planı ile sağlanmıştır. Söz konusu plan özetle:

-Borç ve borç servisi indirimlerini resmi kaynaklardan finansman yolu ile desteklemek,

-Kısa ve orta vadeli borçlanıl uzun vadeli borçlara ve/veya doğrudan yatırımlara dönüştürülmesi,

-Borçların geri satın alınması,

-Uygulanabilir ve kredibilitesi olan uyum programlan üzerinde borçlu ülkeler ve alacaklı bankalar arasında tam bir anlaşma sağlanması, gibi çareleri sıralamıştır.

Uygulamada Brady Planı kimi zaman başarılı olmuş, kimi zaman ise görüşmelerin uzaması, finansman kaynağı sağlanamaması, ve garantilerin kullanılamaması yüzünden sorunlara neden olmuştur. Diğer taraftan, resmi kreditörlerle borç ertelemeleri Paris Klübü aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. 1983 yılından beri her yıl 14-23 erteleme anlaşması yapılmaktadır.

2.5. Para İkamesi

Getiri oranlarındaki farklılıklar sonucu ortaya çıkan yerel paraların dövizle ikamesi gelişmekte olan ülkelerde önemli boyutlara ulaşmıştır. Diğer bir deyişle bir ülkede enflasyon oranı arttığında, faizler enflasyonun altında seyrederse yerli paradan kaçış başlar. Toplum yerli para yerine yabancı paraya, ve bunlardan uluslararası piyasada en bol olanına, dolara yönelir. Pozitif faiz uygulaması söz konusu olsa dahi ekonominin gidişatından ürkenler yabancı paraya yönelebilirler.

Dolarizasyon süreci özellikle 1970'li yıllardan itibaren para piyasaları ve mali piyasalarda sağlanan liberalizasyon ile büyük ölçüde kolaylaşmıştır. Kambiyo kontrollerinin kaldırılması, yurtiçinde yerleşik kişilerin döviz bulundurmalarının serbestleştirilmesi, doları sadece geleneksel tasarruf aracı olmaktan çıkartmış, bir hesap birimi ve bir değişim aracına dönüştürmüştür. Özellikle son yirmi yıllık dönemde yüksek enflasyonun sürdüğü gelişmekte olan ülkelerde, özellikle Latin Amerika'da dolarizasyon önemli boyutlara ulaşmıştır. Bu ülkelerde enflasyonun düştüğü dönemlerde dahi dolarizasyon yüksek düzeylerde kalmıştır. Dolarizasyon enflasyon düşüşüyle aynı oranda azalmamaktadır. Yerel paranın yerini alan doların kullanımı ancak özel sektör ve kişilere ait döviz hesaplarına el konulması ve bu tutarların yerel paralara dönüştürülmesi sonunda önlenebilmiştir Bunlar gerçekleşirken bu ülkelerde aynı zamanda büyük oranlı devalüasyonlara başvurulmuş ve döviz

ve sermaye hareketlerine yeniden kambiyo kontrolleri ve kısıtlamalar uygulanmıştır.

Ülkemizde de 1983 yılında TPKK Hakkında 32 sayılı Karar ile kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi ve yurt içinde yerleşiklere döviz bulundurma, döviz hesabı açma yetkisi tanınmıştır. Bunun yanı sıra, sürekli yüksek düzeyde seyreden ve artan enflasyon sonucu 1983 yılından başlayarak ticari bankalar nezdindeki döviz mevduatında önemli artışlar kaydedilmiştir. Ayrıca son yıllarda gayrimenkul satış ve kira tutarlarının, dayanıklı tüketim maddelerinin, elektrikli aletlerin ABD doları, Alınan Markı üzerinden işlem görmeleri yaygınlık kazanmıştır.

Türk lirasının yabancı para ile ikamesini ve bunun yol açacağı istikrarsızlıkları azaltmak ve döviz tevdiat hesaplarının vadesini uzatmak amacıyla bazı tedbirler alınmıştır. TL mevduatında olduğu gibi döviz (FX) mevduat faizlerinden alınan stopaj vergilerinin yükseltilmesi, vadesiz ve vadeli FX mevduat için zorunlu karşılık ayrılması, vadeli FX mevduat için farklı karşılık oranları uygulanması söz konusu olmuştur. Ancak geniş tanımlı para arzının büyük bölümünün döviz olması potansiyel sorunların kaynağını oluşturmaktadır. Bu durum hem parasal yetki kurumlarının politikalarım kontrol etmelerini zorlaştırmakta hem de is dünyası ve bankaların belirsizlik ortamında mücadelesini yoğunlaştırmaktadır

Bu arada Türkiye'de T.L. hesaplarına ve kamu kağıtlarına ödenen yüksek pozitif reel faizlerin cazibesine kapılan kısa vadeli yabancı sermaye, Türkiye'ye gelmekte, T.L. talebini kamçılamakta ve T.L.yi aranan, dövizi bollaştıran bir durum yaratmaktadır. Bu ise devalüasyon oranının enflasyon oranının altında seyretmesine ve neticede ithalatın özendirilmesine, ihracatın kösteklenmesiyle sonuçlanır. Yabancı piyasalarda faizlerin yükselmesi, ya da Türkiye'de faizlerin düşmesi başka bir ifadeyle yurt içi ve yurtdışındaki faizler arasındaki farkların azalması, Türkiye'de devalüasyonun hızlanması, sıcak paranın dışarıya kaçmasına neden olur. Sıcak paranın yurt dışına kaçışıyla beraber Türkiye'de yabancı paraya olan talep hızlanabilecek, para ikamesi olgusu ekonomiyi daha büyük darboğazlara götürebilecektir.

Makro ekonomideki istikrarsızlıkların önüne geçirmediği bir durumda finans piyasalarındaki aşın liberalleşme para politikalarım yürütmekle sorumlu olan kuruluşları zor durumda bırakabilmektedir.

3. KÜRESELLEŞME BÖLGESELLEŞME VE DIŞ TİCARET POLİTİKALARI

İki yüzyıldır geçirilen tecrübeler, ülkelerin dünyada yanlızmışcasma iktisadi siyasalar izleyemeyeceklerini göstermiştir. Ülkeler arasındaki rekabet ve işbirliği yoğunlaştıkça ilişkilerin türü de değişim göstermektedir. Kimi dönemlerde globalleşme ön planda iken, kimi dönemlerde bugün olduğu gibi bölgeselleşme hareketleri ağırlık kazanmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana dünya ticaretini yöneten ilke ve kurallar Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nda (GATT 'ta) yer almıştır. Dünya ticaretinin yaklaşık otuz senedir GATT tarafından düzenlenebilmiş olmasının gerisinde olan etkenler arasında:

-İki Dünya Savaşı dönemi arasında olduğu gibi birbirini izleyen devalüasyonlarla komşuyu fakirleştirme (beggar-thy- neighbour) politikalarına dönülmek istenmemesi,

-İkinci Dünya Savaşı'ndaki işbirliği zihniyetinin askeri alanlar dışında da sürdürülmek istenmesi,

-ABD' nin bu Savaş sonrası dönemde dünya iktisadi ve siyasi düzeninin yemden kurulmasında ve bu düzenin yürütülmesinde önder konumda olmayı kabul etmesi ve ticari ortaklarının korumacı politikalarına göz yumması sayılabilir.

Bu çok taraflı ticaret sistemi üç temel ilkeye; ticaretin liberalizasyonuna, çok taraflılık anlayışına ve karşılıklılık ve ayırımcılık yapmama esaslarına; dayanmaktadır. Birinci ilke çerçevesinde ticareti sınırlayan uygulamalar son bulacak, ikincisine göre GATT kuralları her üye ülkede istisnasız olarak uygulanacak, ve nihayet karşılıklı olarak verilecek ödünler eşitsizlik yaratmayacaktı.

3.1.1. GATT: Başarılı ve Sorunlu Alanlar

GATT gelişmiş ve gelişmekte olan üyelerinin baskılan karşısında bazı istisnalar tanımak zorunda bırakılmıştır.

1. XXIV. madde ile GATT gümrük birlikleri ve serbest ticaret bölgelerinin kurulmasına olanak tanımıştır. (Bölgesel bir gruplaşmaya dahil ülkeler için

ticari tercihler öngören anlaşmalar, GATT'ın birinci maddesinde belirtilen En Çok Kayrılan Ülke prensibi ile bağdaşmaz. Bununla birlikte, serbest ticaret bölgelerinde, gümrük birlikleri veya bu bölgelerin ya da birliklerin oluşturulması için gerekli olan geçici anlaşmalar konusunda 24 ncü maddede bir istisna tanınmıştır. Maddede serbest ticari ilişkilerin önlenmemesi, anlaşmaya taraf olmayanların çıkarlarının korunmasına ilişkin kurallar getirilmiş olmasına rağmen bunların yorumlanmasında büyük zorluklarla karşılaşılmıştır.)

2. GATT, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için büyük önem arz eden tarım ve tekstil sektörlerini çok taraflı ticaret ilke ve kuralları dışında tutmuştur.

3. GATT, 1971 senesinde Genel Preferanslar Sisteminin kurulmasına ve

4. Tokyo Round'unda kabul edilen kodlara birçok üyenin katılmamasına göz yummuştur.

5. GATT, anlaşmaya sonra eklenen XVIII (B) maddesine istinaden gelişmekte olan ülkelere miktar kısıtlamaları uygulamalarına ve bunu sürdürmelerine olanak tanımıştır.

6. GATT ayrıca ithalat artışından zarar gören yerli üreticileri korumak amacıyla anlaşmaya XIX. maddeyi koymak zorunda bırakılmıştır. (Bu maddeye üye ülkeler zaman içerisinde daha az başvurmaya başlamıştır. Katı kurallar içeren bu önlemi uygulamak istemeyen üyeler bunun yerine ikili müzakere yollarıyla çok taraflı sistem dışında kalan düzenleyici pazar anlaşmaları, gönüllü ihracat kısıtlamaları ve tek yanlı ithalat kotaları gibi GATT'a aykırılıkları kolaylıkla kanıtlanamayan "gri bölge" tedbirlerini yürürlüğe koymuşlardır. Çelik, yarı iletkenler, ayakkabı ve mutfak aletleri gibi sözde hassas ürünlerde başvurulan gri bölge tedbirleri de esas itibariyle GATT'ın temel ilkelerinin ihlaline neden olmuşlardır).

GATT sistemi çerçevesinde en büyük başarının tarife indirimleri alanında olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin ABD'nin ortalama tarifeleri 1930'larda % 50 nin üstünde iken bugün % 5 dolaylarına inmiştir. Diğer bütün sanayileşmiş ülkeler açısından da durum aşağı yukarı aynıdır. 1970 li yıllarda tarife dışı engeller de bugünkü boyutlara ulaşmamıştı. Bu nedenle ve inen gümrük vergileri sayesinde gelişmekte olan bazı ülkeler bu devrede dünya ihracatındaki paylarını arttırabilmişlerdir.

Bu arada tarife indirimlerinde ve konsolidasyon düzeylerinde geride kalmış olan gelişmekte olan bazı ülkeler hala yüksek gümrük duvarlarına sahip olmaya devam edebilmektedirler.

Oysa hak ve vecibeler açısından GATT'da mevcut dengesizlikler, artan rekabet ortamında hoşgörüyle karşılanmamaktadır. Ancak bu sorun iki yanı keskin bir kılıç gibidir. Gerçekten bir yandan GATT'ın ilkelerinden sapmama arzusunu, diğer yandan birçok gelişme yolundaki ülkeyi gelişmişlik derecelerine göre dünya ticaret sistemine daha etkin bir şekilde katılmayı ve daha çok yükümlülük üstlenmeye ikna etmek ihtiyacını bağdaştırmak gerekmektedir. Hak ve vecibelerin dengesindeki bozulmalar tek yanlı ve iki taraflı himayeci uygulamalar için bir mazeret teşkil etmektedir.

GATT'ın bir diğer zaafı da tekstil ve tarım gibi iki temel sektörün çok taraflı ticaret ilke ve kuralları dışında kalmış olmasıdır.

3.1.2. GATTve Tekstil Sektörü

Dünya tekstil ticaretinin çok önemli bir bölümü Çokelyaf Düzenlemesi (Multifiber Arrangement Ş MFA) çerçevesinde yönetilmektedir. MFA, başta ayrımcılık yapmama olmak üzere Genel Anlaşma'nın temel prensipleriyle çatışmasına rağmen, GATT içinde yapılmış tekstil sektörüne özgü bir anlaşmadır. MFA sistemi esas itibariyle ikili düzeyde kota müzakereleri sonucu düşük maliyetle üretim yapabilen ülkeler mahreçli ürünlerin sanayileşmiş ülkeler pazarına girişlerini yavaşlatmayı, ve ithalatın büyüme hızını düşürmeyi amaçlamaktadır. Bununla beraber anılan düzenleme GATT sistemindeki bir boşluktan kaynaklanmştır. Başka bir deyişle, GATT'ın kuruluşunda pamuklu ürün ticaretini düzenleyen ve MFA'ya model oluşturan "Uzun Vadeli Anlaşma'ya"(LTA) (1962) kadar, tekstil ticaretinde de Genel Anlaşma uygulanmıştı. 1962'de kabul edilen Uzun Vadeli Anlaşma (LTA) iki kez uzatıldıktan sonra 1974'te bu kez kısıtlamaları pamuklular dışındaki ürünlere de yayan MFA rejimine geçilmiş, üstelik MFA'nın sırasıyla 1977, 1981 ve 1986'da yapılan her uzatmasında ikili anlaşmaların daha himayeci olabilmesine imkan tanınmıştır.

3.1.3. GATT ve Tarım Sektörü

Tarım ürünleri ticareti daha Genel Anlaşma imzalandığında ilke olarak uygulama dışı bırakılmıştır denilebilir. ABD bu hususta genel bir "WAIVER" almış; AT ise daha ileri bir tarihte "Ortak Tarım Politikasını" geliştirmiştir. Ayrıca birçok ülke "gıda güvenliği" gibi ekonomik olmayan

nedenlerle tarımı, çok taraflı sistem ve liberal uygulamalar dışında tutmayı tercih etmişlerdir. Hükümetlerin bu dahili pazarlardaki müdahaleleri sonucunda dünya tarım piyasasında dengeler bozulmuş, destek gören tarımsal alanlarda üretim hızlanmıştır. Son yıllarda tarımsal hammadde ticaretinde de büyük artışlar kaydedilmiş ve ticarete konu olan ürün çeşitleri genişlemiştir. Neticede dünya piyasasına yeni, büyük ihracatçı ve ithalatçı ülkeler girmiştir.

Bu müdahaleler fuzuli külfetlere neden olmaktadır. Bu ürünlerin ülke içi fiyatları dünya piyasalarınkinden yüksek olmaktadır. Örneğin 1986'da ABD Tarım programının sektör dışında çalışan her aileye maliyeti yılda 700 dolar olarak hesaplanmıştır. AT üyesi ülkelerde ise her aile Ortak Tarım Politikası dolayısıyla yılda 900 dolarlık bir yük üstlenmiştir. Japonya'da hükümetler dünya gıda fiyatlarım aynen iç piyasaya yansıtsa ve Yen'in 1980'den bu yana kazandığı değeri dikkate alsa, Japon tüketicileri tarım ürünlerine "% 60 daha az fiyat ödeyeceklerdir. ABD nin tahıl stokları bu alandaki dünya ticaretinin iki yıllık toplamına eşittir. AT'nin sığır etleri stoklan ise bir yıllık ticaretin % 30 u kadardır. Bu arada, gelişmiş ülkelerin bu pazarlara hakim olmalarıyla gelişmekte olan ülkelerin tarımsal ürün ticaretine büyük bir darbe indirilmiş olmaktadır.

3.1.4. GATT ve Hizmet Sektörü

Çok taraflı sistem halen sadece mal ticaretini düzenlemektedir. Hizmetler sektörü sistem dışındadır. Son yıllarda teknolojik yeniliklerin katkısıyla bu sektör büyük gelişme göstermiş, ve hizmet ticareti büyük artışlar kaydetmiştir. Bazı hizmetler diğer malların üretimi ve ihracatı için vazgeçilmez bir nitelik kazanmışlardır. Başka bir deyişle bugün mal ve hizmet ticareti içice geçmiş durumdadır. Ne var ki hizmetlere ilişkin milli mevzuat çeşitli kısıtlayıcı hükümlerle doludur, ve bunlara sürekli yenileri eklenmektedir. Hizmetlerin, kullanılan teknolojinin, ve bu alanlardaki gelişmelerin ülke kalkınmasına etkisi ise büyüktür. Bu nedenle hizmetlerin çok taraflı ilke ve kurallar dışında kalması, kalkınma açısından bir sakınca teşkil ettiği düşünülmüş ve konu GATT içerisinde ele alınmıştır.

Teknoloji boyutuyla gündeme giren yeni konular sadece hizmetleri kapsamamaktadır. Günümüzde hizmetler dışında "ticaretle bağlantılı fikri mülkiyet hakları" (TRIPS) ve "ticaretle bağlantılı yatırım tedbirleri" (TR1MS) karşılaştırmalı üstünlüğün kazanılmasındaki ve rekabet imkanlarının elde edilmesindeki rolleri de gündeme girmiştir.

3.1.5. GATT'ta TRIPS ve TRIMS

Fikri mülkiyet haklarında kapsam, koruma süresi, tanınan münhasır haklar ve şekil yönünden hakkın kazanımı ile adli prosedürler, milli kanunlarla belirlenmektedir. Bugün artan karşılıklı bağımlılık ve teknolojik gelişmeler dolayısıyla milli yasalar arasındaki farklılıklar ülkeleri ihtilaflara düşürmektedir. Sanayileşmiş ülkelerin fikri mülkiyet haklarını korumak istemeleri üzerine, bunların GATT çerçevesine alınması düşünülmüştür. Bazı gelişmekte olan ülkeler ise bu taleplerin çıkarlarıyla bağdaşmadığı görüşündedirler. Hakkın meşru şekilde korunmasının bir anlamda pazarın tek elde denetimine yol açacağı ve ayrıca bu korumanın tekelci kazançlar yaratan bir imtiyaza dönüşebileceği üzerinde durulmuştur.

Doğrudan yabancı yatırımların kendileri ise önemli bir teknoloji transferi aracıdırlar. Birçok ülke doğrudan yatırımları düzenleyen mevzuat içerisinde kalkınmalarına önayak olacak yerli mal kullanma, ihracatta bulunma taahhütü gibi bazı hükümlere yer vermektedirler. Çokuluslu şirketlerin "ticareti kısıtlayıcı uygulamaları" ile mücadele edebilmek için bu tür hükümlerin bulunması gerekebilmektedir. GATT'ın mevcut hükümlerinin TRIMS'i düzenleyip düzenlemediği ise tartışmalıdır.

3.1.6. Uruguay Round'u

Uruguay Round'u 1986 sonbaharında yukarıda sayılan bütün uluslararası ticari sorunlara çözüm bulunması amacıyla başlatılmıştır. Round'un hedefleri, özet olarak, geleneksel konularda liberal uygulamalara dönüş, hak ve vecibeler dengesinin tesisi, tarım, tekstil, hizmet sektörü ve diğer yem konuların çok taraflı çerçeveye alınması, GATT sisteminin güçlendirilmesi, saygınlık kazanması ve ihtilafların halli mekanizmasının başarıyla işletilmesi olarak saymak mümkündür. Bu hedefleri ile Uruguay Round'u, GATT tarihinin kapsamlısıdır. Bu niteliğiyle de aynı zamanda dünya ticareti açısından en iddialı, en karmaşık ve en zor müzakere sürecini oluşturmaktadır.

Round sürerken uluslararası arenada meydana gelen önemli gelişmeler müzakerelerin önemini daha da artırmıştır. Orta ve Doğu Avrupa ile Kafkasya ve Orta. Asya'da meydana gelen değişmeler, AT içindeki hızlandırılmış bütünleşme çalışmaları, AT ve EFTA arasında oluşturulan "Avrupa Ekonomik Alanı" ile daha bütünleşmiş bir Avrupa oluşturma çabaları, ABD, Kanada ve Meksika arasında imzalanan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi" (NAFTA) ile başlayıp Latin Amerika ülkeleri

arasındaki bir dizi anlaşma ile desteklenen Amerikan bölgesel entegrasyon hareketleri ve dünyanın diğer yörelerindeki benzer bölgeselleşme hareketleri, Round'a yeni bir boyut kazandırmıştır. Öte yandan müzakereler boyunca GATT'a yeni üyeler katılmış, bazı ülkeler ise katılım başvurusunda bulunmuşlardır. Eski Sovyet Cumhuriyetlerinin bir çoğu da gözlemci statüsü kazanmışlardır.

Uruguay Round'u çok taraflı ticaret müzakereleri özellikle tarım reformu alanındaki ihtilaf nedeniyle Aralık 1990'da Brüksel'de yapılan bakanlar düzeyindeki toplantıda sonuçlandırılamamıştır. 1991 yılı boyunca bütün müzakere alanlarında uzlaştırıcı formüller bulunarak anlaşma metinlerine son şeklin verilmesine çalışılmıştır. Nihayet Aralık 1991 'de GATT Genel Müdürünün ismiyle 'Dunkel Kağıdı1 olarak adlandırılan "Nihai Senet Taslağı" 108 katılımcı ülkeye dağıtılmıştır. Yaklaşık 500 sahifelik belge ile arzulanan temel hedeflere ulaştığı söylenebilse de, iddialı sonuçlara ulaşılamadığı da bir gerçektir. Round'un sonuçlandığının resmen açıklanabilmesi için taslağın gerekirse bazı değişikliklerle benimsenmesi, ayrıca mal ticaretinde "pazara giriş", hizmet ticaretinde ise "giriş taahhütleri" konularındaki müzakerelerinin tamamlanması lazımdır. Sayıca az olmakla beraber taslak üzerinde temel bazı ayrılıklar sürmektedir.

1992 yılında "Hukuki Yazım Grubu'nun" taslak metin üzerinde yaptığı teknik çalışma dışında hiçbir ilerleme sağlanamamıştır. Bu arada AT- ABD arasındaki tarım konusundaki anlaşmazlıklar bir türlü sonuçlandırılamamıştır. Round'un bitirilmesi için kesin bir tarih olmamakla birlikte, Yediler Grubu son Tokyo zirvesinde Uruguay Round'unun 15 Aralık 1993 te sonuçlandırılabileceğini belirtmiştir.

3.1.7. Nihai Senet Taslağı ve Ulaşılan Sonuçlar

Taslaktaki sonuçlarla dünya ticaretinde ciddi bir liberalizasyon ve genişleme sağlanmakta, sübvansyonlar, antidumping, gümrük kıymeti, ticarette teknik engeller ve koruma tedbirleri alanlarında çok taraflı ilke ve kurallar geliştirilmekte, anlaşmazlıkların halli mekanizması iyileştirilmekte, ülkelerin ticaret politikalarının eleştirisel gözle incelendiği bir sistem kurulmakta, üstelik tekstil, tanın ve hizmet sektörlerindeki ticari faaliyetler GATT çerçevesine alınmakta, bunlara ilaveten ticaretle bağlantılı fikri mülkiyet haklan ve yatırım tedbirleri için yeni kurallar oluşturulmaktadır.
Neticede mal ticaretinde gümrük tarifeleri en az "% 30 oranında indirilecek, tarımda ihracat sübvansiyonları ve iç destek seviyeleri aşağıya çekilecek, bir

geçiş döneminden sonra tekstil ve giyim sektöründe miktar kısıtlamaları kaldırılacak, gönüllü ihracat sınırlamalarına son verilecek ve hizmetlerde pazara giriş imkanları sağlanacaktır. Fikri mülkiyet haklarında asgari normlara uyulması ve geniş bir koruma sağlanması temin edilecektir. Liberal ticaret anlayışına aykırı yatırım tedbirleri ise yürürlükten kaldırılacaktır. En önemlisi Round sonunda sonuçların uygulanmasını yönetmek ve gözetmek için bir "Dünya Ticaret Teşkilatı" kurulacaktır.

Öte yandan Uruguay Round'u sonunda Gelişmiş ülkeler Gelişmekte olan ülkelerin de GATT'da yararlandıkları haklar karşılığında kalkınma seviyelerine uygun bir disiplin altına girmeleri ve vecibeler üstlenmelerini beklemektedir.

3.2. Küreselleşme mi ? Bölgeselleşme mi?

Bugün pazarların daraldığı bir uluslararası ekonomik ortamda ihracat için girişilen rekabet, Savaş sonrasındaki işbirliği anlayışını zedelemiştir. Batı Avrupa'nın ve Japonya'nın yeniden kalkınması, uluslararası ticaret arenasına Güneydoğu Asya Kaplanlarıyla beraber diğer bazı gelişmekte olan ülkelerin katılmaları, A.T.'nin kuruluşu ve gelişmesi, ABD önderliğinin son bulmasına ve hoşgörülü tutumunu terketmesine yol açmıştır.

1980 lerden itibaren hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkelerin takip ettikleri ticaret politikalarında önemli bazı değişmeler meydana gelmiştir. Gelişmekte olan ülkeler ticaretlerinin liberalleştirilmesinden yana bir tutum takınmış ve dışa açılma yollarını denemeye başlamışlardır. Büyümenin hızlandırılmasında liberalleştirilmiş bir dış ticaret rejiminin zorunlu olduğu görüşünden hareket edilmiştir.

Nitekim GATT'ın geçen sene açıkladığı gibi, Uruguay Müzakerelerinin başladığı 1986 yılından 1992 ortalarına kadar gelişmekte olan altmış üç ülke daha ticaretlerini liberalleştirmiştir. Dünya pazarlarıyla entegrasyonu hedefleyen bu ülkeler, içe dönük ithal ikame politikaları çerçevesinde ve yüksek koruma duvarları arkasında üretmekten ve satmaktan ve GATT'ın cevaz verdiği istisnaları kullanmaktan vazgeçmeye başlamışlardır.

Gelişmiş ülkelerin ise, aynı dönemde daha kapalı bir iktisat politikası hedefledikleri gözlenmiştir. Bu ülkeler tarife dışı engeller, ve bölgesel ticaret anlaşmaları ile piyasalarına yabancı mal girişlerini sınırlamışlardır. Bu son iki seneden beri serbest ticaret kurallarının ihlal edilmesi pahasına, bölgesel ticaret anlaşmalarına hız vermeleri, kimlerle hangi şartlar altında ne tür ticari

ilişkiler yürüteceklerini belirlemeleri, dışa daha kapalı bir dış ticaret politikası benimsemeye başladıklarının delilleridir. Halbuki dışa ayık ekonomi politikalarının başarısı ticarette bulunulan ortakların piyasalarına girişin engel tanınmamasına dayanır.

3.2. 1 Gelişmiş Ülkeler ve Koruma Duvarları

Bugün sanayileşmiş ülkelerin rekabet gücünü kaybettikleri emek yoğun imalat sektörlerini; örneğin tekstil ve konfeksiyon, pamuk ve yün ipliği, çelik, elektronik ürünler ve özellikle tarımsal ürünlerini çeşitli tarife ve benzeri uygulamalar, tarife dışı önlemler, kotalar, gönüllü ihracat kısıtlamaları, antidumping ve eşanlı vergiler, ve mukabil gümrük vergileriyle korumaya almışlardır. Tarifeler birçok alanda düşmüş de olsa benzer etki yaratan uygulamalara ağırlık verilmesi, ticaretin yönünü değiştirmektedir.

Bu şartlar altında, gelişmekte olan ülkeler sürekli bir ikili müzakere havası içerisine itilmekte kendilerine önceliklerin tanınabilmesi için uğraş vermektedirler. Ancak dışa açılan ülkelerin sayısı artarken, gelişmiş ülkelerin korumaya aldıkları sektörlerin sayısı artar ve başından beri dışa kapalı olanları açılmaz ise, ilerde bu alanlarda ticaret hadlerinin aleyhte seyretmesi ve gelişmekte olan ülkelerde sürekli olarak reel kur düşüşleri yaşanması kaçınılmaz olacaktır.

3.2.2. Gelişmekte olan Ülkelerde Ticaretin Liberalleştirilmesi

Ticaretin liberalleşmesini amaçlayan gelişmekte olan ülkeler ise üç hedef peşindedir. Gelişmiş ülkelerdeki teknolojik değişmelere ayak uydurmak, ihracatı artırmak, gerekli ithal girdi ve malları satın alabilmek.

Bu amaçlar çerçevesinde teknolojiyi patent hakları ya da benzer yollardan elde edemedikleri ölçüde ülkelerine doğrudan yabancı sermaye girişlerini hızlandırmak istemektedirler. Doğrudan yatırımların tasarruf transferine teknoloji transferine ve ihracat artışına yol açması beklenir. İhracatın artmasıyla ithal edilmesinde fayda görülen malların girişi sağlanacaktır. Ne var ki bu ülkeler dışa açıldıkları ölçüde dışa açılmalarını sınırlayan çeşitli türden baskılarla karşılaşmaktadırlar.

Gelişmekte olan ülkelerin dış piyasalara ilk atıldıklarında ticareti saptırıcı uygulamalara ağırlık vermelerine göz yumulmuştu. Zaman geçipte, dış pazarlar içerisinde yuvalandıkça, bu ülkelerin GATT kurallarına riayet

etmeleri istenmiştir. Başka bir ifade, geliştikçe, ticareti arttıkça, bu ülkelerin uyması beklenen uluslararası kurallar artmıştır.

Dünya pazarlarıyla entegrasyonun kazandığı önem çeşitli fınansal istatistiklerce de doğrulanmaktadır. Bugün doğrudan, dolaysız yabancı sermaye hareketleri, ve uluslararası bankaların tanıdıkları kredilerin seyrine bakıldığında bunların son on sene içerisinde önemli artışlar kaydettikleri görülür. Dünyadaki fınansal piyasaların kontrollerden giderek arınmaları bu bütünleşmeyi hızlandırmıştır. Finansal piyasalardaki gelişmeler ülkelerin dış ticaret sektöründeki gelişmelere bir parallellik göstermektedir. Bu uluslararası fınansal gelişmeler dışa açık bir ticaret politikası güden, ihracatı özendiren ülkelerde gerçekleşmiştir. Bu hususlar yanısıra iletişimdeki gelişmeler, üretim teknolojisindeki değişmeler ticaretteki gelişmeleri de etkilemiştir.

Ticareti liberalleştirme sürecine yeni katılan ülkeler dünya pazarlarına entegre olmak istemektedirler, ancak bir taraftan GATT, diğer taraftan gelişmiş dünyanın bölgesel kuruluşları bu ülkelerin dışa açılma sürecini yavaşlatabilmektedir.

3.2.3. GATT İçerisindeki Yanlılık

Dışa açık bir büyüme modelinin çalışır halde olabilmesi içinde yaşanılan uluslararası ortamın bu gelişmelere imkan verir nitelikte olmalıdır. GATT çerçevesinde yürütülen çalışmalara bakıldığında Uruguay Round'una kadar dünya ticaretinin önemli bir bölümünün bu liberalleşme sürecinin dışında tutulduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin üstünlüğe sahip oldukları sektörlerde korumacılık eğilimlerinin süre gitmesi halinde ve Uruguay Round'unun sonuçlandırılmaması halinde ticaretin liberalleşme süreci ileride daha da aksayabilecektir.

Uluslararası ticaret sistemi içerisinde gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere tam anlamıyla ve aynı imkanlar doğrultusunda yer verdikleri ölçüde küreselleşme söz konusudur. Ne var ki ülkeler arasındaki rekabet, gelişmişlerin kendileriyle rekabet edenlere karşı korumacı politikalar izlemeleri bugüne kadar GATT çerçevesinde saptırılmış, bir ticareti liberalleştirme politikasının yürütülmesiyle sonuçlanmıştır.

3.2.4. Ticari Blokların Oluşması ve Güçlerinin Artması

Gelişmiş ülkelerde bloklaşma sürecinin hızlanması bloklar dışında bulunan ülkelerin serbestleşme çabalarını zorlaştırmaktadır. Bu bölgeselleşme hareketinin zamanla tüm dünyayı kapsayan çok taraflı serbest ticaret ilişkilerine ön ayak olabilir. Ancak bu nihai hedefin hangi zaman aralığı içerisinde gerçekleşebileceğini kestirmek kolay değildir.

Bu aşamada oluşmuş olan ticari blokların birbirleriyle olan ve bloklar arasındaki ilişkilerin zaman içerisinde nasıl bir gelişme göstereceğini öğrenmek önem arz etmektedir. Bloklar içi ilişkiler yoğunlaştıkça, bloklar arası ilişkilere önem verildikçe, blok dışı kalanların durumu belirsizleşecektir.

Uluslararası ticari ilişkilerle ilgili datalara bakıldığında şu temel gözlemlerde bulunmak mümkündür :

1. Dünyayı coğrafi bölgelere ayırarak dünya ticareti incelendiğinde Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleriyle Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) dışındaki Avrupa ülkelerinin (Batı Avrupa) 1991 senesinde dünya ihracatının % 46.8 ini gerçekleştirdikleri görülür. Dünya ihracatı içerisinde en yüksek paya sahip Batı Avrupa'yı sırasıyla Asya Grubu ülkeleri %21.5, Kuzey Amerika (Kanada ile ABD) %17.5, Latin Amerika %4.2, Orta. Doğu ülkeleri %3.1, Merkezi Avrupa, Doğu Avrupa ve BDT %2.9, Afrika kıtası ülkeleri %2.6 ile izlemektedir. (Bkz tablo 14 ve 15)

1991 yılında Batı Avrupa'nın yaptığı toplam ihracatın %72.4'ü kendi arasında gerçekleşmiştir. Bölge içi ticareti en yoğun olan gruptur. Merkezi, Doğu Avrupa ve BDT ülkelerinin 1991'de yaptıkları toplam ihracatın sadece %22.4'ü kendi aralarında gerçekleşmiştir. Yeniden yapılanma sürecine girmiş olmaları dolayısıyla kendi aralarında gerçekleştirdikleri ihracat düşmüştür. Halbuki bölge içi ticaretleri 1986'da %53.3'ü buluyordu.

Kuzey Amerika'nın (ABD ve Kanada) Kuzey Amerika'ya yaptığı ihracat toplam bölge ihracatının 1980'de % 28'i, 1985'te % 40'ı, ve nihayet 1991 de % 33.1'i kadar olmuştur. İki ülke arasındaki ilişkilere yakından bakıldığında Kanada'mn A.B.D.'ye bağımlı olduğu görülür. Kanada'nın ABD'ye 1991 de yaptığı ihracat toplam ihracatının % 75.3 dür. ABD için aynı oran sadece %16. 8'dir.

Asya grubu ülkelerinin bölge içi ihracatı toplam bölge ihracatının % 21. 5u kadardır. Orta doğu ve Afrika ülkelerinin birbirleriyle olan ticari ilişkileri önemsiz sayılacak düzeydedir.

2. Konu coğrafi bölgeler açısından değil de bölgesel ticaret anlaşmaları çerçevesinde gerçekleşen ticaret olarak ele alındığında durum fazla değişmemektedir. (Bkz tablo 16a, 16b, 16c). AT, EFTA ve eski COMECOM ülkeleri için bir tablo çizildiğinde bunların dünyanın diğer üyelerinden oluşmuş bloklara oranla kendi içlerine daha çok kapandıkları ve aralarındaki karşılıklı bağımlılığın hızla arttığı gözlenmektedir. 195 8 -1991 yılları arasında AT'nin kendi kendisiyle olan ticaretinin bu otuz üç yıllık devrede % 110 'a yakın arttığı görülmektedir. Aynı dönem için benzer bir hesap Kuzey Amerika ve Asya ülkeleri için yapıldığında bu gruptaki ülkelerin blok içi ticaretinin sadece % 25 oranında arttığı bulunur. Ancak ne var ki bu üç bloktan AT'nin blok içi ticareti diğerlerinkinin çok üzerindedir. 1991 sonu itibariyle AT nin bölge içi ihracatı toplam ihracatının %63.8 i kadardı. Kuzey Amerika'nın Kuzey Amerika'ya yaptığı ihracat 1991 'de toplam ihracatının %33.1 'i kadardı.

Bu otuz üç yıllık dönemde Kuzey Amerika'nın AT ile olan ticaretinde ise büyük düşüş olmuştur. Kuzey Amerika'nın Latin Amerika ile ilişkileri ise sanıldığı kadar güçlü değildir. Kuzey Amerika'nın 1991 senesinde Latin Amerika'ya yaptığı ihracat toplam ihracatının %11.9 'u kadardır. Halbuki Latin Amerika'nın kuzey Amerika'ya yaptığı ihracat toplam Latin Amerika ihracatının %45.6 sı kadardır.

Durumu özetlersek, AT kendi dışındakilere bağımlılığı en düşük olan bloktur. Diğerleriyle karşılaştırıldığı zaman daha kapalı bir klüp havasında hareket ettiği görülmektedir. 1991 de Topluluk ihracatının sadece % 40'ı kendi üyeleri dışında kalan ülkelerle yürütülmüştür. Bu oran Asya ve Kuzey Amerika'da çok daha yüksektir.

Japonya'nın 1990 itibariyle ASEAN, Çin ve yeni sanayileşen Doğu Asya ülkelerine ihracatı toplam ihracatının % 29.5 kadardır.(Bkz tablo 17). Japonya'nın ABD' ye ve AT'ye ihracatı ise toplam ihracatının sırasıyla 29.2'si ve % 18.9'u kadardır.

Çok kutuplaşan bir dünyada, ABD hegemonyasının azaldığı bir ortamda ticaretin bloklar arasında giderek daha büyük oranlarda yürütülmesinin ne gibi sonuçlar doğurabileceği sorunsalı ileride daha da büyük önem kazanacaktır.

Blok dışı ülkelerin bloklarla sıkı bir müzakere ve pazarlama ortamı içerisine itildikleri kesindir. Ticaret hadlerinin aleyhlerinde seyretmesi de kaçınılmazdır. Bloklaşmış olan ülkelerle yoğun ticari ilişkiler yürütebilmek onları benzer statüde olan diğer gelişmekte olan ülkelerle daha fazla rekabet etmek zorunda bırakacaktır.

3.2.5. Aktif bir Dış Ticaret ve Sanayileşme Politikası Arayışı

Bloklar dışında kalanların aktif bir dış ticaret ve sanayileşme politikası yürütmeleri zorunlu hale gelmektedir. Bu şartlar altında devletin aktif bir biçimde ekonomik hayata yön vermesi kaçınılmazdır. Hangi alanlarda, hangi pazarlarda yer aranacağı ileride ihracat atılımı mümkün hangi iş sahalarında geçici bir süre için koruma politikaları uygulanacağı açık bir biçimde belirlenmelidir. Ülkenin ticareti liberalleştirmeyi öngören bir programa geçmesi ve bu politikayı sürdürmesi ancak çok iyi düşünüldüğü iyice araştırıldığı taktirde anlam kazanır. Küreselleşen ve de bölgeselleşen bir dünyada ülkelerin otonom, dış faktörlerin etkisinden arınmış iktisat politikaları yürütmeleri zorlaştığından alternatif politikaların ne olduğunun bilinmesi, başka ülkelerin deneyimlerinden ders alınması şarttır. Gerek GATT çerçevesinde gerek diğer bölgesel kuruluşlar çerçevesinde liberalleşme, ekonomi politikalarının harmonizasyonu konulanın da gündeme getirmiştir. Bu konular irdelenirken dış ticaretin işçi ve sendikal haklar, çevre politikaları, vergi politikaları, tüketici alışkanlıkları gibi çeşitli konulardan bağımsız olmadığı görülür. GATT'ın her ülkeyi inceden inceye gözetim altına alması, çeşitli ülkelerdeki kurumsal yapılaşmayı gözden geçirmesi, ekonomileri mikroskop altına yatırması bundandır. Neticede liberalleşmek isteyen ülkelerin uygulayabilecekleri özendirici alternatif politikaların sayısı azalmaktadır.

III. DÜNYA'DA ÇOKTARAFLI VE DAR KAPSAMLI İKTİSADİ BÜTÜNLEŞME HAREKETLERİ

Dünya bir taraftan küreselleşirken diğer taraftan da bölgeselleşmektedir. Başka bir ifadeyle, dünyayı oluşturan ülkeler arasında iktisadi, siyasi, sosyal, teknolojik, bağların artması aralarındaki işbirliği hareketlerini körüklemektedir. Hernekadar IMF, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler küreselleşme çerçevesindeki, A.T., NAFTA, EFTA da bölgeselleşme çerçevesindeki bir işbirliğini simgeliyor ise de, bu kuruluşlara ve dünyanın geleceğine yön veren esas güç, ekonomisi güçlü devletlerin oluşturdukları Özel gruplardır.

1. KÜRESELLEŞEN ALMA SÜREÇLERİ VE BÖLGESELLEŞEN DÜNYADA KARAR

1.1. Grupların Etkinlikleri

Basında sık sık sözü geçen bu gruplar şöyle sınırlandırılmaktadır: G-3: Üçler Grubu : Üyeleri A.B.D., Japonya, ve Almanya'dır.

G-5: Beşler Grubu: Üyeleri A.B.D., Japonya, Almanya, Fransa ve İngiltere'dir.

G-7: Yediler Grubu: Beşler ile Kanada ve İtalya'dan oluşur. Avrupa Toplululukları Başkanı da ayrıca AT'yi temsilen toplantılara katılmaktadır. Dünyanın en zengin yedi ülkesinden oluşmaktadır. Ayrıca hepsi aynı değer sistemlerine sahip liberal demokrat devletlerdir. Geçen sene İspanya GSMH'sının Kanada'nınkinin düzeyinde olduğu gerekçesiyle Yediler Grubunda yer alması gerektiğini öne sürmüş ancak talebi kabul edilmemiştir.

G-10: Onlar Grubu: Yediler artı Belçika, Hollanda ve İsveç'ten oluşur. İsviçre gruba sonradan katılmış ama isim onbirler olarak kalmıştır. Grup, Para Fonu'na borç vermeyi amaçlayan Para Fonu Borçlanma Anlaşmaları çerçevesinde oluşturulmuştur.

Gelişmekte olan ülkeler de uluslararası kuruluşlara üye olmak ve kendi aralarında çeşitli yerel bölgesel kuruluşlar kurmakla ekonomilerini entegre etmeye çalışmaktadırlar. Uluslararası kuruluşlar içerisinde etkinliklerini arttırmak için Yetmiş yediler Grubu, Yirmi dörtler Grubu gibi çalışma grupları oluşturmuşlardır. Bugün hala önemini koruyan G-24: Yirmi dörtler Grubu

uluslararası para sorunlarını inceler ve gelişmekte olan ülkelerin bu konulardaki görüşlerini ilgili mercilere bildirir. Gruba üye olan ülkeler Arjantin, Brezilya, Cezayir, Etiyopya, Fildişi Sahilleri, Filipinler, Gabon, Gana, Guatemala, Hindistan, İran, Kolombiya, Lübnan, Meksika, Mısır, Nijerya, Pakistan, Peru, Sri-Lanka, Suriye, Trinidad Tobago, Venezüella, Yugoslavya, ve Zaire'dir. Yirmi dörtler IMF, UNCTAD ve UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) ile bağlantılı olarak çalışmalar düzenler.

1.2. Yediler Grubu

Bu gruplar arasında ismi en yaygın olarak geçen Yediler Grubu'dur. Yediler Grubu'nu oluşturan ülkeler dünya Gayri Safı Milli Hasılasının % 64'ünü üretir ve dünya ticaretindeki paylan ise % 52 dir. Yediler yılda bir kez devlet başkanları düzeyinde, yılda üç kez bakanlar düzeyinde ve daha sık aralıklarla da Maliye Bakanları ve Hazine yetkilileri düzeyinde bir araya gelirler. Bunlar birbirleriyle danışmakta, çeşitli konularda müzakereler yürütmekte, dünya ekonomisinin geleceğini şekillendirecek, büyüme hızına, ticarete, finansal faaliyetlere yön verecek nitelikteki prensip kararlarım alırlar. Basında en sık sözü geçen toplantı Devlet Başkanları düzeyindeki Yediler Grubu Ekonomik Zirve Toplantılarıdır. Yediler grubu ilk kez Fransa devlet başkanı Valery Giscard d'Estaing ve Alman Başbakanı Helmut Schmidt'in önerisi ile 1975'te bir a:aya gelmiştir.

1992'nin Temmuz ayında Münih'te düzenlenen Zirve toplantısına Boris Yeltsin de davet edilmiştir. Toplantı sonunda, Bağımsız Devletler Toplululuğu'na tanınacak ticareti kolaylaştırıcı ayrıcalıklar, ve Uluslararası Para Fonu kanalıyla tahsis edilecek 24 milyar dolarlık yardım paketine katkıda bulunma kararlarına ilişkin açıklamalar yapılmıştır. GATT çerçevesinde yürütülmekte olan Uruguay Müzakerelerinin sonuçlandırılacağı da bildirilmiştir. Genel makroekonomik denge arayışlarının sürdürüleceği, enflasyonu düşüren, büyümeyi özendiren, kamu açıklarını küçülten, çevreyi koruyan politikalara öncülük edileceği de belirtilmiştir.

Yediler grubu 1993 senesinin Temmuz ayında Tokyo'da tekrar bir araya gelmiştir. Yeltsin yine davetliydi. Bu sene Yediler Grubu sadece Rusya için 40 milyar dolan aşan bir yardım, kredi, borç erteleme programı kabul etmiştir. Geçen sene olduğu gibi, bu defa da, grup üyelerinin durağanlaşan ekonomilerine hız kazandırılması gerektiği vurgulanmış, serbest ticareti özendirecek konulara ise pek değinilmemiştir.

Sanayileşmiş Batı ülkelerinden oluşan Yediler Grubunda önemli bir durgunluk yaşanmaktadır. İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın yaptığı çeşitli çalışmalarda Sanayileşmiş Batı Ülkelerinde 1991 ve 1992 de olduğu gibi, büyüme hızının 1993'te de negatif, 1993 sonu itibariyle ortalama büyüme hızının da yine eksi %|.2 olacağı belirtilmektedir. Durgunluğun yanısıra, bu ülkelerde kamu açıklarının arttığı da görülmektedir. OECD'nin raporlarında gelişmiş ülkelerde kamu açıklarının sadece konjonktür dalgalanmaları ile açıklanamayacağı ifade edilmektedir. Başka bir ifade ile, sorun durgunluk dolayısıyla kamu gelirlerinin azalmasından ibaret değildir. En iyi zamanlarda bile, devlet elde edebildiğinden daha yüksek meblağları harcamak eğilimindedir.

Konjonktür dalgalanmaları incelenirken, ekonomiyi otomatik olarak dengeye geri getiren, istikrara kavuşturan ve kendiliğinden ortaya çıkan uygulamalardan söz edilir. Örneğin ekonomide bir durgunluk yaşanıyorsa ve büyüme yavaşlamışsa, ekonomiyi canlandıran bazı uygulamaların kendiliğinden harekete geçeceği söylenir. Durgunlukta işsizliğin artmasıyla beraber tüketicilerin harcamaları azalacak ve milli gelirin daha da azalması söz konusu olacaktır. Bu aşamada bu negatif etkiyi otomatik olarak gideren mekanizmalar işlemeye başlayacaktır. Gelişmiş ülkelerde işsizlik sigortası, ücretsiz gıda yardımı karneleri türü uygulamalar ile tüketici harcamaları belirli bir düzeyde tutulmağa çalışılacaktır. Ayrıca gelir seviyesinin düşmesiyle kişi ve kurumlar daha düşük bir gelir dilimi üzerinden vergilendirileceklerinden gelir azalışı daha az olacaktır. Görülüyor ki, milli gelir düşüşlerini yumuşatan ve devlet harcamalarının da yükselmesine neden olan bir süreç devreye girmektedir. Durgunluk dönemlerinde devlet harcamalarının bazı kalemlerinde yükseliş, diğer bazı kalemlerinde düşüşler gözlenir. Durgunlukta devletin tanıdığı teşviklere talep azalabileceğinden devlet harcamaları azalabilir. Ancak diğer taraftan devletin yapması gereken transfer ödemeleri artabileceğinden harcamalar yükselebilir. Bu arada bütçe gelirlerinde de bir değişine yaşanır, devletin topladığı vergilerde bir azalma görülür. Bir taraftan, devlet harcamalarındaki artış, diğer taraftan devlet gelirlerindeki düşüşler, bütçe açıklarını büyütür. OECD raporunda, bütçelerde yukarıda sözü edilen konjonktürel dalgalanmalardan kaynaklanan değişiklikler hesaplanarak sıfırlanmış, ve böylece açıkların ne oranda yapısal olduğu belirlenmiştir. 1993 için öngörülen büyüme hızları ve bütçe açık ve fazlalarının Gayri Safı Milli Hasıla'ya oranı aşağıdaki gibidir.

	Büyüme Hızı	Bütçe Açığı/GSMH	Yapısal Açık/GSMH	Konjonk/GSMH
A.B.D.	2.8	-3.8	-3.0	-0.8
Japonya	1.2	0.1	1.9	-1.8
Almanya	-2.0	-4.1	-3.0	-1.1
Fransa	0.6	-5.1	-3.1	-2.6
italya	0.2	-9.5	-7.4	-2.1
İngiltere	1.5	-8.3	-5.7	-2.6
Kanada	3.0	-5.8	-2.1	-3.7

Kaynak : Economic Outlook. OECD. Paris. Haziran 1993, ve Economist'in çeşitli sayıları.

Tablodan anlaşıldığı üzere, Yediler Grubu'ndaki bütçe açıklan sadece konjonktür dalgalanmalarından kaynaklanmıyor. Yedi ülkeden sadece Japonya durgunluktan kaynaklanan bir bütçe açığı ile karşı karşıyadır. A.B.D.'de bütçe açığının tamamına yakın kısmı bünyesel bir özellik göstermektedir. Bu ülkelerde durgunluk atlatılsa bile bütçe açıklarının sürmesi söz konusu olacaktır.

	Enflasyon Oranı	İşsizlik Oranı (%)	Cari İşlemler Açığı (Milyar $)	Ticari Faiz (%)
A.B.D.	3.2	6.9	-75.7	7.00
Japonya	1.2	2.5	+ 138.9	4.0
Almanya	4.0	9.6	-26.7	10.0
Fransa	2.5	11.1	-0.4	8.4
italya	4.9	10.1	-17.9	11.88
İngiltere	2.0	10.7	-29.7	7.0
Kanada	2.2	11.1	-19.8	6.0

Tablodan görüldüğü gibi 1993 sonu itibariyle Yediler Grubu'nun Avrupalı üyelerinin ekonomilerinde durgunluk hakimdir. Yapılan ön tahminlere göre, 1994 senesinde de durum çok farklı olmayacaktır. Enflasyonun kontrol altında olduğu görülmektedir. Ancak faizlerin yüksek seyretmesi önemli bir sorundur. Faizlerin düşmesi, Avrupa Toplulukları üyelerini zor durumda bırakmaktadır. Faizlerin yüksek oluşu, kurlarının esnek olmayışı, alternatif politikalar üretilmesine engel teşkil etmektedir.

Bu ülke grubu içerisinde iktisadi sorunlar süre gittiği ölçüde aralarında anlaşmazlıklar türeyecek ve bunlar arttığı ölçüde çözüm üretmeleri zorlaşacaktır. İktisat politikalarını koordine ederek dünya ekonomisinin liderliğini üstlenmeyi arzulayan bu ülkeler son iki senedir bir çıkmaz içerisindedirler. G7 içerisinde yeni bir örgütlenme yapısı oluşturmak, karşılaştıkları sorunların üstesinden gelmek için ortak çözüm yolları bulmak, Cenevre'deki GATT müzakerelerindeki çıkmazlara son vermek, Rusya'nın kalkınmasına katkıda olacak fonların uluslararası kuruluşlar aracılığıyla kanalize etmek gibi hedefler peşinde olmuşlardır.

G7'lerin ekonomik sorunlarım çözümleyemeleri kaçınılmaz olarak dışa açılmak isteyen ülkeleri etkileyecektir. Bu pazarlara açılmaları, bu pazarlardan fînansal yardım almaları, ürünlerini bu ülkelere daha fazla satma olanaklarını bulmaları zorlaşacaktır. Ayrıca G7'lerin her birinde ekonomik sorunların süregitmesi halinde G7'nin uyum içerisinde ve işbirliği anlayışı içerisinde çalışması güçleşecektir. G7 içinde farklı görüşlerin oluşması, çıkar çatışmalarının artması, ortak çöpüm üretmelerini etkileyebilir. Neticede kendilerini dolaysız bir biçimde etkileyen konularda grup etkinliğinden kaybedebilir. Ancak grup dışı ülkeler ve özellikle yeni kalkınmakta ve az gelişmiş ülkeler üzerinde etkisi büyük olacak kararlar almayı, uluslararası ve bölgesel kuruluşların gelişmekte olan ülkelerle ilgili olarak alacakları kararlarda etkili olmayı sürdüreceklerdir.

2. ULUSLARARASI RESMİ KÜRESELLEŞMEYE ÖRNEKLER KURULUŞLAR ÇERÇEVESİNDE

2.1. Birleşmiş Milletler Örgütü

Birleşmiş Milletler Örgütü (B.M.) dünya barışını ve güvenliğini korumak ve uluslar arasında ekonomik, toplumsal ve kültürel bir işbirliği oluşturmak amacıyla Birleşmiş Milletler /antlaşma'sında öngörülen yükümlülükleri yerine getirmeyi kabul eden devletler tarafından kurulan bir uluslararası örgüttür.

Örgütün kuruluşunu hazırlayanla" İkinci Dünya Savaşı sırasında Mihver devletleriyle savaşan büyük devletlerdir. 1941 - 1945 yıllan arasında yürütülen çalışmalar 24 Ekim 1945 tarihinde sonuçlandı. Birleşmiş Milletler Antlaşması ile beraber Uluslararası Adalet Divanı Statüsü de bu tarihte imzalandı.

B.M.'nin "ulusların birliği" olarak adlandırılmasına karşın bir devletler, hükümetler birliğidir.

2.1.1. Birleşmiş Milletler'e Üyelik

Asil üyeler 1945 yılında düzenlenen San Francisco Konferansı'na katılıp Antlaşmayı imzalayan ve onaylayan devletlerdir. Bunlar arasında, o sırada İngiltere'nin denetimi altında bulunan Hindistan ile, SSCB'nin üye devletleri olmalarına karşın yanlızca bu amaçla egemen kılman Beyaz Rusya ile Ukrayna'da vardı. Birleşmiş Mille lerin yükümlülüklerini kabul eden, bunları

yerine getirebilecek durumda ve yeterlilikte oldukları B.M.'nce kabul edilen bütün diğer barışçı devletler örgüte kabul edilebilirler. Üyeliğe kabul karan, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından alınır.

Diğer taraftan hakkında B.M. tarafından önleyici ya da zorlayıcı bir karar alınmış olan bir devletin üyelik sıfatından doğan hak ve ayrıcalıklarını kullanması, Genel Kurul tarafından durdurulabilir. Antlaşmada açıklanan ilkeleri sürekli olarak çiğneyen bir ülke hakkında üyelikten çıkarma karan alınabilir.

Üye devletler egemenliklerinin özü olan bağımsızlık ve eşitliliklerini korurlar. Bununla birlikte, iyi niyetle yerine getirmek zorunda oldukları bazı yükümlülükler vardır. Uluslararası uyuşmazlıklarım barışçı yollardan çözmeleri beklenir. Herhangi biri devletin ülke bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı tehdite başvurmaktan, kuvvet kullanmak ya da herhangi bir baskı uygulamaktan kaçınırlar. Her türlü eyleminde BM'ine yardımcı olurlar, ve Örgüt'ün eylemiyle karşılaşan bir devlete yardım edemezler. Bununla birlikte, Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alıncaya kadar, üyeler her türlü silahlı saldırıya karşı meşru savunma hakkına sahiptirler.

2.7.2. Birleşmiş Milletler1 in Örgütsel Yapısı

Genel Kurul her biri tek oya sahip olan bütün B.M. üyelerinin oluşturduğu tartışma ve karar organıdır. Barışın ve uluslararası güvenliğin korunması, Güvenlik Konseyi'nin sürekli olmayan üyelerinin ve Vesayet Konseyi ile Ekonomik ve Sosyal Konseyin üyelerinin seçimi, üyeliğe kabul, üyeliğin askıya alınması ya da üyelikten çıkarma, vesayet sisteminin işleyişine ilişkin sorunlar, bütçe sorunları gibi önemli konularda, hazır bulunan ve oy kullananların üçte iki çoğunlukla karar alır. Yılda bir kez olağan toplanır, ayrıca olağanüstü toplantılar yapar. Devletlere yönelik kararlar esas olarak tavsiye kararı niteliğindedir. Ancak uyulması zorunlu kararlar da alabilir. Üyeliğe kabul ya da üyelikten Çıkarma, bütçenin oylanması atamalar gibi.

Genel Kurul B.M. Antlaşması çerçevesine giren her türlü sorun ya da olayı tartışabilir. Genel Kurul, çalışmalarının ön hazırlığını yapacak, sürekli ve uzmanlaşmış, ancak etkinlikleri sınırlı komisyonlar da kurmuştur.

Güvenlik Konseyi barışın korunmasında asıl sorumluluğu üstlenen yürütme ve girişim organı olup 15 üyeden oluşur. Bunlardan beşi (A.B.D., Birleşik Krallık, Çin, Fransa ve Rusya Federasyonu) daimi üyelerdir. Daimi olmayan 10 üye de coğrafi ve siyasal bir dağılım temelinde Genel Kurul tarafından iki

yıl için seçilir. Kararlar dokuz olumlu oyla alınır. Usul sorunları dışındaki konularda beş daimi üyenin olumlu oyu aranır. Daimi üyelerden birinin olumsuz oyu karar alınmasını engeller. Uygulamada oya katılmama olumsuz oy kabul edilmemiştir.
Vesayet Konseyi, Genel Kururun otoritesi altında vesayet rejimim uygulamakla görevli bir organdır. Sömürgeciliğin tasfiyesi ve vesayet işleri komisyonunun (Genel Kurulun dördüncü komisyonunun) faaliyetini artmasıyla birlikte Konsey'in rolü azalmıştır.

Ekonomik ve Sosyal Konsey, Genel Kurul tarafindan üç yıl için seçilen 54 üyeden oluşan, ekonomik, toplumsal, kültürel, ve insani konularda Genel Kurul'a yardımcı olan bir organdır. Avrupa, Asya ve Pasifik, Latin Amerika, Afrika ve Batı Asya için bölgesel ekonomik komisyonlar kurulmuştur. 1982'den itibaren ise Mısır'dan B.Butros

Genel Sekreter Güvenlik Konsey'inin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından atanır. B.M. nin idari işlerini yürütmekle görevlidir. Başlangıçta sadece bir yüksek memur olarak görev yapması tasarlanan Genel sekreter zamanla yan resmi arabuluculuk ve görüşmecilik yetkileri elde etmiştir. Genel Sekreterlik görevlerinde bulunanlar sırasıyla 1946-1952 arasında Norveç'ten Trygve Lie, 1953-1961 arasında İsveç'ten Dağ Hammarskjold, 1961 -1971 arasında Birmanya'dan U.Thant, 1972-1981 arasında Avusturya'dan Kurt Waldheim, Gali.

Uzmanlık Kuruluşları tüm dünyaya yönelik, sınırlı yetkili, çeşitli biçimlerde B.M.' ine bağlı uluslararası örgütlerdir. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (CAO), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür örgütü (UNESCO), Dünya Bankası (IBRD), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Dünya Posta Birliği (UPU), Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU), Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO), Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO), Uluslararası Maliye Kuruluşu (IFC), Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO), Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) ve B.M. Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO) gibi.. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) ile Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) farklı bir statüyle B.M.'ine bağlıdır. .

B.M. bünyesinde asıl organlar tarafından gerek duyuldukça yardımcı organlar oluşturulur. Bunlar örneğin uzman komiteler (çeşitli sözleşme tasarılarını hazırlamakla görevli uluslararası hukuk komisyonu), uzmanlık

kuruluşlarının faaliyetlerine yakın çalışmalar yapan kuruluşlar (UNİCEF, Mülteciler Yüksek Komiserliği, gibi. .) yargı organları (B.M. İdare Mahkemesi gibi)

2.1.3. Birleşmiş Milletler'in Etkinlikleri

Birleşmiş Milletleri'nin eylemlerinin bir hukuksal sının vardır. Devlet'in ulusal yetkisi içinde bulunan işlere Birleşmiş Milletler'in karışması mümkün değildir. (Antlaşmanın 2. maddesinin 7.ci paragrafı). Devletler, B.M.'inin yetkisine karşı bu maddeyi sık sık öne sürmüşlerse de örgütün organları birçok olayda kendilerini yetkili görmeye devam etmişlerdir.

Bir uyuşmazlığın ya da uluslar arasında anlaşmazlığa yol açabilecek bir durumun ortaya çıkması halinde Güvenlik Konseyi, kendi insiyatifiyle ya da B.M. üyesi olsun olmasın herhangi bir devletin ya da Genel Sekreterin başvurusu üzerine, harekete geçebilir. Soruşturma yapabilir. Tarafları, kendi seçecekleri barışçı yollardan anlaşmazlıklarını çözmeye çağırabilir; her türlü uygun düzeltme, usul ve yöntemi tavsiye edebilir. Genel Kurul, Güvenlik Konseyi talep etmedikçe, Konsey'in el koyduğu bir durum ya da uyuşmazlıkla ilgili tavsiyelerde bulunamaz.

<u>Barışa Karşı Tehdit, Bansın Bozulması ve Saldırı Durumunda Eylem</u>

Hukuksal olarak bu konuda esas yetki güvenlik Konsey'ine aittir. Konsey barışa karşı tehdit, barışın bozulması ya da bir saldırı durumunun varlığını saptar, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için tavsiyelerde bulunur, hatta zorlayıcı kararlar alır. Esas hakkında bir tavır belli etmemek kaydıyla geçici önlemler alabilir. Örneğin çatışmaya son verilmesini, askeri birliklerin çekilmesini isteyebilir. Silahlı güç kullanımını kapsamayan önlemler, örneğin iktisadi ilişkilerin, deniz, demiryolu, hava bağlantılarının kesilmesi gibi iktisadi nitelikli önlemlerle, diplomatik ilişkilerin kesilmesi gibi siyasi nitelikli önlemler alabilir. Hatta, barışın ve güvenliğin korunması amacıyla emrine silahlı güç vermeyi, yardım ve gerekli kolaylıkları sağlamayı taahhüt eden devletlerin hava, kara ve deniz kuvvetlerini kullanarak her türlü askeri eyleme (şaşırtma hareketlerine, abluka önlemlerine) girişebilir.

Barışın bozulması, barışa karşı bir tehdidin oluşması ya da bir saldın anında, ve Konsey'de konuya ilişkin alınacak önlemler konusunda oy birliğinin sağlanamaması gibi istisnai durumlarda Genel Kurul araya girebilmektedir. 1950 senesinde Kurul'a tanınan bir yetki üzerine bu hallerde Genel Kurul düzeni ve güvenliği yeniden sağlamak için, silahlı güç kullanımı dahil olmak

üzere her konuda tavsiyelerde bulunabilir. Genel Kurul, bu kuralı Kore (1950), Macaristan ve Süveyş (1956) olaylarında işletti. Önce Süveyş sonra Kongo (1960) olayları sırasında "mavi bereliler" diye anılan acil bir kuvvet kurdu. Bunlar, kır kiki senedir dünyanın sorunlu çeşitli yörelerinde görev görmektedirler.

Ekonomik ve Teknik İşbirliği

B.M. uluslararası işbirliği yoluyla bütün halkların ekonomik ve toplumsal ilerlemesine yardımcı olmak amacındadır. Özellikle az gelişmiş ülkelere teknik yardım konusunda etkindir. Genel Kurul 1946'dan itibaren bir teknik yardım programı öngörmüştü. Ekonomik ve Sosyal Konsey 1949'da daha da genişletilmiş bir programın hedeflerini belirlemiştir. Bölgesel ekonomik komisyonlar, araştırma, inceleme ve anlaşma hazırlıkları gibi yollarla uluslararası işbirliği örgütlenmiştir

İnsan Hakları

Genel Kurul, 1O Aralık 1948'de İnsan haklan Evrensel Bildirgesi'ni kabul etti. Ekonomik ve Sosyal Konsey ile komisyonları, özellikle de İnsan Haklan Komisyonu, bu bildirgenin uygulanma koşullarını inceleyerek özel sözleşmeler hazırlar. Biri medeni ve siyasal haklara, diğeri ekonomik, toplumsal ve kültürel haklara ilişkin iki ana sözleşme kabul edilmiştir.

Hukuksal Eylem

B.M. uluslararası hukukun oluşturulmasına ve kurallaştırmasına katkıda bulunmak zorundadır. Seçkin hukukçulardan oluşan Uluslararası Hukuk Komisyonu yasalaştırma taşanlarını inceler ve hazırlar. B.M.'inin desteğiyle düzenlenen uluslararası konferanslarda bu tasanlar görüşülür ve kabul edilir.

2.2. Uluslararası Para Fonu (IMF)

1945 yılında, ülkeler arasında ekonomik işbirliğini sağlamak, serbest ticareti desteklemek, bu alandaki kısıtlamaları engellemek, döviz kurlarına kararlılık kazandırmak, ve kısa vadeli dış ödemelerdeki zorlukların çözümüne yardımcı olmak amacıyla kurulan Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) toplam 173 üyesi vardır.

Son yıllarda Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankasının (IBRD) gündeminde önemli bir yer tutan gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun azaltılması

politikaları çerçevesinde diğer uluslararası kuruluşlarla birlikte IMF de çaba sarfetmeye devam etmektedir. Bu çerçevede sürdürülen faaliyetler;

-Üye ülkelerde uygun makroekonomik ve yapısal politikalar uygulanmasına yardımcı olacak global ve sürekli bir büyümenin sağlanmasına katkıda bulunmak,

-Üye ülkelerde uygulanan politika reformlarının sonuçlarının yoksul kesimler üzerindeki muhtemel etkilerinin değerlendirilmesi konusunda yardımcı olmak,

-Söz konusu programlanıl yoksul kesim üzerinde olumsuz etkiler yapması durumunda reform programlarına sosyal güvenlik ağının dahil edilmesi konusunda yine üye ülkelere yardım etmek,

-Ayrıca, Fon'un desteklediği programlan uygulasın veya uygulamasın üye ülkelerde etkin bir sosyal güvenlik ağı kurulması konusunda teknik yardım sağlamaktır.

2.2. 1. IMF'nin Sağladığı Finansman Kolaylıkları

Fon'a üye olan ülkeler, Fon ile varacakları anlaşma çerçevesinde Fon'un kaynaklarını kullanabilmektedirler. Fon'un kullandırdığı kaynaklar ise üyelerin Fon'a yaptıkları net katkılardan ve Fon'un çeşitli yollardan piyasalardan ya da anlaştığı Onlar Grubu ya da likidite fazlası olan ülkelerden sağladığı fonlardan oluşur.

2.2.1.1. Stand-by ve Genişletilmiş Kullanım Anlaşmaları

Fon'a üye her ülkenin kotası % 25'lik dört eşit dilime ayrılmıştır. Birinci dilim, rezerv dilimidir ve her üye bu miktarın mevcut olması koşuluyla rezerv diliminden dilediği zaman ve tutarda kendi ulusal parası karşılığında çekebilir.

Bundan sonraki dilim olan birinci kredi diliminden üye ülkeler, ödemeler dengesi sorunlarının çözümü amacıyla bir yıllık bir süre için uygun ekonomik, mali ve parasal önlemler alacaklarını taahhüt eden bir Niyet Mektubunu Fon'a vermek suretiyle yararlanabilmektedirler. Sağlanan kredinin geri ödemesi 3 I/4-5 yıl arasındadır.

İkinci kredi diliminden itibaren Fon'dan kredi kullanma şartları ağırlaşmakta, üye ülkelerin ödemeler dengesindeki bozukluklarını gidermek için temel ve ayrıntılı önlemler alarak, orta' ve uzun vadeli istikrar programlan hazırlamaları gerekmektedir. İlk iki dilimlerden farklı olarak ikinci kredi diliminden kullanımlar bir defada toptan ödeme yerine genellikle ülkenin hazırladığı programın hedeflerine bağlı olarak belli aralıklarla tahsis edilir.

Üst kredi diliminde üye ülkeler, dış ödemelerindeki açıklarını kapatabilmek için kapsamlı ve tutarlı bir ekonomik istikrar programı izlemek zorundadırlar. Krediler, "Fon'un üye ülkeye Genel Kaynaklar Hesabından belirli bir miktarı yine belirli bir süre içinde kullanma imkanı sağlama şeklinde tanımlanan Stand-by anlaşmaları ile dilimler halinde kullandırılmakta ve performans kriterleri içermektedir. Bu çeşit bir kredi talebinde bulunan üye ülkenin durumu, izleyeceği politikalar ve bu uygulamalardan beklenen ekonomik gelişmeler Fon tarafından önceden incelenir, programın uygulanışı veya alınması gerekli ek önlemler, anlaşma ile belirlenen süre içinde gözetim altında tutulur. Stand-by süresi genellikle bir yıldır, ancak Fon son yıllarda 3-5 yıllık bir süre imkanı da tanımaktadır.

Fon, dış Ödeme sorunları olan üye ülkelere bu sorunlarının giderilmesi için gereken dönemin bir yıldan uzun olması, gerekli finansmanın ülkenin kredi dilimleri veya Genişletilmiş Fon Kolaylığı ile sağlayabileceği miktardan fazla olması ve Fon'dan kullanımın Stand-by anlaşması ve Genişletilmiş Fon Kolaylığı ile bağlantılı olması şartlarıyla Genişletilmiş Kullanım Politikaları Çerçevesinde yardım sağlamaktadır. Bu politika uyarınca üye ülkelerin yıllık olarak kullanım limiti kotalarının "% 90-110'u, üç yıllık anlaşmalarda kotalarının % 270- 330'u ve kümülatif kullanım limitleri de kotalarının % 400-440'ı olarak kabul edilmiştir. Genişletilmiş Kullanım Politikası çerçevesinde kullanılan kaynakların geri ödemesi, üç buçuk yıl ödemesiz dönemden sonra altışar aylık taksitler halinde olmak üzere kaynağı çekişten itibaren yedi yıl içinde tamamlanmaktadır.

2.2.1.2. Anlaşmalar Çerçevesinde .Tanınan Kolaylıklar

Genişletilmiş Fon Kolaylığı (Exteıided Fund Facilirv)

IMF ülke içi tasarruflarını verimli alanlara yöneltemeyen, ihracat geliri bir ya da birkaç ihraç malına bağlı olan az gelişmiş ekonomilerin, kalkınmayı gaye güden iktisadi programlarını yürütebilmeleri için, daha uzun vadeli yardım projelerine ihtiyaç duyacaklarım düşünmüştür. Ayrıca üretim, ticaret, fiyat seviyelerindeki sektörel dengesizlikler nedeniyle dış ödemelerinde önemli

sorunlarla karşılaşan ve bu sorunları çözümleyici uzun vadeli önlemleri almayı kabul eden üyeler için Fon bu kolaylığı kurmuştur.

Yapısal Uyum Kolaylığı (Structural Adjustment Facilitvl

Bu kapsamdaki krediler, dış ödemelerinde sorunlarla karşılaşan düşük gelirli gelişmekte olan ülkelerin uygulayacakları orta. vadeli yapısal uyum programlarını desteklemek için verilmektedir. Krediyi alan üye ülke IMF ve Dünya Bankası'nın yardımları ile üç yıllık bir makroekonomik program hazırlar. Program çerçevesinde ülkenin ekonomik performansı üç aylık raporlarla değerlendirilir, geri ödemeler 5.5-10 yılda yapılır.

Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı (Enhanced Structural Adşustment Facility)

Bir önceki kolaylıkla büyük benzerlikler gösteren bu kredinin farkı veriliş tarzı ve takibi ile ilgilidir, ayrıca, geri ödeme süresi de daha uzundur.

Sistemi Yapılandırma Kolaylığı (Svstemic Structural Facility)

Uluslararası Para Fonu Mayıs 1993 te yeni ancak geçici bir süre için uygulanabilirliği olacak bir kolaylık ihdas etmiştir. Eski Comecom üyeleriyle bir zamanların Sovyetler Birliği arasındaki geleneksel ticari ve ödeme anlaşmaları yerine çok taraflı, piyasa şartlarına bağlı ticari ilişkilere geçişi kolaylaştırmak için bu kolaylığı geliştirmiştir. Bununla bu ülkelere kotalarının % 50 si kadar ek bir kaynak kullanım hakkı daha tanınmış bulunmaktadır.

Özel Çekme Hakları (SDR):

Dünyanın likidite ihtiyacına bir ölçüde karşılık verecek bir aracın oluşturulması amacıyla ortaya çıkan Özel Çekme Hakları (SDR), beş ülke parasının yer aldığı bir sepetten oluşan bir rezerv varlıktır. Fon. uluslararası likiditenin günün gereksinimlerine yetmemesi;

halinde SDR yaratarak uluslararası ödemelerin kolaylaştırılmasını amaçlar. Fon üyelerinin her biri Özel Çekme Hesabına üye olabilmekle birlikte, bu konuda bir zorunluluk getirilmemiştir.

SDR tahsisinde üye ülkelerin kotaları dikkate alınır. SDR üyesi bir ülkenin 5 yıllık bir dönemde ortalama tahsisatının en az % 30'u oranında SDR tutarını

hesabında bulundurması gerekmektedir. SDR tahsisatı üye ülkelerin kotasının % 25'ine denktir. Kullanım limitleri ise; yıllık kotanın "% 90-110'u, üç yıllık kotanın % 90-11O'u, üç yıllık kotanın % 270-330'u kadardır.

Telafi Edici Finansman Kolaylığı (Compensatory Financing Facility)

Bu kolaylık daha çok tarıma dayalı mallar ihraç eden üye ülkelerin ellerinde olmayan sebeplerle karşılaştıkları geçici ihracat darboğazlarına bağlı ödemeler dengesi sorunlarını gidermek amacıyla oluşturulmuştur.

Telafi Edici ve Olağanüstü Finansman Kolaylığı

Söz konusu kolaylık ülkeleri kontrolleri dışındaki faktörlerden kaynaklanan ekonomik sorunlarını çözmek, dış ticaret açıklarını gidermek amacıyla uygulanacak yapısal uyum politikalarını desteklemek için verilmektedir.

Tampon Stok Finansmanı Kolaylını (Buffer Stock Facilitv)

Amaç birincil malların stoklanmasını sağlamak, stok kuruluşlarının faaliyet harcamalarını finanse etmek, stoklama sonucu veya işlevsel faaliyetlerden kaynaklanan kısa vadeli borçlan yeniden finanse etmek ve böylelikle büyük fiyat düşüşlerini önleyerek, ekonomisi bu mallara bağımlı olan ülkelerin gelir kaybına uğramalarını engellemektir. Üyeler Fon'un bu kolaylığından kotalarının %45 i kadarını çekebilmektedirler.

Petrol Kolaylığı:

1973 yılında petrol fiyatlarındaki büyük artışlar, petrol ithal eden birçok ülke için büyük çaplı dış ödeme sorunları yaratmıştır. Ertesi yıl petrol ithal eden ülkelere petrol fiyatlarındaki artışları karşılayabilmeleri konusunda katkıda bulunmak amacıyla Petrol Kolaylığı oluşturulmuştur. Üyelere kotalarının% 75'i kadarını veya petrol fiyatlarındaki artış sonucu ortaya çıkan dış ödeme ihtiyaçlarına göre bu geçici kaynaktan yararlanma hakkı tanımıştır. Benzer bir imkan üyelere 1975 yılında da verilmiştir.

IMF'nin değişen uluslararası ekonomik koşullar paralelinde dünya mali ve para sisteminin alacağı şekil ve kurulacak yeni düzenin şartlanın öngörmek gibi fonksiyonlar gütmesi gerekecektir.

2.2.2. IMF ve Türkiye ilişkileri

Kuruluşundan iki yıl sonra çıkartılan yasa ile 11 Nisan 1947 tarihinde üyesi olduğumuz Uluslararası Para Fon'unda grubumuzda ülkemizin yanısıra Belçika, Avusturya, Macaristan, Lüksemburg ile Çek ve Slovak Cumhuriyetleri yer almaktadır. Toplam 89.987,6 milyon SDR'ı bulan Fon kotaları içerisinde Türkiye'nin kotası Nisan 1983'deki 8. Genel Kota Arttırımı ile 429,1 milyon SDR olmuştur. Ülkemizin oy sayısı 4541, oy gücü ise binde 4.7'dir.

IMF'nin kuruluşundan günümüze dek, Türkiye Fon kaynaklarından 2.674.1 milyon SDR'a tahsis edilmiştir. Bunun 2.575.5 milyon SDR'lik kısmı 1985 yılına kadar IMF ile yapılan on beş Stand-by anlaşması ile sağlanmıştır. Buradan da 2.041.9 milyon SDR tutarında kullanımı gerçekleşmiştir. Son olarak Nisan 1984 tarihinde yapılan toplam 225 milyon SDR'a ulaşan Stand-by anlaşması ile üç taksitte toplam 168.75 milyon SDR kullanılmıştır. Ardından Fon ile bu tür herhangi bir anlaşma yapılmamış, ayrıca IMF'nin diğer kolaylıklarının herhangi birinden de kullanım olmamıştır. Sağlanan kredilerin geri ödemelerinin Mayıs 1990 tarihinde tamamlanmasıyla Fon'a olan yükümlülüklerimiz sona ermiştir.

Türkiye'nin 8. Kota Artışı çerçevesinde IMF nezdindeki 429.1 milyon SDR tutarındaki kotasından programa bağlı olarak kullanabileceği yıllık limit, kotanın "% 90-110'u arasında olup kullanılan kolaylığın türüne göre değişmektedir.

Diğer taraftan Haziran 1970'de Fon'un SDR bölümüne de üye olan ülkemizin SDR hesabındaki net kümülatif tahsisatı 112,307 milyon SDR'dir. Hesaptaki SDR tutarı, çeşitli ödemeler nedeniyle yapılan kullanımlar sonucu 1988 yılında 1,348 milyon SDR'ye kadar düşmüş, 1989 yılında 3,792 milyon SDR'ye yükselmiştir. Kümülatif tahsisatımızdan hesapta bulunan miktarın çıkarılması sonucu ortaya çıkan tutar üzerinden Fon'a komisyon ödemesi yapılmaktadır. Komisyon oranları, değişken bazda olup, uluslararası para piyasaları eğilimleri dikkate alınarak hazırlanmaktadır. 1994 yılına kadar olan yükümlülüklerimiz yaklaşık 130 milyon SDR'yi bulmakta olup, 1990 yılında alınan kararlar çerçevesinde, kotalarda yapılan % 50 oranındaki artış nedeniyle, yeni SDR tahsisi yapılmasına yönelik karar alınması halinde ülkemize tahsis olunan SDR miktarında da artış meydana gelecektir. (BKZ tablo 18,19,20).

Türkiye'nin son birkaç yıldan beri taahhüt etmiş olduğu ekonomik önlemleri uygulamaya koyamamasından dolayı ülkemiz IMF nezdinde "sözüne güvenilmez" ülkeler arasına girmiştir. Fon yetkilileri, ilişkilerin eski düzeyine gelebilmesinin Türkiye'nin kapsamlı KİT ve vergi reformu kararları alıp, acilen uygulamaya konulmasına bağlı olduğunu belirterek, bu kapsamda ülkemizin IMF ile yeniden bir Stcind-by anlaşması uygulamasına gitmesinin uygun olacağım vurgulamışlardır.

2.3. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD)

2. 3.1. Dünya Bankasının Faaliyetleri

1944 yılındaki Bretton Woods Konferansının ardından 1945 yılında 44 üyenin katılımıyla kurulan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası 25 Haziran 1946 tarihinde çalışmalarına başlamıştır. Dünya Bankası Grubu, Uluslararası Kalkınma Örgütü, Uluslararası Finans Kurumu Gaıbu ve Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı'ndan oluşmaktadır. Birçok ülkenin yeniden yapılarına ve kalkınma gereksinimleri için yeterli dövize ve bu fonları ticari bankalardan borçlanarak karşılayabilecek kredibiliteye sahip olmadıkları düşüncesinden hareket edilmiştir. Bu boşluğun çok taraflı resmi bir kuruluş statüsündeki Dünya Bankası tarafından doldurulabileceği düşünülmüştür. Banka'nın uluslararası sermaye piyasalarından borçlanarak üyelerine ticari bankalardan çok daha ucuza kredi sağlama görevi verilmiştir.

Bankanın amacı gelişme yolundaki ülkelerde yoksulluğun azaltılması ve ekonomik kalkınmanın hızlanmasıdır. Banka yılda 200'den fazla proje onaylamaktadır. Projeyi tanımlama, hazırlık safhası, fiyat tahmini, görüşmeler ve Kurula sunuş, uygulama ve denetleme, değerlendirme olmak üzere altı basamaktan oluşmaktadır. Kredilerin çoğu yatırım projelerinde kullanılmaktadır. Bu projeler, yol, enerji santrali, okul, su ve kanalizasyon yapımı yanında öğretmen yetiştirme, sağlıklı beslenme programlan, tarımsal üretim hizmetleri, telekomünikasyon ağlarının yaygınlaştırılmasını ve sanayi modernizasyonunu kapsamaktadır. Bir kısım kredilerle ülke ekonomilerini daha istikrarlı, etkin hale getirecek ve piyasa ekonomisine geçişi sağlayacak yapısal değişiklikler finanse edilmektedir. Dünya Bankası aynı zamanda ülkelere belli sektörlerin etkinliğini artırmak üzere ve ulusal kalkınma hedeflerine uygun teknik yardım ve danışmanlık hizmeti sağlamaktadır.

Günümüzde Banka, Afrika, Asya, Latin Amerika ve Karayipler ile Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Avrupa'daki gelişme yolundaki ülkelere kredi vermektedir.

Banka'ya üye olabilmenin önkoşulu IMF üyeliğidir. Banka'nın ve IMF'in üye sayısı 173'dür. Kredilere uygulanan faiz oranı altı ayda bir değiştirilmektedir. Kredi faiz oranları Banka'nın kendi borçlanma maliyeti yüzde 0,5'lik ücreti içermektedir. Bu ücret 1992 mali yılında yüzde 0,25'e, 1993 mali yılında ise yüzde 0,15'e düşürülmüştür. Krediler genellikle beş yıllık ödemesiz dönem olmak üzere 15-20 yıl vadelidir.

Dünya Bankası 1992 yılında (mali yıl) 43 ülkede 15,2 milyar ABD dolarına ulaşan 112 adet yemden yapılanma proje ve programını onaylamıştır. Bankanın verdiği krediler için gerekli fonların büyük bir bölümü uluslararası piyasalara tahvil ihracı yoluyla sağlanmaktadır. Ayrıca üye ülkelerin katkıları da söz konusudur.

Krediler;
-Tek bir yatırım projesini,
-Ekonominin tüm sektörlerini teşvik edecek yatırımları,
-Yeni sanayileşen veya gelişen bir ülkenin ekonomisindeki yeniden yapılanma tedbirlerini finanse etmek için verilmektedir.

Her üye Banka'nm sermayesinden pay alabilmektedir. Hisse karşılıkları, altın veya ABD dolan ve üyelerin kendi para birimleri üzerinden ödenmektedir. Merkezi Washington D.C.'de (ABD) bulunan Dünya Bankası'nın dünya genelinde 60 bürosu bulunmaktadır.

Banka; Başkan, Başkanlar Kurulu, Yönetim Komitesinden oluşmaktadır. Başkan, Yönetim Komitesi tarafîndan seçilmektedir. Her üyenin bir başkan ve vekilince temsil edildiği Başkanlar Kurulu'nun temel görev ve yetkileri; üye alımına veya ihracına karar vermek, sermaye arttırımına gitmek ve esas anlaşma üzerinde değişiklik yapmaktır. 22 kişiden oluşan Yönetim Komitesinin görevleri ise, bankanın genel faaliyetlerini yürütmek, Başkanlar Kurulu'nun talimatları çerçevesinde krediler, garantiler, hisse senedi yatırımları yapmak, bankaca alınacak kredilere ve yapılacak teknik yardımlara karar vermektir.

2.3.2. Dünya Bankası ve Türkiye ile İlişkiler

Türkiye, Dünya Bankasına 1947 yılında üye olmuştur. 1992 mali yıl sonu olan 30 Haziran 1992 tarihi itibariyle kayıtlı sermayesi 152 milyar ABD doları, ödenmiş sermayesi 10 milyar ABD dolan olan Banka sermayesine Türkiye'nin katılımı 890 milyon ABD dolarıdır. Bu miktarın 52,9 milyon ABD dolan ödenmiştir. Bu tutar 7,629 adet oya eşit olup, Türkiye'ye yüzde 0,59 düzeyinde bir oy gücü sağlamaktadır.(Bkz tablo 21a,21b,21c,22).

1992 mali yıl içinde Avrupa ve Orta. Asya'daki gelişmeler nedeniyle Banka l Aralık 1991 tarihinde Orta ve Doğu Avrupa ile eski Sovyetler Birliği ve Kıbrıs, Portekiz, Türkiye'yi de kapsayan yeni bir bölgesel başkan yardımcılığı oluşturmuştur.

Banka'nın 1988-1992 mali yıl itibariyle Türkiye'ye sağladığı krediler 3,334 milyon ABD dolan tutarındadır. Dünya Bankasının 1992 mali yılında Türkiye'ye sağladığı krediler:

1. Tarımın daha verimli hale getirilmesi için Doğu ve Güneydoğu'ya uygun teknoloji geliştirmek üzere Tarım ve Ormancılık Araştırma çalışmalarını desteklemek amacıyla 55 milyon ABD dolarlık kredi sağlanmıştır. Projenin toplam maliyeti 77,6 milyon ABD dolandır.

2. Hidroelektrik baraj ve taşıma hatları yapımı, su gücü potansiyeli ve enerji altyapısında özel sektörün rolünün arttırılması için 270 milyon ABD dolarlık kredi sağlanmıştır. Projenin toplam maliyeti 623,7 milyon ABD dolarıdır

3. Bilgi sistemleri ve makroekonomik yönetime ilişkin süreçleri geliştirmek için 9,2 milyon ABD dolarlık kredi sağlanmıştır. Projenin toplam maliyeti 28,1 milyon ABD dolandır.

3. BÖLGESEL KURULUŞLAR VE ANLAŞMALAR ÇERÇEVESİNDEKİ İKTİSADİ İŞBİRLİĞİNE VE BÜTÜNLEŞMEYE ÖRNEKLER

Resmi ve özel statülü bölgesel kuruluşlarla, ticaret anlaşmalarının incelendiği bu bölümde amaç gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin kendi aralarında, hangi alanlarda, ne tür bir işbirliği hareketini destekledikleri, hangi siyasi, iktisadi ve toplumsal değerleri savunduklarını ve önerdiklerini görmek, işbirliğini yürütme konusunda ne kadar başarı sağladıklarını irdelemektir. (Bkz tablo: 23, 24, 25). Bu çalışmada bir tekrara neden olmamak için beraber çalıştığımız alt komisyonlarca incelenmekte olan EFTA AT ECO KEİB İslam Ülkeleri Konferansı gibi konulara değinilmeyecektir. Siyasi askeri sosyal ve evrensel içerikli işbirliği çalışmaları da kapsam dışında tutulacaktır. Bu konuların önemini idrak etmekle beraber bu komisyonun amacı bölgeselleşme ve küreselleşme süreci sonunda Türkiye'nin bulunduğu coğrafi bölgeler içerisinde yeni iktisadi dengelerini nasıl oluşabileceğini öngörmektir. Bunu yaparken başkalarının deneyimlerini gözden geçirmek, deneyimlerin başarılı ya da başarısız yanlarını irdelemek hedeflenmiştir

3.1. Gelişmiş Ülkeler çerçevesindeki Bölgesel Kuruluşlar ve Anlaşmalar

3.1.1. iktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD)

İktisadi İşbirliği ve gelişme teşkilatı (OECD), Batı ülkeleri arasındaki işbirliğini simgeleyen temel kuruluşlardan biridir. OECD, 14 Aralık 1960 tarihinde imzalanan Paris sözleşmesi ile kurulmuş, 30 Eylül 1961 tarihinde resmen faaliyete başlamıştır. OECD'nin 20 kurucu üyesi bulunmaktadır (ABD, Kanada, Fransa, Hollanda, Lüksemburg, Almanya, İtalya, Portekiz, Birleşik Krallık, Hollanda, Danimarka, İrlanda, Yunanistan, İsviçre, Avusturya, İsveç, İzlanda, Norveç ve Türkiye. AT Komisyonu da OECD'de temsil olunmaktadır). Daha sonra, Japonya, Finlandiya, Avustralya ve Yeni Zelanda "tam üye" olarak, Yugoslavya ise "ortak üye" statüsü ile bu kuruluşa katılmışlardır. Ancak, Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte bu ülkenin "ortak üyelik" statüsü hukuken ortadan kalkmıştır.

OECD'nin amaçlan; üye ülkelerde ekonomik istikrar ve büyümeyi, üye olmayan ülkelerde kalkınmanın teşvikini, dünya ticaretinin ayırımcı olmayan bir temelde genişletilmesini sağlamaya çalışmaktır.

OECD'nin IMF veya GATT gibi kuruluşlarda olduğu gibi uluslararası mali işbirliğinin sağlanması veya ticaretin serbestleştirilmesi şeklinde özel bir görev alanı bulunmamaktadır. Daha çok ekonomik ve ticari konuların ele alındığı bir tartışma ve inceleme forumu niteliği taşımaktadır. OECD Bakanlar Konseyi toplantıları, uygulamada, IMF ve Dünya Bankası toplantılarından sonra düzenlenmek suretiyle, parasal sorunlarla diğer ekonomik konular birlikte değerlendirilebilmektedir.

OECD, soğuk savaş sonrası dönemin koşullarına hızla uyum sağlamış ve 1991 yılından itibaren Geçiş Sürecindeki Avrupa Ekonomileri ile İşbirliği Merkezi (CCEET) aracılığıyla Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Yeni Bağımsız Devletler'e yönelik teknik işbirliği ve yardım faaliyetlerine başlamıştır.

OECD'nin en yüksek karar organı olan Konsey'in başkanlığını, Genel Sekreter yürütmektedir. Konsey toplantılarına, 24 üye ülkenin Daimi Temsilcilerinin yanısıra, Avrupa Topluluğu Komisyonu temsilcisi de katılmaktadır. Yılda bir kez genellikle Mayıs ayı sonu ya da Haziran ayı başında hemen G-7 Zirvesi öncesine denk düşecek bir tarihte, Bakanlar

düzeyinde toplanan Konsey, üye ülkelerin Dışişleri, Ekonomi, Maliye ve Ticaret Bakanlarını ve diğer ilgili Bakan ve üst düzey yöneticilerini bir araya getirmekte, böylece, üye ülkeleri ilgilendiren ekonomik ve sosyal konularda görüş alışverişine ve gerekli kararların alınmasına imkan sağlamaktadır. Oybirliği ile alman Konsey kararlan üye ülkeler için bağlayıcı özelliğe sahiptir. Tavsiye kararları ise siyahi irade beyanı niteliğindedir. Konsey, hem Teşkilatın genel, hem de Komitelerin bireysel yıllık çalışma programlarını onaylamaktadır. Konsey'in karar ve tavsiyeleri Teşkilatın gelecekteki çalışmalarına yön vermenin yanışım politik ivme de sağlamaktadır.

Konsey'e bağlı çalışma grupları aşağıdaki gibidir.

1. Üye Olmayan Ekonomiler Grubu, 2. Önemli Uluslararası Toplantılar Danışma Grubu, 3. Kalkınma Merkezi Danışma Kurulu, 4. Avrupa Konseyi ile İrtibat Komitesi, 5. Avrupa Ulaştırma Bakanları Konferansı (ECMT) ile İrtibat Komitesi, 6. Uluslararası Hükümet Dışı Kuruluşlar ile İrtibat Komitesi, 7. Gemi İnşa Çalışma Grubu, 8. Türkiye'nin Uzun Vadeli Kalkınma Meseleleri ile ilgili 2 No.lu Çalışma Grubu, 9. Konsey Kırsal Kalkınma Grubu, 10. Enformasyon Çalışma Grubu,! 1. OECD Enformasyon ve Haberleşme Teknolojileri Uzmanlar Grubu, 12. Bütçe Komitesi, 13. İcra Komitesi, 14. İcra Komitesi Özel Oturumları.

OECD'nin Konsey ve bağlı çalışına grupları yanında sektörel komiteleri ve bağlı çalışma grupları vardır. Bu komiteler: l. Ekonomik Politika Komitesi (EPC), 2. Ekonomi ve Gelişme İncelemeleri Komitesi (EDRC), 3. Çevre Komitesi, 4. Kalkınmaya Yardım Komitesi, 5. Kamu Yönetimi Komitesi (PUMA), 6. Ticaret Komitesi, 7. Uluslararası Yatırım ve Çok Uluslu Şirketler Komitesi, 8. Sermaye Hareketleri ve Görünmeyen İşlemler Komitesi (CMIT), 9. Ödemeler Komitesi, 10. Sigortacılık Komitesi, 11. Mali Piyasalar Komitesi, 12. Mali İşler (Vergi) Komitesi, 13. Rekabet Hukuku ve Politikaları Komitesi (CLP), 14. Tüketici Politikaları Komitesi, 15. Turizm Komitesi, 16. Bilim ve Teknoloji Politikaları Komitesi (CSTP), 17. Enformasyon, Bilgisayar ve Haberleşme Politikaları Komitesi (ICCP), 18. Sanayi Komitesi, 19. Deniz Taşımacılığı Komitesi (MTC), 20. Çelik Komitesi, 21. İstihdam, Çalışma ve Sosyal İşler Komitesi, 22. Eğitim Komitesi, 23. Tarım, Balıkçılık ve Gıda Komitesi.

Türkiye, OECD çalışma komitelerinin çoğunda yer almakta olup, Ülke İncelemeleri Komitesi (EDRC), Ekonomik Politika Komitesi (EPC), Mali Piyasalar Komitesi (CMF) ve Sermaye Hareketleri Görünmeyen İşlemler Komitesi'nde (CMIT) aktif olarak toplantılara katılmaktadır.

OECD ile Türkiye arasındaki diğer bir organ ise "Türkiye'nin Uzun Vadeli Kalkınma Meseleleri 2 No.lu Çalışma Grubundur. 10 Temmuz 1962 tarihinde oluşturulan bu Grubun başkanlığını Genel Sekreter yürütmekte olup, çalışmalarına on dokuz OECD üyesi ülkenin yanısıra, AT Komisyonu, Avrupa Yatıran Bankası, IMF ve Dünya Bankası da katılmaktadır. Grubun görevi, ülkemizin orta dönem ekonomik politikalarının incelenmesi, ülkemizin kalkınma programlarının desteklenmesi için harekete geçirilebilecek yeterli ölçüde kamu ve özel yabancı kaynakların akışını sağlamak üzere gerekli olanakları araştırmak, olarak tanımlanmaktadır, 1 Ocak 1993 tarihinden itibaren çalışmalarına son verilen OECD Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumunun başkanı da Çalışma Grubu tarafindan seçilmekte idi.

2-3 Haziran 1993 tarihleri arasında Paris'te yapılan son Bakanlar Konseyi Toplantısında Türkiye yeni Bağımsız Devletlerin uluslararası sistemle entegrasyonu çabalarına destek olunmasını vurgulamıştır. Türkiye, halihazırda bu ülkelere teknik yardım, yaklaşık 1,5 milyar ABD dolarlık ticaret yardımı, yiyecek ve tıbbi malzemeden oluşan insani yardım yapmıştır. Ayrıca, toplantıda uluslararası gündemdeki ana konulardan biri olmayı sürdüren göç konusunda göç eğilimi ve politikalarını inceleme çalışmalarına devam edilmesi, bu çalışmalarda, kalkınma için işbirliği, ticaretin serbestleştirilmesi, özel yatırımlar ve kentsel sorunlar gibi göç üzerinde potansiyel etkisi olan sorunlarla karşılıklı etkilerinin ele alınması istenmiştir.

3.1.2. Bölgesel İhtisas Bankalarına Örnekler

3.1.2.1. Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS)

I. Dünya Savaşı sonunda, 20 Ocak 1930 tarihinde Almanya'nın müttefiklere ödediği tazminatın yönetimine ilişkin olarak ve Merkez Bankaları arasında işbirliğinin sağlanması amaçlarıyla İsviçre'de kurulan Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) uluslararası bir limited şirkettir. Bankanın sermayesi, her biri 2500 altın frank değerindeki 600.000 hisseden oluşan 1.500 milyon altın franktır. Bunun 1.183 milyon altın franklık ve 473.125 hisselik kısmı çıkarılmış sermayedir. Bankanın ödenmiş sermaye miktarı 296 milyon altın franktır. Yalnızca bilançoda kullanılan altın frank, 0,29 gram saf altını içeren eski Latin Para birimini ifade etmektedir. ABD dolan cinsinden varlık ve yükümlülükleri 1 ons = 208 ABD dolan kurundan Altın franka dönüştürülmektedir.

BİS'nin Genel kurulunda temsil 'edilme ve oy hakkına sahip 32 ülkenin Merkez Bankası bulunmaktadır. Bunlar Avustralya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Kanada, Çekoslovakya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Japonya, Latvia, Litvanya, Hollanda, Norveç, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere, Yunanistan, Portekiz, Romanya, Güney Afrika, İspanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Yugoslavya' (yasal statüsü askıda)dır.

Banka 'nın bünyesinde oluşturulmuş dört merkezi bulunmaktadır:
1. Uluslararası Parasal İşbirliği Merkezi,
2. Ekonomik Araştırma Merkezi,
3. Merkez Bankaları Bankası
4. Uluslararası Mali Anlaşmalar Ajansı

1. Uluslararası Parasal İşbirliği Merkezi

Merkezin amacı belli başlı sanayileşmiş ülkenin Merkez Bankaları Başkanlarını bir araya getirerek, uluslararası para politikalarının koordinasyonuna, uluslararası finans piyasalarında düzenin sağlanmasına yönelik çalışmalar yapmaktır. Onlar Grubu'nun bu çalışmalarda önemli bir rolü olmaktadır. Banka'nm Basel'de gerçekleştirilen toplantıları üye Merkez Bankaları arasında düzenli olarak fikir alışverişinin gerçekleşmesini sağlamaktadır

BİS'nin fonksiyonları ve uluslararası para sisteminin koordinasyonu alanındaki faaliyetleri, uluslararası para sistemindeki değişiklikler paralelinde gelişme göstermiştir. Bretton Woods'da sabit kur sisteminin kurulmasından sonra BIS,1947-1958 yıllan arasında, Merkez Bankalarına bir araya gelme imkanı yaratmanın yanısıra, çeşitli Avrupa ülkeleri arasında ödeme anlaşmaları yapılması ve bunların uygulanmasını sağlamıştır. Banka, 1960-1971 yılları arasında çeşitli para birimlerine karşı spekülasyonların sürdüğü dönemlerde, para politikasına yönelik önemli kararlar almayı sürdürmüş, bu arada özellikle 19'51-1968 yılları arasında altın piyasalarına müdahale etmiştir.

Dolara olan güveni arttırmayı ve sisteme kısa vadeli acil likidite teminini amaçlayan, ABD para otoriteleri ve birkaç Merkez Bankası arasında kurulan SWAP ağı BIS çatısı altında 1962 yılında ortaya çıkmıştır. Mart 1973'de sabit kur sisteminin iflası; Merkez Bankaları arasındaki koordinasyonun yeniden kurulması ve çeşitli piyasalar ile Merkez Bankalarının bu piyasalara müdahalesi konusunda bilgi alışverişinin sağlanması ihtiyacını doğurmuştur.

Finans piyasalarındaki liberalizasyon sürecinin hızlanmasıyla Merkez Bankaları arasında daha derin bir anlayış ve işbirliği gerekli olmuştur. Neticede 1974 yılından itibaren bankacılık işlemlerinin rizikosunun yükselmesiyle beraber, bankaların denetimi ve gözetimi sorunları BIS içerisinde tartışmaya açılmıştır. Dünya çapında gözetim faaliyetlerinin daha etkin bir şekilde sürdürülebilmesi amacıyla ulusal otoritelerin gözetimle ilgili deneyimleri görüşülmüş, gözetim konusunda standartlar oluşturulmaya çalışılmıştır.

Banka ayrıca, kıymetli evrak ve döviz piyasalarındaki işlemler de dahil olmak üzere yurtiçi ve yurtdışı ödemelerin etkin ve istikrarlı bir şekilde gerçekleşmesine yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Bunların yanışım, 1990 yılında alınan karar sonucunda BIS, Doğu Avrupa Merkez Bankaları'na sağlanan teknik yardımı koordine etme görevim de üstlenmiştir. Bu yeni görev, Banka'ya uluslararası kuruluşlar ve Doğu Avrupa Merkez Bankaları arasında hizmet vermeyi gerektiren yeni sorumluluklar yüklemiştir. 1992 yılından itibaren söz konusu faaliyetlerin kapsamı genişlemiş ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile ortaya çıkan yeni Cumhuriyetler de teknik yardım kapsamına girmişlerdir.

Banka, çeşitli Merkez Bankaları uzmanları arasında bunların ilgi alanlarına giren altın, döviz piyasaları ve benzeri ekonomik, parasal, teknik ve hukuki sonuçlar konusunda da toplantılar düzenlemektedir.

Anılan bu faaliyetlerin birçoğu Onlar Grubu Merkez Bankaları arasında geçmekle birlikte, BIS aynı zamanda bazı faaliyetlerini Avrupa Topluluğu Merkez Bankaları'na yönelik olarak gerçekleştirmektedir.

2. Araştırma Merkezi

BİS'nin Para ve Ekonomi Bölümü, özellikle parasal konularda araştırmalar yapmak, uluslararası bankacılık alanındaki gelişmelerle ilgili bilgiler derleyerek yayımlamak ve Merkez Bankaları arası ekonomik bilgi bankasını yönetmek gibi yükümlülükler altındadır. Banka'nın Araştırma Merkezi doğrudan Merkez Bankalarının ilgi alanlarım kapsamakta olup, uygulamalı bazda ve parasal sorunlara çözüm getirmeye yöneliktir. Banka ayrıca, uluslararası bankacılık ve finans piyasalarındaki gelişmelere ilişkin bilgi toplamakta, değerlendirmekte ve bu bilgileri yayınlamaktadır.

3. Bankacılık İşlevleri

BIS, Merkez Bankaları'na, rezervlerim yönetmek ve yatırımlarını yönlendirmek gibi birçok konuda da yardımcı olmaktadır. Halen 90'ın üzerinde Merkez Bankası'nın BİS'de hesabı vardır ve Mart 1992 tarihi itibariyle toplam mevduat 75 milyar ABD dolarını aşmıştır ki bu da dünya döviz rezervlerinin yaklaşık yüzde l0'udur.

Uluslararası piyasalara fon plase etmenin yanısıra, BIS bazen merkez bankalarına likid kaynak da sağlamaktadır. Banka ayrıca, hem Merkez Bankaları, hem de piyasa ile döviz ve altın üzerinden işlemler yapmaktadır.

1982 yılının sonlarında ortaya çıkan ve uluslararası finans sistemini tehdit eden borç krizi sonucunda Banka'nın kredi verme faaliyetleri yeni bir boyut kazanmıştır. Başlıca Merkez Bankaları'mn destek ve teşviki ile BIS, son 10 yılda özellikle Latin Amerika ve doğu Avrupa'daki birçok Merkez Bankası ile IMF ve IBRD arasında kredi sağlama konusunda aracılık etmektedir.

Bunun yanısıra BIS, kredi olarak verilmeyen fonlarının piyasada değerlendirilmesi gibi geleneksel yatırımlara da girmektedir.

BİS'nin bankacılık faaliyetleri konusundaki ana prensibi Kuruluş Anlaşması'nın 19. maddesinde yer alır. Buna göre, "Banka'nın faaliyetleri, ilgili ülke Merkez Bankaları'nın para politikalarına uygun olacaktır". Bu çerçevede BIS, Hükümetlere kredi veremez veya onlar adına cari hesap açamaz.

4. Ajanlık ve Vekillik İşlevleri

Uluslararası Ödemeler Bankası, birçok alanda uluslararası mali anlaşmaların ifası için ajanlık veya vekillik görevi üstlenmiştir.

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde, BİS'nin üç ana işlevi olduğu ortaya çıkmaktadır. Birincisi BIS, Merkez Bankaları'na dış rezervlerinin yönetiminde yardımcı olmaktadır. İkinci olarak, BİS'nin yürüttüğü ekonomik araştırma ve istatistiki çalışmalar uluslararası mali piyasaların ve milli para politikalarının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Son olarak, BİS'nin Merkez Bankacılar'a toplantılar düzenleyerek sağladığı hizmetler, uluslararası parasal işbirliğinde ve bu Bankacılar'ın birbirlerini daha iyi anlamada büyük katkılar sağlamaktadır.

3.1.2.2. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası(EBRD)

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde piyasa ekonomisi uygulamasının benimsenmesi, bu süreç içerisinde ihtiyaç duyulan uluslararası finansman desteğinin sağlanması amacıyla 29 Mayıs 1990 tarihinde kurulmuştur. Banka'nın hedefleri arasında, söz konusu ülke ekonomilerinin uluslararası ekonomiye tam anlamıyla entegre olabilmeleri için tekelcilik ve merkeziyetçiliğin kaldırılması yönünde üretken ve rekabetçi özel sektör yatırımlarını teşvik etmek, yapısal ve sektörel reformların uygulanmasına yardımcı olmak, iç ve dış sermayeye hareketlilik kazandırmak, sermaye piyasalarının gelişimini sağlamak, yatırım ve üretkenliği arttırmak vardır.

Bu hedefler doğrultusunda, Bankanın faaliyete geçmesi ile birlikte belirlenen öncelikli faaliyet alanları;
-faaliyette bulunacak ülkelerde yeni bir ekonomik çerçevenin oluşturulması,
-yatırımın teşviki, ticari uygulamaların iyileştirilmesi, özelleştirme ve yeniden yapılandırmanın özendirilmesi,
-iletişim ağının rehabilitasyonu, modernizasyonu ve genişletilmesi, enerji sistemleri, belediye hizmetleri ve iskan konularına ağırlık verilmesi,
-çevre politikalarının iyileştirilmesi ve doğrudan olumsuz etkilerin giderilmesine yönelik yatırımların yapılmasını sağlamaktır.

Banka faaliyetlerini yürütürken;

-sağlam bankacılık ilkelerine göre esnek bir finansman sağlayan bir dizi enstrüman kullanmakta,
-özel sektör girişimlerini kısmen sektörel faaliyet politikaları, kısmen de doğan fırsatlara göre yönlendirmekte,
-özel sektör yatırımcıları, danışmanları ve ticari bankalarla çalışmakta,
-uzun vadeli kalkınma için hükümetlerle ve uluslararası finans kurumlarıyla işbirliği yapmakta,
-çevrenin iyileştirilmesini sağlamaya çalışmaktadır.

Banka, faaliyetlerine ilişkin kararlarında Direktörler Kurulu'nca onaylanan faaliyet politikaları ve ülke stratejilerini dikkate almaktadır.

Banka'ya, Avrupa ülkeleri, IMF'ye üye olan, ancak Avrupa ülkesi olmayan ülkeler ile Avrupa Topluluğu ve Avrupa Yatırım Bankası'na üye olan ülkeler katılmaktadırlar.

3 milyarı ödenmiş olmak üzere 10 milyar ECU kuruluş sermayesi olan ve 56 üyesi bulunan Banka'nın üyeleri arasında yüzde 1,15'Iik sermaye payı ile ülkemiz de bulunmaktadır.

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, ticari bankacılık ve kalkınma bankacılığı yapan iki bölümden oluşmaktadır. Banka kaynaklarının yüzde 60'ı özel sektörün geliştirilmesine yüzde 40'ı ise ilk iki yıllık dönem için kamu sektörüne verilerek kullandırılmak tadır.

EBRD kredilerinin kullandırılması konusunda ülkelerin sıkı IMF politikaları izleme zorunluluğu bulunmamakla birlikte, bir ülkenin IMFye kabulü veya reddi EBRD'nin kararlarını dolaylı olarak etkilemektedir.

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası'mn sektör bazında faaliyet alanları ve amaçlan ise şu şekilde sıralanabilir:

-Finans Sektörü: Bankacılık İşletmelerin Finansmanı.
-Enerji Sektörü: Enerji Üretiminde ve Kullanımında Etkinliğin Arttırılması.
-Haberleşme Sektörü: Haberleşme ağlarının genişletilmesi ve sistemin iyileştirilmesi.
-Ulaştırma sektörü: Bölgenin Entegrasyonu.
-Belediyelerin geliştirilmesi: Ademi-merkeziyetçi Kurumların Güçlendirilmesi.
-Tarım İşletmeleri: Dağıtım ve Piyasa Yapısının İyileştirilmesi.
-Özelleştirme ve Endüstriyel Yeniden Yapılanma.
-Özel Yeniden Yapılandırma Programı.
-Diğer İmalat Sanayi ve Hizmetler.
-Eğitim ve Hizmet-içi Eğitim.
-Ko-Finansman: Banka'nın Katalizör Rolünün Gelişmesi.
-Teknik İşbirliği.

Türkiye EBRD İlişkileri

16 Nisan 1991 tarihinde faaliyete geçmiş bulunan Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası 'na ülkemiz, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki yeni yatırım olanaklarından girişimlerimizin yararlanması ve dış ticaret imkanlarının arttırılması amacıyla donör ülke sıfatıyla üye olmuştur. EBRD'ye üyeliğimizi onaylayan Kanun 20.3.1991 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiştir.

Ülkemiz EBRD'de İsviçre, Lihtenştayn, Özbekistan ve Kırgızistan ile bir grup oluşturmaktadır. Grubumuz Banka içinde yüzde 3,76 oranında oy gücüne sahiptir. (İsviçre yüzde 2,28, Türkiye yüzde 1,15, Lihtenştayn yüzde 0,02, Özbekistan yüzde 0,21, Kırgızistan yüzde 0,10).

Grubumuzda İcra Direktörlüğü görevini İsviçre yürütmektedir. Türkiye ise İcra Direktör Yardımcılığı ve İsviçre ile dönüşümlü olarak Teknik Yardımcılık (2 yıl süreli) görevlerine sahiptir. Ayrıca, bir Teknik Yardımcılık kadrosunun da Grubumuza yeni katılan Türk Cumhuriyetlerine tahsisinin talep edilmesi söz konusudur.

Türkmenistan ve Azerbaycan da grubumuza, katılma isteklerini yazılı olarak bildirmiş ve tarafımızca söz konusu iki Türk Cumhuriyeti'nin grubumuza, katılması hususunda Banka'ya olumlu görüş bildirilmiştir.

Ülkemizin Türk Cumhuriyetlerine yönelik politikası uyarınca, EBRD ile işbirliği halinde Türk Cumhuriyetleri'ne ve bağımsızlığını yeni kazanan diğer ülkelere yönelik bir Fon oluşturulması ile ilgili olarak Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca tahsis edilen 10 milyar TL. tutarındaki bağışa ilişkin Anlaşma 17 Haziran 1992 tarihinde, Ankara'da imzalanmıştır. Anlaşma çerçevesinde, Banka tarafından tutulacak danışmanlar Türk vatandaşları arasından seçilecek ve Türkiye çeşitli konularda Banka'ya uzmanlık sağlayacaktır. Bu bağlamda, çeşitli konularda proje ve programların tamamlanması, hazırlanması, seminer ve eğitime yönelik çalışmaların yürütülmesi, araştırma çalışmalarının gerçekleştirilmesi, serbest piyasa ekonomisine yönelik kurumların geliştirilmesi ve özel sektörün desteklenmesi alanlarında ortak işbirliğine gidilecektir.

3.1.3. Bölgesel Ticaret Anlaşmalarına Örnekler

3.1.3.1. Kanada - ABD Serbest Ticaret Anlaşması (CUSTA)

Kanada ve ABD arasındaki serbest ticaret anlaşmaları çerçevesindeki ilişkiler uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. 1854'te imzalanan Karşılıklılık Anlaşması, kısa bir dönem için serbest ticareti öngörmüştür. O zamandan beri, iki ülke arasında bir serbest ticaret bölgesi oluşturma fikri, pek çok kere ele alınmıştır.

Özel bir ticari anlaşmazlığı çözümlemek için 1960 larda başlayan görüşmeler, otomobil sektöründe iki taraflı serbest ticareti gerçekleştirmeyi öngören ve bu sektörde üretimin rasyonelleşmesini sağlayan bir anlaşma ile sonuçlanmıştır. 1965 yılında GATT çerçevesinde iki ülke arasındaki ilk büyük sektörel anlaşma olan "Auto Pact" imzalanmıştır.

Gümrük vergileri ve ticarete ilişkin 1984 yasası ABD başkanına diğer ülkelerle serbest ticaret anlaşması için görüşmeler yapma hususunda tam yetki vermişti. İlk anlaşma 1985 yılında İsrail ile imzalanmıştır. Kısa bir süre sonra, Kanada ile bir anlaşma yapmak üzere görüşmeler yapılmış ve sonuçta l Ocak 1989 tarihinde anlaşma imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Her iki ülke bazı sanayi sektörlerindeki tarifelerin on yıl içersinde kaldırılmasına karar vermiştir. Ayrıca anlaşma, tarımsal mallar ticaretine, otomobillere ve antidumping politikalarına ait sorunların çözümüne ilişkin özel bölümler içermektedir.

Malların ve hizmetlerin karşılıklı ticaretinde mevcut olan engeller kaldırılarak bir serbest ticaret bölgesi oluşturulmak istenmiştir. Anlaşma, mali hizmetlere ilişkin kısıtlamaların kaldırılmasını öngörmekte, yatırım girişlerini kolaylaştırıcı standartların geliştirilmesi, devlet ihalelerinin düzenlenmesi gibi konulara da açıklık getirmektedir.

ABD ve Kanada'nın anlaşmaya Meksika'yı da dahil etmesiyle CUSTA, NAFTA'ya dönüşmüştür.

3.1.3.2. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA)

ABD, Kanada ve Meksika, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nı (NAFTA) gerçekleştirmeden önce de ticari ilişkilerini ikili anlaşmalarla sürdürmüşlerdir.

NAFTA'nm temelleri 1965 yılında Kanada ile ABD arasında varılan "Auto Pact" anlaşmasıyla atılmıştır. Bu tarihten itibaren ABD-Kanada ticari ilişkileri hızlı bir artış göstermiştir. Diğer taraftan, Meksika da 1980'li yıllarda Kanada modelini benimsemiş ve ABD ile sıkı ekonomik ilişkiler sürecine girmiştir.

Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) 12 Ağustos 1992 yılında ABD, Kanada ve Meksika arasında imzalanmıştır. NAFTA, üye ülkeler arasında tüm ticareti ve yatırımları sınırlayıcı engellerin GATT kuralları çerçevesinde ve belli bir geçiş süreci dahilinde kaldırılarak bölgede

bir serbest ticaret alanı oluşturulmasını öngörmektedir. Anlaşma, taraf ülkelerin onaylamalarından sonra,! Ocak 1994'de yürürlüğe girmesi beklenmektedir.

1992 yılı itibarıyla 360 milyon nüfusa ve 6 trilyon dolarlık gayri safı milli hasılaya sahip NAFTA'nın üyeleri arasında ekonomik ağırlığı en yüksek olan ülke ABD'dir. ABD, bölgesel üretimin %85'iıden fazlasını üretmekle birlikte, bölge nüfusunun yaklaşık % 70'ni de barındırmaktadır. NAFTA'nın en büyük özelliği değişik gelişmişlik düzeyindeki ekonomileri bir araya getirmiş olmasıdır. Kişi başına düşen gayri safı milli hasıla ABD'de 21.057 dolar, Kanada'da 20.385 dolar iken Meksika'da 2.393 dolar dır.

Üye ülkeler arasındaki ticaret hacminin yıllar içerisinde genişlediği göze çarpmaktadır. Meksika'nın yıllar itibariyle dış ticaretine bakıldığında gerek miktar olarak, gerek ticarete konu olan mal grupları açısından değişmeler görülmektedir. 1980-1989 döneminde Meksika'nın toplanı mal ve hizmet ihracatı %33, ithalatı ise %40 oranında artış göstermiştir. 1980 yılında toplam ihracatın %64.1'ini enerji, %24.4'ünü imalat sanayi ürünleri oluştururken, 1989 yılında enerjinin toplam ihracat içindeki payı %37.3'e düşmüş, imalat sanayi ürünlerinin payı ise %55'e yükselmiştir.

Meksika'nın 1985 yılından itibaren başlatmış olduğu reformlar NAFTA'ya girmeye karar vermesiyle beraber hız kazanmıştır. Mevcut reformların devam etmesi ve özellikle enerji sektöründe yabancı yatırımcılara kolaylık sağlanması durumunda, 1995 yılında ihracatın 62.2 milyar dolara, ithalatın ise 78.1 milyar dolara yükselmesi beklenmektedir. Meksika'nın ikili ticari ilişkilerine bakıldığında ABD ile olan ticaretinin toplam dış ticaretinin % 75'ini oluşturduğu görülmektedir. Meksika'nın Kanada ile ticaretinde ise henüz beklenen düzeyde gelişme olmamıştır.

Son iki yıl içerisinde Meksika'nın yabancı sermaye yatırımlarında da büyük artış görülmüştür. 1990 yılı itibariyle Meksika'daki toplam yabancı yatırım miktarı 30.3 milyar dolara ulaşmıştır. Meksika'daki yabancı yatırımların büyük bir kısmı ABD'den gelmektedir. Mevcut ABD yatırımları özellikle otomobil ve elektronik sanayiinde yoğunlaşmıştır. Meksika " Maguiladora Programı çerçevesinde ihracat şartı ile Meksika'da yüzde yüz yabancıların sahip olduğu tesisler kurulmasına imkan tanıyan bir girişimdir. Maguiladoralarm çoğu ABD sermayesiyle kurulmuş olmakla beraber Kanada, Japonya ve AT ülkelerinin sahip olduğu tesislerde vardır.

Meksika ile serbest ticaret konusunda en çok endişeye kapılan ve yüksek sesle itiraz edenlerin başında ABD'ndeki fabrika işçileri, çevreciler ve çiftçiler gelmektedir.

NAFTA'nın bir diğer önemli yanı anlaşmanın ileride ABD'nin Latin Amerikan ve Karaip ülkeleriyle imzalamayı düşündüğü benzer anlaşmalara örnek teşkil etmesidir. Bu girişimin amacı, daha önceleri 1990 da Başkan Bush'un açıkladığı gibi Alaska'dan Arjantin'e kadar uzanan bir serbest ticaret alanı yaratmaya yöneliktir. Bu amaç doğrultusunda ABD Meksika haricinde birçok Latin Amerika ülkesi ile çerçeve anlaşmaları imzalamıştır. Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Guatemala, Nikaragua, Panama, Peni ve Venezüella ile ikili ticaret anlaşması vardır. Güney Amerika Ortak Pazarı konumunda olan MERCOSUR ülkeleri.

Arjantin, Brezilya, Uruguay ve Paraguay ile ve ingilizce konuşan Karaip ülkeleri topluluğunun (CARICOM) 13 ülkesi ile çok taraflı ticaret anlaşmaları imzalamıştır. Bolivya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvator ve Honduras'la da 1990 da ikili anlaşmalara imza atmıştır ABD'nin Latin Amerika ülkelerinden sadece Haiti, Küba ve Surinamla anlaşması yoktur.

Türkiye ile NAFTA üyesi ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin daha ziyade ABD ile yoğunlaştığı görülmektedir. 1992 yılı itibariyle toplam ihracatın %6.3'ü NAFTA üyesi ülkelerle gerçekleşmiş olup, ABD'ye ihracat toplam ihracatın 5.5'ini oluşturmuştur. 1992 yılı itibarıyla, NAFTA ülkelerinden yapılan toplam ithalatın %12'si bu üç ülkeden gerçekleştirilirken. İthalatta en büyük payı yine ABD almıştır. NAFTA üyelerinden Kanada ve Meksika ile ticaretimizin zayıf olduğu göze çarpmaktadır.

3.1.3.3. Avustralya - Yeni Zelanda Arasındaki Ekonomik Yakınlaşma için Ticaret Anlaşması (ANZCERTA)

Avustralya ve Yeni Zelanda arasında, uzun zamandan beri, sıkı ticari ilişkiler mevcuttu. Ekonomik yakınlaşma için ticaret anlaşmasından önce, bu iki ülke arasında (1922, 1933 ve 1965 yıllarında) üç ticaret anlaşması yapılmıştı.

Temel amacı 1995'e kadar malların serbest dolaşımını sağlamak olan bu anlaşma, i Ocak 1983 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşma ile bir serbest ticaret bölgesi oluşturulmuştur.

Anlaşma 1988 yılında gözden geçirilerek, malların serbest dolaşımının gerçekleşeceği tarih öne alınmış, anlaşma hizmetleri kapsayacak şekilde genişletilmiş, iki taraf arasında ticarete ilişkin pek çok alanda işbirliği güçlendirilmiştir (bunlara gümrük ve karantina prosedürü, teknik kurallar, yasalar da dahildir).

İki ülke arasındaki ticari sınırlamaların tümü, öngörülen tarihten 5 yıl önce, l Temmuz 1990 tarihinden itibaren tamamen kaldırılmıştır. Avustralya ve Yeni Zelanda arasındaki ticaretin serbestleşmesinden kaynaklanacak ticaretin yön değiştirmesi durumunun ortaya koyacağı riskler, son yıllarda En Çok Kayrılan Ülke hükümlerinde indirimler yoluyla önemli ölçüde azaltılmıştır.

Üçüncü ülkelerden ithal edilen ürünlere uygulanabilecek gümrük vergileri, Anlaşmanın 1983 yılında yürürlüğe girmesinden beri, her iki ülkede de indirilmiştir. Bu arada, diğer ülkelere göre, gümrük vergileri, bu iki ülkede hala nispeten yüksektir (özellikle tekstil, giyim, ayakkabı, motorlu araç ve Avustralya için bazı tarım sektörlerinde).

İhracata uygulanan sübvansiyonlar ve tarafların birbirlerine yönelik ihracatlarına uyguladıkları primler, l Temmuz 1990'dan itibaren tamamen kaldırılmıştır. Yeni Zelanda'da, tüm doğrudan sübvansiyonlar kaldırılmıştır. Avustralya'da, bundan böyle, sübvansiyonlar ve primlerin, otomatik olarak hükümsüz olmaları esası getirilmiştir.

Hizmetler ile ilgili 1988 Protokolü ile I Ocak 1989'dan itibaren iki ülke arasında belirli hizmetlerin serbest dolaşımı gerçekleştirilmiş, kapsam dışında kalan hizmetler için ise, En Çok Kayrılan Ülke prensibi uygulanmaktadır. Yeni Zelanda için ulusal havacılık, telekomünikasyon, deniz taşımacılığı, posta, Avustralya için ise, bazı bankacılık faaliyetleri, havaalanı hizmetleri, iç ve uluslararası havacılık, telekomünikasyon, kıyı (deniz) taşımacılığı, inşaat, genel ve teknik danışmanlık hizmetleri, hastalık sigortası ve posta hizmetleri bu kapsamda yer almaktadır.

Yeni Zelanda ticaretteki teknik engellerle ilgili GATT hükümlerini kabul etmiş, Avustralya ise kabul etmemiştir. Dolayısıyla, iki ülke üçüncü ülkelere karşı bir ölçüde kendi politikalarını uygulamaktadırlar. İki ülke hükümeti,

ticarete engel teşkil edecek kurallar ve diğer düzenlemelere başvurmama konusunda anlaşmışlardır.

İki ülke, karantina kurallarıyla ilgili uluslararası hükümleri kabul etmişler, fakat bazı koşulların gerçekleşmesi halinde, bu çerçeve dışına çıkabilme hakkını da saklı tutmuşlardır.

Diğer ülkelerde geçerli olan kurallara göre, Avustralya ve Yeni Zelanda tarafından uygulanan karantina kuralları oldukça kesindir ve üçüncü ülkeler bu kuralların tarife dışı engeller gibi kullanılması olasılığından çekinmektedirler.

1988 Anlaşması ticaret hukuku hükümlerinin ve mevzuat uygulamalarının uyumunu da amaçlamıştır. Ayrıca anlaşma ile ticareti kısıtlayıcı uygulamalar, satış Öncesinde tüketicilerin korunması, fikri mülkiyet, tüketim sorunları gibi alanlarda mevzuat uyumu hedeflenmiştir. .

3.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Bölgesel Kuruluşlar ve Anlaşmalar

Gelişme yolundaki ülkelerin bölgesel anlaşmalar imzalamaya yönelmelerinin gerisinde siyasi, stratejik, ve ekonomik nedenler yatmaktadır.

-Gelişmekte olan ülkeler bir araya gelerek toplu bir satın alma gücü oluşturmak, çok taraflı ticaret görüşmelerinde beraberce davranarak pazarlık güçlerini artırmak, pazara giriş koşullarını lehlerine çevirmek istemektedirler.

-Güvenlik ve stratejik alt yapı yatırımları konularında karşılıklı çıkarlar doğrultusunda işbirliğinde bulunmak amacındadırlar.

-Aralarındaki ticaretin gelişimini ve ekonomik reformların hızlandırılmasına ve devamına yardımcı olmayı arzulamaktadırlar.

Bu arada yoğun olarak ilişkide oldukları gelişmiş ülkelerle tercihli anlaşmalarda bulunmak zorunluluğu ile karşı karşıyadırlar (GSP, Lome Anlaşmalar v.b.). Bu durum, söz konusu ülkeler arasında olabilecek işbirliği anlayışını ve bu ülkelerin bölgesel strateji oluşturma eğilimlerini zayıflatmaktadır.

Bu ülkeler ticaret rakamlarını etkileme hususunda nadiren yeterli pazarlık gücüne sahiptirler. Dışa açıldıkları ölçüde dış şokların olumsuz etkilerinden korunmaları da zordur. Ayrıca Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik

yapılarının birbirine benzemesi aralarındaki rekabeti kızıştırdığı ölçüde işbirliği çalışmalarını da engellemektedir. .

3.2.1. Afrika Kıtasında Bölgesel İşbirliği ve Bütünleşme

İkinci Dünya Savaşı sonrasında sömürgeciliğin yıkılışı ile birlikte Afrika kıtasında çok sayıda ülke bağımsızlığa kavuşmuştur. Bağımsızlıkla birlikte ekonomik entegrasyon yoğun ilişki içerisinde oldukları batılı devletlerin ve uluslararası kuruluşların desteğiyle gündeme girmiştir.

3.2.1.1. Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS)

Fransız Batı Afrikasında ekonomik ilişkileri sürdürebilmek amacıyla 1959 yılında Batı Afrika Gümrük Birliği (CEAO) kurulmuştu. Birliğin başarısız olması sonucu aynı ülkelere başka grupların katılmasıyla ECÖWAS 18 Mayıs 1975 yılında Laeos Anlaşmasının imzalanması ile kuruldu ve anlaşma 1977 yılında yürürlüğe girdi. ECOWAS aynı zamanda Batı Afrika'da yer alan iki alt bölgesel grubu da kapsamaktadır. Bunlar Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (CEAO) ve Mano Nehri Birliğidir (MRU). Böylece ECOVVAS'a dahil ülke sayısı 16'ya ulaşmaktadır.

ECOWAS üyesi ülkeler ise şunlardır: Yeşil Burun, Gambiya, Gana, Gine-Bissau, Nijerya ve Togo.

CEAO üyesi ülkeler ise şunlardır: Benin, Burkina Faso, Fildişi Kıyısı, Mali, Moritanya, Nijer ve Senegal.

MRU ise şu ülkelerden oluşmaktadır: Gine, Liberya ve Sierra Leone.

ECOWAS, 1989 itibariyle toplam nüfusları 190 milyonu geçen, 16 üye ülke arasında tek bir pazarın oluşturulması hedefiyle kurulmuştur. Temel hedef tüm ekonomik faaliyet alanlarında gelişmeyi ve işbirliğini arttırmaktadır.

ECOWAS ortak pazarının oluşturulması, bölgesel ticaretin serbestleştirilmesi, üretim faktörlerinin serbest dolaşımı, parasal ve mali politikaların uyumu yoluyla gerçekleştirilecekti.

ECOVVAS üyeleri arasında bölgesel entegrasyonun sağlam bir temele oturduğunu söylemek oldukça zordur. Başlangıçtan beri bu girişimin başarı olasılığım olumsuz yönde etkileyen üç faktör mevcuttu. Bunları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

a) İlk olarak, ECOWAS üyesi ülkelerin GSMH'ları arasında çok büyük farklılıklar mevcuttur. Örneğin Nijerya'da 1989 itibariyle GSMH 28.4 trilyon dolar iken, Gine-Bissau için bu değer sadece 172.8 milyon $ idi.

b) Üye ülke ekonomilerinin yapıları birbirine çok benzemekteydi. 16 üye ülkeden 12'sinde tarımın GSYİH içindeki payı % 25'i geçiyordu.

c) Üye ülkeler arası ticaret oldukça düşüktü.

1976 yılında, üye ülkeler orijin kurallarının tespiti ve entegrasyon süreci içinde sonullarla karşılaşabilecek üye ülkeler için telafi amaçlı bir fonun kurulması hususunda anlaşmışlardır. 1979 yılında, üye ülkeler grup içi ticarette yeni gümrük vergileri kabul etme hususunu engellemek için aralarında anlaşmışlar, 1981'de, serbestleşirle süreci başlamıştı. Bununla birlikte, tarifeleri ve tarife dışı engelleri kaldırmaya yönelik bir takvim veya anlaşma mevcut olmadığı gibi, faktörlerin serbest dolaşımı için de hiçbir çözüm getirilmemiş ve yukarıda belirtilen Telafi Fonu için ulusal düzeyde hiçbir tahsisat yapılmamıştır.

ECOWAS içerisinde bulunan, farklı çıkarları savunabildi ve kendi program ve takvimlerine öncelik tanıyan iki alt kumlusun olması (MRU ve CEAO) işleri zorlaştırmıştır.

Bu alt grupların varlığı, serbestleştirme sürecini karmaşık hale getirmektedir. Sonuç olarak, Birlikte mevcut olan Ortak Pazar hedefi 1990 sonrasına ertelenmiştir. Böylece politik düzeyde ECOWAS bir başarısızlık olarak nitelendirilebilir.

3.2.1.2. Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (CEAO)

CEAO 1974'de kurulmuştur. CEAO, ECOVVAS' bir alt grubunu oluşturmaktadır. Toplam nüfusu 50 milyon'a ulaşan CEAO üyesi ülkeler ise şunlardır: Benin, Burkina Faso, Fildişi Kıyısı, Mali, Moritanya, Nijer ve Senegal. CEAO'nun hedefi bölgesel ekonomik gelişmeyi sağlamaktı.

Bu hedef doğrultusunda üçüncü ülkelere karşı ortak tarife uygulanacak, kendi aralarındaki tarife sistemi yerini tek bir vergi uygulamasına bırakacak, yatırımlara ilişkin mevzuat uyumlaştırılacak ve bölgesel projelerin finansman) için ortak bir fon oluşturulacaktı.

CEAO üyesi ülkeler Fransız frangı bölgesinin üyesidirler. Frank Bölgesi 1964 yılında Paris'te kurulmuştur. Bu bölgeye dahil ülkeler, Fransa, Benin, Burkina Faso, Kamerun, Komotlar, Kongo, Fildişi Kıyısı, Gabon, Mali, Nijer, Orta Afrika Cumhuriyeti, Senegal, Cad ve Togo dur. Merkezi Paris'te bulunmaktadır. Frank Bölgesi, paraları Fransız Frangına sabit bir kur ile bağlı olan tüm ülke ve ülke gruplarını kapsar. Bu ülkeler kambiyo kurlarım Paris borsa fiyatına göre ayarlarlar. Para birimi, Afrika Mali Topluluğu Frangı'dır (Franc C.F.A.). Söz konusu ülkelerin döviz rezervleri Fransa Merkez Bankasında tutulmaktadır.

CEAO, ECOVVAS girişiminden biraz daha başarılı olmuştur. Ortak gümrük tarifeleri uygulanmaya başlanmış, serbest kalan malların sayısı artmış, ve bölge içi ticarette tek vergi uygulamasına geçilebilmiştir.

3.2.1.3. Mano Nehri Birliği (MRU)

Gine, Liberya ve Sierra Leone'den oluşan MRU, ECOWAS'ın diğer bir alt grubunu oluşturmaktadır. Toplam nüfusu 6,5 milyon kişiden oluşan ve toplam GSMH'ları 888 milyon $ düzeyinde bulunan küçük bir bölgedir.

MRU 1973 yılında, bölge içinde ekonomik gelişmeyi arttırmak amacıyla kurulmuştur. MRU ile ortak dış tarife oluşturulacak, karşılıklı ticaretteki tüm tarife ve tarife dışı engeller kaldırılacak, ortak sanayi projeleri desteklenecekti.

1977 yılında, ortak dış tarife uygulamaya konulmuştur. 1981 yılında ortak endüstri projelerinin oluşturulması ve geliştirilmesi amacıyla bir ortak endüstriyel gelişme birimi kurulmuş, ancak bu konuda fazla bir gelişme sağlanamamıştır.

3.2. l .4. Büyük Göller Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (CEPGL)

Eski Belçika sömürgeleri arasında 1976'da kurulan CEPGL 'ye üye olan ülkeler Burundi, Ruanda ve Zaire'dir. Bölgede toplam nüfus 46.6 milyondur.

CEPGL Afrika'daki pek çok bölgesel anlaşmaya göre daha az etkindir. Ortak dış tarife uygulaması doğrultusunda bir girişim olmadığı gibi, ekonomi politikalarının uyumu kapsamında da herhangi bir faaliyet de bulunmamaktadır. Sadece ticaretin serbestleştirilmesi ve ortak endüstriyel projelerin beraberce yürütülmesi istenmiştir.

Bu ülkeler arasındaki coğrafî yakınlık ve tarihi bağlara rağmen aralarındaki ticaret çok düşüktür.

3.2.1.5. Orta Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliği (UDEAC)

Fransa'nın ekvator bölgesindeki eski sömürgelerinden oluşan bir birlik olan UDEACnin altı üyesi, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Cad, Kongo, Ekvator Ginesi ve Gabon vardır. Birlik 23.7 milyon kişilik bir nüfusa sahiptir. UDEAC, Afrikada gerçekleştirilen anlaşmalar içinde en eski olanıdır. Anlaşma 1966 yılında yürürlüğe girmiş ve 1974 yılında tekrar gözden geçirilmiştir. Hedefleri arasında, vatandaşlarına daha yüksek yaşam standartları sağlamak amacıyla parasal işbirliği ve ekonomik gelişmeyi arttırmak yer almaktadır.

UDEAC ortak dış tarife ve ortak pazarın oluşturulmasını hedeflemektedir. Ayrıca, işgücünün serbest dolaşımı, ortak yatırım projeleri oluşturulmasına ilişkin hükümler de içermektedir. UDEAC içi ticarette preferanslar sağlamak üzere CEAO'dakine benzeyen tek vergi sistemi oluşturulmuştur.

UDEAC, yüksek gelir düzeyi ile Afrika ülkeleri arasında en zengin grubu oluşturmaktadır. Başlangıçta, üye ülkelerin çoğunda tarım hakim sektördü. Ancak zaman içerisinde Kamerun, Kongo ve Gabon gibi ülkeler sanayileştiler. Frank Bölgesine dahil olduklarından, UDEACde parasal istikrar ve konvertibilite mevcuttur.

Birlik istenilen sonuçları sağlayamamıştır. Ortak dış tarifenin aşamalı olarak uygulamaya girmesi için bir takvim oluşturulamamıştır. İşgücünün serbest dolaşımının önündeki engeller sürmekte, ortak projeler oluşturulamamış, ve tek vergi sistemi istenilen sonuçlan vermemiştir. Fakir üyelerin ticareti düşüş gösterirken, birliğe dahil ülkeler arasında en gelişmiş olarak kabul edilen, Kamerun, Kongo ve Gabon ticari ilişkilerini arttırmışlardır.

3.2. l .6. Doğu ve Güney Afrika Tercihli Ticaret Alanı (PTA)

PTA 15 üye ülkeden oluşmaktadır. PTA Doğu ve Güney Afrika Ülkelerini kapsayan ve Batı Afrika'daki ECOWAS'a benzer bir gruplaşmadır. 1981 de kurulmuştur.

PTA, Burundi, Comoros, Cibuti, Etyopya, Kenya, Lesotho, Malavi, Mauritius, Ruanda, Somali, Svaziland, Tanzanya, Uganda, Zambiya ve Zimbabve'den oluşan 163 milyon kişilik nüfusu ve 41 milyar $ GSMH

(1989) ile Afrika'da en büyük ikinci birlik konumundadır. PTA'nın hedefleri ise:

a) Üretim yapısını değiştirmek amacıyla bölgede ticari ve ekonomik işbirliğini artırmak,

b) Birlik içi ticareti artırmak,

c) Endüstriyi geliştirmek,

d) Tarım alanında işbirliği yapmak,

e) Üyeler arasında bir ortak pazar oluşturmak.

f) Ticaretin finansmanını kolaylaştıracak bir Ticaret ve Kalkınma Bankası kurmak.

Heterojen bir yapısı olan gruptaki ülkelerin birbirleriyle ticareti oldukça düşüktür. Bugün PTA üyesi ülkeler parasal konularda işbirliği, Üye ülkeler arasında yatırımları canlandırmak gibi hedefleri bulunmaktadır.

3.2.2. Amerika Kıtasında Bölgesel İşbirliği ve Bütünleşme

Bu kıtada entegrasyon çabalarının başlangıcı 19. yüzyıla dayanmaktadır. Başlangıçta birleşme çabaları ticaret alanında yoğunlaşmışken, ikinci Dünya Savaşı sonrasında bu çabalar politik, ekonomik, sosyal, hukuki ve kültürel alanlara da yayılmıştır.

3.2.2.1. Karayipler Ortak Pazarı (CARICOM)

1968 yılında kurulan Karayipler Serbest Ticaret Topluluğu'nun yerini alan CARICOM 4 Temmuz 1973'de Chaguaramas anlaşması ile oluşturulmuştur.

CARICOM'un üyeleri Antigua ve Barbuda, Barbados, Belize, Dominika, Grenada, Guyana, Jamaika, Montserrat, St Kitts ve Nevis, St.Lucia, St.Vincent ve Grenadinler, Trinidad ve Tobago'dur.

CARICOM bir ortak pazar oluşturmak, eğitim, sağlık, ulaştırma, araştırma alanlarında işbirliğini geliştirmek, ticareti güçlendirmek istemiştir. CARICOM bünyesinde üye ülkelere kredi olanaklarını arttırmak amacıyla bir çok taraflı Takas Odası da oluşturulmuştur. Ne var ki CARICOM üyeleri arasındaki gelir ve nüfus düzeyleri büyük farklılık göstermektedir, ayrıca küçük ada devletleri arasında etkin bir ulaştırma ağı gelişmediği gibi Jamaika, Trinidad ve Tobago dışında, diğer tüm ülkeler tarıma ve turizme dayalı bir yapıya sahiptirler.

3.2.2.2. Orta Amerika Ortak Pazarı (CACM)

Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras ve Nikaragua 1960 yılında CACM'yi oluşturmuşlardır. CACM gelişmekte olan ülkeler arasında oluşturulan en eski bölgesel gruplaşmalardan biridir. CACM üyesi ülkeler tüm bölge içi ticareti serbestleştirme ve bir Gümrük Birliği oluşturma hususunda anlaşmışlardır.

Ortak dış tarife 1966 yılında uygulamaya girmiş ve tarifelerin aşamalı olarak indirimine başlanmıştı. CACM piyasaları, aynı zamanda dış rekabete karşı korumaktaydı. İthal ikameci tedbirlerle yerli üretimin geliştirilmesi amaçlanıyordu. Ekonomik entegrasyonunun sağlanmasında uyumu kolaylaştıracak, üyelere maddi destek verecek bir banka da kurulmuştu. 1984 yılında beş ülkenin Merkez Bankası ortak bir para birimi yaratmak için çalışmaya bile başlamışlardı.

1970 yılı sonunda Honduras'ın birlikten ayrılması, Kosta Rika'nın 1971 yılında ithalatına vergi koyması ve 1978 yılında da Nikaragua'nın da benzer bir uygulamaya başvurması sonucunda CACM büyük ölçüde zayıflamıştır.

3.2.2.3. Latin Amerika Entegrasyon Topluluğu (LAIA)

1980 yılında, Latin Amerika Entegrasyon Topluluğu, 1960 yılında kurulmuş olan LAFTA'nın yerini almıştır. LAIA üyeleri arasında, Arjantin, Brezilya, Şili, Meksika, Paraguay, Uruguay ve LAIA'mn bir alt grubu olan AN DE AN üyesi beş ülke: Bolivya, Kolombiya, Ekvador, Peru ve Venezüella yer almaktadır. LAIA'ya üye ülkelerin 1989 yılı için toplam nüfusu 374 milyon iken, GSMHTarı 770 milyar dolar idi.

LAFTA kapsamında bölge içi ticarette tüm tarifelerin, 12 yılda, kademeli olarak kaldırılması amaçlanmıştır. Ticaretin serbestleştirilmesi programı her bir ürün için gerçekleştirilecek bölgesel ve ikili temaslara dayanmaktaydı.

1980 yılında, LAFTA'da anlaşmazlık çıkınca daha önce LAFTA üyesi olan ülkeler tekrar görüşmeler düzenleyip, LAIA olarak yeni bir birlik oluşturdular. Ancak birliği oluşturan anlaşmanın adı değişmedi ve Montevideo Anlaşması olarak kaldı. Anlaşmanın hedef, ticareti kolaylaştırmak ve daha sonra bunu bölgeye yaygınlaştırmaktır.

3.2.2.4. Andean Grubu

Bu gruba dahil ülkeler LAIA'nm bir alt grubunu oluşturmaktadır. Bu gruba dahil ülkeler şunlardır: Bolivya, Kolombiya, Ekvador, Peni ve Venezuela. Şili grubun kurucu üyeleri arasında yer almasına rağmen 1976 yılında Andean Grubu'ndan ayrılmıştır. Andean Grubu'nu kuran Cartagena Anlaşması 1969 yılında imzalanmıştır.

Andean Grubu'nun temel hedefi üye devletler arasında ekonomik bütünleşme sağlamak ve yaşam düzeyleri arasında mevcut farklılıkları ortadan kaldırarak bölgenin kalkınmasını desteklemektir. Gümrük duvarlarının aşamalı olarak kaldırılması ve LAIA çerçevesinde tüm üyelerin katıldığı bir ortak pazarın kurulması da hedefler arasında yer almıştır.

3.2.2.5. Meksika ve Şili Arasındaki Ekonomik İşbirliği Anlaşması

1991 Eylül ayında, Meksika ve Şili, temel hedefi ikili ticareti arttırmak ve içe dönük yatırımları geliştirilmekte olan bir ekonomik işbirliği anlaşması imzaladılar. Bu anlaşma ile l Ocak 1992'den itibaren ikili ticaretteki tüm tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılması öngörülmüştür.

3.2.2.6. Güney Konisi Ortak Pazarı (MERCOSUR)

Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay, Güney Konisi Ortak Pazarı (MERCOSUR)'m oluşturmak üzere bir araya gelmişlerdir. MERCOSUR'un hedefi ekonomik kalkınmayı hızlandırmaktır. MERCOSUR çerçevesinde, entegrasyon sürecini güçlendirmek için ticaretin serbestleştirilmesi ve ekonomik ve diğer politikaların uyumlaştırılması istenmektedir.

Anlaşmaya göre 1991 yılı ile 1994 yılı sonuna kadar tarifeler sekiz eşit aşamada kademeli ve otomatik olarak kaldırılacaktır. Tarife dışı engellere de aynı tarihlerde son verilecektir. Üye ülkeler bir ortak dış tarifenin oluşturulmasına da çalışacaklardır.

Paraguay ve Uruguay için ise özel bir anlaşma mevcuttur. Birlik içindeki en az gelişmiş ülkeleri olmaları nedeniyle bu iki ülkeye tarifeler ve tarife dışı engellerin kaldırılması hususunda özel bir taviz tanınmıştır.

Anlaşma kapsamında, dış ödeme sorunlarını çözümlemek üzere ve yerli sanayinin zarar görmesi halinde kota ve/veya tarife uygulamasına izni verilmiştir. 1994 yılından sonra, korumacı tedbirlere başvurulması yasaktır.

Anlaşmada faktörlerin serbest dolaşımı hususunda ayrıntılı bir düzenleme getirilmemiştir. Anlaşma tüm malları kapsam dahiline almamakta ve bölgesel ticaret açısından önem taşıyan pek çok ürün istisna olarak nitelendirilmektedir.

MERCOSUR'u oluşturan ülkeler bölgesel entegrasyonun başarısı için gerekli olan şartlan tam olarak yerine getirememektedirler. İlk olarak, ve de en önemlisi, söz konusu dört üyenin ekonomik ve endüstriyel kalkınma düzeylerinde büyük farklılıklar mevcuttur. Arjantin ve Brezilya Latin Amerika'da yer alan en zengin ve sanayileşmiş ülkeler iken, Paraguay ve Uruguay bu bölgedeki en az gelişmişler arasında yer almaktadırlar. Geçmiş deneyimler göstermiştir ki bu farklılıklar üyeler arasında, serbest ticaretten sağlanacak kazançlarda dengesizlik yaratmaktadır. Bu durum politik sorunlara ve entegrasyon sürecinin duraklamasına yol açmaktadır. İkinci olarak, en büyük iki ülkede büyük makroekonomik dengesizlikler (yüksek enflasyon ve dış borç) sürmektedir. Bunlar da entegrasyon doğrultusunda ilerlemeyi engellemektedir.

3.2.3. Asya Kıtasında Bölgesel İşbirliği ve Bütünleşme 3.2.3.1. Güneydoğu Asya Ulusları Topluluğu (ASEAN)

1967 yılında beş ülke, Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland, ASEAN'ı kurmuşlardır. Brunei 1984 yılında ASEAN'a katılmış ve böylece üye sayısı altıya yükselmiştir. Bu altı ülkenin toplam nüfusu 1989 yılı verilerine göre 315 milyon kişi, GSMH düzeyi ise 265 milyar dolar idi.

Kuruluşunda on yıl sonra imzalanan Bali Anlaşmasıyla (1976) ASEAN çerçevesinde üyeler arasında siyasi, sosyal ve iktisadi işbirliği geliştirilmek ayrıca bölgesel tercihli tarifelerin oluşturulması, yatırımların teşvik edilmesi istenmiştir.

Zirveyi izleyen yıllarda, bölgesel tercihler geliştirilmiş ve günümüzde toplam 15.297 ürün tercihler kapsamında yer almıştır.

3.2.3.2. Asya Kalkınma Bankası (AsDB)

1966 yılında kurulan Banka'mn amacı, belli başlı projeler için kredi sağlayarak Asya ve Uzak Doğu'daki işbirliğini ve ekonomik kalkınmayı geliştirmektir. Banka bu projeleri incelemeye alır ve uygulama aşamasında

bile finansal ve teknik denetime tabi tutar. Banka tarafından finanse edilen kredilerin hepsi uluslararası ihaleyle verilir. Borçların, ilgili ülkenin hükümeti veya milli bankasınca garanti edilmesi gerekmektedir. 1985 yılında Banka özel sektöre de kredi sağlamaya karar vermiştir. Bu nedenle özel girişimlere sağlanacak kredilerde hükümet garantisine gerek kalmamış ve bunun ötesinde Bankanın finansal kurumlara ve sermaye piyasalarına ve uygun görüldüğü taktirde, kamu kurumlanılın özelleştirilmesine de destek sağlaması kararlaştırılmıştır.

Bir ülkenin Asya Kalkınma Bankasına (AsDB) üye olabilmesi için ya "Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP)"ın belirlediği coğrafi sınırlar içinde yer alması (bölge-içi üye) ya da, bu sınırlar dışında kalan Birleşmiş Milletler üyesi gelişmiş bir ülke olması gerekmektedir (bölge-dışı üye). Banka'mn halen 53 üyesi bulunmakta, olup, bunların 37'si bölge içi, 16'sı ise bölge dışı üyedir. Bunlardan 19'u gelişmiş, 34'ü ise gelişmekte olan ülkedir. Bölge-içi gelişmiş ülkeler Japonya, Avustralya ve Yeni Zelanda'dır. Bölge içi üye ülkeler; Maldivler, Marshall Adaları, Moğolistan, Pakistan, Filipinler, Çin Halk Cumhuriyeti, Japonya, Kore Cumhuriyeti, Papua Yeni Gine, Sri Lanka, Taype Çin, Vanuatu, Bangladeş, Bütan, Hindistan, Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti, Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti, Avustralya, Hong Kong, Kiribati, Mikronezya Federe Devletleri, Nauru, Tuvalu, Cook Adaları, Fiji, Endonezya, Yeni Zelanda, Tonga, Batı Samoa, Malezya, Myamnar, Nepal, Singapur, Tayland, Solomon Adaları, Kamboçya ve Afganistan'dır. Tuvalu 1993 yılında üye olmuştur. Bölge dışı ülkeler; Belçika, Fransa, İtalya, İspanya, İsviçre, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, Norveç, İsveç, Avusturya, Almanya, Türkiye, Birleşik Krallık ve Amerika'dır.

Banka'mn yeni üye alma doğrultusundaki politikası gayet sıkı olmakla birlikte, bölge-dışı gelişmiş ülkelerin katılımı mümkün olabilmektedir. Türkiye'nin üyeliği gerçekleşmeden önce, son olarak 1987 yılında İspanya bölge-dışı gelişmiş ülke olarak üyeliğe kabul edilmiştir.

Banka kredilerinin kullanımı sadece bölge içi gelişmekte olan ülkelere tanınan bir haktır. Bölge dışı ve bölge içi gelişmiş ülkeler, katılım paylan oranında Banka'mn kaynaklarına katkıda bulunabilirler. Ancak üye olmakla Banka'nın bölgede finanse ettiği projelerin yapımına katılmak hakkını elde ederler.

Bankanın diğer bir kredi mekanizması ise, Banka'nm en az gelişmiş üyelerine borç sağlanması için kaynakların harekete geçirilmesi ve yönetimi

için sistematik bir mekanizma oluşturmak amacıyla 1976 yılında kurulan Asya Kalkınma Fonu'dur. Bölge-dışı ve bölge-içi gelişmiş üyelerin bu Fon'a katkıda bulunmaları zorunludur.

6 Temmuz 1990 tarihinde Türkiye'nin Banka'ya bölge-dışı gelişmiş ülke statüsünde (donör ülke) üyeliği kabul edilmiştir. Ülkemiz Banka yönetiminde Almanya, İngiltere ve Avusturya ile aynı grupta temsil edilmektedir.

1992 yılı sonu itibariyle Banka kredileri çerçevesinde yapılan toplam sözleşmeler 23,2 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Bu miktarın 22,0 milyar ABD dolarlık kısmı mal ve bayındırlık işleri sözleşmeleri, 1,2 milyar ABD dolarlık kısmı ise danışmanlık hizmetlerini kapsamaktadır. Toplam katkılar içinde Türkiye'nin, Pakistan, Filipinler, Sri Lanka ve Tayland ile yaptığı mal ve bayındırlık işleri sözleşmeleri 7,77 milyon ABD dolar tutarındadır. Böylece Türkiye toplam mal sözleşmeleri içinde sadece yüzde 0,04 oranında pay alabilmiştir.

IV. SONUÇ

Makroekonomik dengesizliklerle karşı karşıya olan ülkelerde, bu tür dengesizlikler sürerken, yalnız piyasa sinyallerinin ışığı altında iktisat politikaları oluşturma çabalarının sonuç vermesi zordur. Nitekim bu yolla kalkınabilmiş az gelişmiş ülke de yoktur. Buna mukabil harcamalarını ve gelirlerini kontrol altında tutan, para, gelir ve dış ticaret politika aletlerini belirli sınırlar dahilinde kullanabilen, kumullarının amacından sapmasına müsaade etmeyen, ve bütün toplumsal zümrelerle düzenli ilişkiler kuran devletler daha başarılı sonuçlar elde etmişlerdir.

Dünya ekonomisindeki son gelişmeler, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin karşılaştıkları uluslararası iktisat politika ikilemlerinin irdelenmesini bir zorunluluk haline getirmiştir. Türkiye ekonomisini liberalleştiren ve dünya ekonomisi ile bütünleşme çabası yürüten gelişme yolundaki ülkelerden biridir. Türkiye'nin diğer ülkelerden temel bir farkı, Batı'nın siyasi ve iktisadi kuruluşlarının bir kısmına üye, diğerleriyle ise çok yakın ilişki içinde olmasıdır. Diğer bir fark ise coğrafi konumu ile ilgilidir. Türkiye bulunduğu bölgede Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi, ECO ve İslam Konferansı çerçevesinde işbirliği çabalarını sürdürmektedir. Ancak makroekonomik dengesizliklerine bir çözüm getirilmezse, bu alanlardaki gelişme arzulan körlenecektir.

Türkiye'nin değişen dünya şartlarına uyum sağlaması, ve dünya ekonomisiyle istenilen bir biçimde bütünleşmesi için orta. ve uzun vadeli stratejilere ihtiyacı vardır. Konuya küreselleşen üretim ilişkileri, tınansal ilişkiler ve ticari ilişkiler açısından bakıldığında, çok uluslu şirketlerin, fınans merkezlerinin ve ticari merkezlerin nihai olarak kontrolünün birkaç gelişmiş ülkede olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, küreselleşme olgusu tek başına kalkınma sorununu çözmemektedir. Özellikle Üretimin küreselleşmesi sonucunda gelişmekte olan ülkelerin milli hasılalarında ve ihracatlarında sınai mamullerin payı artabilmekte, milli hasılaları ve ihracatları büyüyebilmekte, ancak bu sonuç ülkelerin teknoloji üretir hale gelmelerine olanak tanımamaktadır. Teknolojik değişmeye dış dünyanın rekabet ortamının dışında kalarak ayak uydurmak da mümkün değildir.

Bazı araştırmacılar, Türk imalat sanayiinin belirli alt sektörlerinde teknoloji yaratma gayretleri saptamışlardır. Türk şirketlerin yabancı şirketlerle işbirliğinden ve yabancı mesleki literatürden yararlanarak, ayrıca araştırma-geliştirme yatırımları yaparak teknoloji geliştirdikleri, hatta ihraç ettikleri belirtilmektedir. Ancak bu hadisenin gerisinde bilinçli ve planlı bir devlet

politikası ve desteği yoktur; daha ziyade kendiliğinden ortaya çıkan ve hatta ithalat darboğazı gibi olumsuzlukların tahrikiyle gerçekleşen bir teknolojik gelişme söz konusudur.

Türkiye'de dokuma, otomotiv ve çelik sektörlerinde birer örnek şirkette teknolojik yenilenmeyi inceleyen başka bir araştırma ise

(1) bu şirketlerde mikroelektroniğe dayanan yöntemlerin Fordist yöntemlerle bağdaştırıldığını,

(2) şirketlerin teknolojiyi maliyet düşürmek ve kalite yükseltmek için kullandıklarını, meta çeşitlendirmeğe ve üretimde esneklik sağlamakta kullanmadıklarını,

(3) mikroelektroniğe dayanan araçların kapasitelerinin tam kullanılmadığını,

(4) yöneticilerin işletmecilik ve üretim örgütlenmesinin rekabet gücü için fiziksel yatırım kadar önemli olduğunu bilmediklerini,

(5) şirketlerin kullandıkları mikroelektroniğe dayanan yatırım mallarının üreticileri ile ilişkilerinin olmadığını ve transfer edilen teknolojileri pasif bir şekilde kullandıklarım saptamıştır.

Bu bulgular genelleştirilebilir ise, Türkiye imalat sanayiinde standart mallarda ucuz emekle maliyet düşürmeğe dayanan rekabet anlayışının hala yaygın olduğu, gelişmiş ülke piyasalarına nüfuz edebilmek için gerekli (meta farklılaştırmasını ön plana çıkaran) esnek üretim anlayışının yerleşmediği sonucu çıkmaktadır.

Bu sınırlayıcı şartlar altında Türkiye'de devletin uygulaması gereken politikaların anahatlarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

a. Eğitim alanında:

Teknoloji öğrenmede ve üretmede eğitimin önemli yeri vardır. Bu eğitimi sağlamak devlete düşer. Akılcı, müspet düşünmeğe ağırlık veren bir ilköğretime ve kuvvetli bir teknik orta. öğretime ihtiyaç vardır. Zira esnek üretim, şirket yöneticileri kadar işçilerin de yaratıcı çalışmasını, ve kol mesaisini fikri mesai ile birleştirmesini gerektirmektedir.

b. Araştırma-geliştirme alanında:

Araştırma-geliştirme faaliyetlerinin birçoğunun toplumsal faydaları özel faydalarım aşar, yani bunlarda dışsal istifadeler vardır. Buna mukabil araştırma-geliştirme yatırımlarının maliyetleri ekseriya yüksektir ve şirketlerin gücünü aşar. Özel sektörün bu çeşit araştırma-geliştirme yatırımlarını devlet destekleyebilir. Devlet özel şirketlerin araştırma geliştirme yatırımlarını eş gütmelerini teşvik edebilir. Nihayet devlet kendisi araştırma-geliştirme kurumları kurabilir. Fakat teknoloji üretmede temel kurumun şirket olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

c. Yatırım alanında:

Teknolojide yenilenme yatırım gerektirir ve yatırım, uzun vadeli planların yapılabileceği istikrarlı makroiktisadi bir ortam gerektirir. Faiz hadleri, kurlar, fiyatlar genel düzeyi gibi kilit makroekonomik değişkenlerde istikrarı sağlamadan kalkınma için gerekli uzun vadeli yatırımların gerçekleştirilmesi zordur.

d. Yabancı sermaye alanında:

Devletin yerli firmalarla yabancı firmaların ilişkilerini denetleyerek sermaye girişi, teknoloji transferi, ihracat mükellefiyeti gibi hususlarda ortaklığın ülke için en uygun şartlarda gerçekleşmesini sağlamalıdır.

Türkiye'ye gelen yabancı sermaye daha ziyade korunmuş sektörlere yani iç piyasaya yönelmektedir. Yabancı şirketleri ihracata yönlendirecek politikalar uygulamak gerekmektedir.

e. Dış ticaret alanında:

Gelişmiş ülkeler birbirlerinin ve az gelişmiş ülkelerin rekabet gücüne sahip mallarına karşı korumacı tutumlar takınmakta, damping suçlamaları ile korumacı politikalarını gizlemektedirler. Gelişmiş ülkeler as gelişmiş ülkelerin ucuza ürettiği mallara karşı bu korumacı politikaları uygular iken bazı gelişmekte olan ülkeler yabancı yatırımları doğrudan cezbedebilmek için tek taraflı olarak ticaretlerini, finans sistemlerini serbestleştirmektedirler.

Gelişmiş ülkelerin mukayeseli üstünlüklere göre ihtisaslaşmağa ne kadar rıza gösterdiklerini, demir-çelik politikalarından görmek mümkündür. Bu işkolu 1970'lerden beri kriz içindedir. Konuna altındadır, ve sübvansiyonlarla

yaşamaktadır. ABD 1992 sonunda AT çeliğine damping vergisi koymuş, AT de derhal Orta Avrupa çeliğine damping vergisi koyarak tepki göstermiştir. ABD ve Almanya gibi dünyanın en zengin ülkeleri, bu alanda gelişmekte olan ülkelerin ve Orta ve Doğu Avrupa'nın mukayeseli üstünlüğünü kabul edip bu sanayiyi tasfiye edememekte veya (muhtemelen stratejik hesaplarla) tasfiye etmemektedir. AT, 1993 baharında Doğu Avrupa menşeli dokuma ürünlerine karşı da koruyucu tedbirler alarak, bu ülkelerin ihracat imkanlarını daraltmıştır.

Gelişmiş ülkeler G ATT müzakerelerinde fikri hakların korunmasını sıklaştırmasında ısrar etmektedirler. Öte yandan bu ülkeler, birbirlerinin fikri haklarını çiğnemek üzere iktisadi istihbarat örgütleri kurabilmektedirler. Birçok ülkede devlet resmi teşkilatı ile iktisadi ve teknolojik istihbarat toplayıp kendi sanayicilerine sunmaktadır.

Bir blokta yer almak için coğrafi yakınlık belirleyici olmamaktadır: Brezilya'da ve Vietnam'da (1987 stoku olarak da, 1985-88 akımı olarak da) en çok doğrudan yabancı yatırımı gerçekleştirenler AT şirketleri olmuştur. Kaldı ki, dünyada bloklaşma eğiliminin kuvvetlenmesi halinde, blok dışı kalan ülkelerin gerçekten kalkınmakta zorlanacakları da kesin değildir. Türkiye ve birçok Latin Amerika ülkesi dünyada iktisadi daralma yaşandığı ve dış ticaret imkanlarının daraldığı 1930'larda önemli sanayileşme hamleleri başarmışlardır. Esasen teknoloji kavramına yaratıcı işletmecilik (bu mey anda pazarlama) tekniklerini de dahil eder isek, teknoloji üreten bir ülkenin başkalarının koruma engellemelerini aşarak onların piyasalarına nüfuz etmesi imkansız değildir. Kalkınmak için bir bloka dahil olmak şart olmayabilir; buna karşılık kalkınma, blok-içi veya blok-dışı pazarlara nüfuz etmenin anahtarıdır.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yeni yabancı pazarlara girmeleri veya geleneksel pazarlarında rahat bir ortam içerisinde iş görmeleri bir zorunluluk haline gelmiştir. Ne var ki gelişmekte olan ülkelerin gelişmişlerle müzakere etme, pazarlık yapma gücü zayıftır.

Gelişmekte olan ülkelerin ticari ilişkileri ile, bu ilişkilerin yoğunluğu ve türü incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılabilir.

1. GATT çerçevesinde yürütülen müzakerelerde GATT kapsamına giren konuların sayısının artmasına karşın, dış ticaret arenasında bölgesel nitelikli ticari antlaşmalarının sayısının arttığı gözlenmektedir. Bölgesel alternatifler üzerinde duran sadece gelişmiş ülkeler değildir. Aynı eğilim Orta ve Yakın

Doğu'da, Latin ve Güney Amerika'da, Afrika'da, Karaibler'de ve Pasifik ülkelerinde de mevcuttur.

2. Gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarındaki ticari ve fınansal ilişkileri zayıftır. Kendi aralarında oluşturdukları birlik ya da vardıkları anlaşma çerçevesinde yürüttükleri ticari ilişkilerin toplam ticaretleri içindeki payı da önemsizdir. Kısaca özetlersek, gelişmekte olan ülkelerin içinde bulundukları i bölge ne olursa olsun, A.B.D., Japonya, ve Avrupa Topluluğu üçgeni içinde hareket etmek zorunda bırakılacaklardır.

3. Gelişmekte olanlar gelişmiş ülkelerin oluşturdukları bölgesel grupların tam üyesi olmayı başardıkları zaman, tüm diğer kuruluş üyeleri gibi ulusal politikalarından özveride bulunacaklardır.

4. Bölgesel alternatiflere sahip olmayan ülkelerin dışa açılma çabalarının ne kadar anlamlı olacağı da tartışmaya açıktır. Bu ülkelerin tek taraflı olarak GATT çerçevesinde belirtilen kurallara dayalı olarak liberalleşme stratejilerini daha ne kadar sürdürebilecekleri belirsizdir.

TABLO 1

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM YAPAN ŞİRKETLERİN MENŞE ÜLKELERİ

	Milyar $			%	
KAYNAK ÜLKE	**1987**	**1988**	**1989**	**1980-8**	**1985-89**
Almanya	9.2	11.2	13.5	7.4	7.8
A. B. D. *	28.0	13.3	26.5	13.3	26.5
Fransa	9.2	14.5	19.4	6.0	8.0
İngiltere	31.1	37.0	32.0	19.4	20.2
Japonya **	19.5	34.2	44.2	8.9	18.8
TOPLAM	97.0	110.2	135.6	69.8	81.3
Gelişmiş Ülkeler	132.6	155.4	187.1	98.4	96.8
Azgelişmiş Ülkeler	2.4	5.9	8.9	1.6	3.2
Tüm Ülkeler	135.0	161.3	196.0	100.0	100.0

* ABD'nin Hollanda Antil Adalarına (bankacılık hariç) finans. sigortacılık ve gayrimenkul yatırımlarını kapsamamakladır.

** Japon firmalarının yabancı ülkelerde tekrar yatırıma tahsis edilen dağıtılmayan karların payını kapsamamakladır.

KAYNAK: UNCTAIM991

TABLO 2

AZGELİŞMİŞ ÜLKELERDE YAPILAN DOĞRUDAN YABANCI YA TIRIMLARIN TOPLAM İÇİNDEKİ P A YLARI YA TIRIM KABUL EDİLEN BÖLGE (%)

YATIRIM KABUL EDİLEN BÖLGE	***1980-1984***	***1985-1989***	***1988-1989***
Azgelişmiş Ülkeler	25 2	18.6	16.9
Afrika	2.4	2.2	1.9
Bazı Asya	0.8	0.3	0.3
Doğu Güney ve Güneydoğu Asya	9.4	9.0	8.8
Latin Amerika - Karayipler	12.3	7.0	5.8
Okyanusya	0.3	0.1	0.1
Diğer Azgelişmiş Ülkeler *	0.1	0.0	0.0
En azgelişmiş ülkeler	0.4	0.1	0.1
Tüm ülkeler	100.0	100.0	100.0

* Malta ve Yugoslavya') ı kapsamaktadır.

KAYNAK: UNCTAD 1991

TABLO 3

GELİŞMİŞ ÜLKE KUTUPLARINDAN BİRİNİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM STOKUNDA EGEMEN OLDUĞU AZGELİŞMİŞ ÜLKELER (1987)

A.B.D		JAPONYA		AT	
Bolivya	71.5	**Endonezya**	33.2	**Bangladeş**	55.9
Ekvator	54.1	**G.Kore**	53.0	**Brezilya**	37.9
Filipinler	57.3			**G. Afrika**	66.3
Hong Kong	38.8			**Hindistan**	48.0
Kolombiya	73.5			**Kenya**	78.8
Meksika	65.5			**Nijerya**	55.7
Peru	49. 7			**Paraguay**	46.1
Şili	527			**Uruguay**	33.9
Venezüella	55..?			**Vietnam**	57.2

KAYNAK : WIR 1991.
Açıklama: Tabloda bir A ülkesinde yapılmış olan doğrudan yabancı yatırım stokunda en büyük pay sahibi G ülkesinin egemenliği. G ülkesinin A ülkesindeki doğrudan yabancı yatırım stokundaki yüzde payının. A ülkesinde ikinci önemli yatırımcı D ülkesinin yüzdc payından en az on puan fazla olması anlamındadır.

TABLO 4

GELİŞMİŞ ÜLKE KUTUPLARINDAN BİRİNİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM AKIMINDA EGEMEN OLDUĞU AZGELİŞMİŞ ÜLKELER (1985-1988)

A. B. D.		Japonya		AD	
Arjantin	49.7	**Fiji**	47.2	**Brezilya**	48.8
Bolivya	82.1	**Hong Kong**	31,9	**Çekoslavakya**	44.8
Filipinler	61.5	**G. Kore**	51.8	**Endonezya**	28.9
Kolombiya	98.1	**Tayland**	46.1	**Gana**	39.5
Meksika	60.5			**Macaristan**	44.8
Pakistan	51.3			**Peru**	23.0
Panama	54,3			**Polonya**	63.2
P. Y. Cine	42.7			**SSCB**	38.3
S. Arabistan	34.3			**Yugoslavya**	64.1
Şili	45,1			**Vietnam**	57.2
Venezüella	44.7				

KAYNAK : WIR 1991.

Açıklama: Tabloda bir A ülkesinde yapılmakta olan doğrudan yabancı yatırımlarda en büyük pay sahibi G ülkesinin egemenliği. G ülkesinin A ülkesinde doğrudan yabancı yatırım akımındaki yüzde payının, A ülkesinde ikinci önemli yatırımcı D ülkesinin yüzde payından en az on puan fazla olması anlamındadır.

TABLO 5

OECD ÜLKELERİNDE DOĞRUDAN YATIRIMLAR (Milyar $)

	GİRİŞLER				ÇIKIŞLAR			
	1989	**1990**	**1991**	**1992**	**1989**	**1990**	**1991**	**1992**
Avustralya	7289	6549	4763	4641	2831	1284	2026	-629
Avusturya	578	647	359	888	855	1663	1288	1959
Belç.-Lüks.	6731	7517	8923	7959	6114	5957	6068	6699
Kanada	2027	5845	5141	3903	4603	4371	3840	2760
Danimarka	1084	1207	1530	1015	2027	1509	1851	2225
Finlandiya	488	787	-247	180	3106	3283	1064	975
Fransa	9552	9231	11073	16323	18137	27112	20529	18205
Almanya	6997	2313	2919	2967	14536	22905	21535	17234
Yunanistan	752	1005	1135	1000	-	-	-	-
İzlanda	-27	6	35	15	8	9	10	-
İrlanda	85	99	97	50	-	-	-	-
İtalya	2529	6316	2542	3154	2003	7245	6672	5634
Japonya	-1054	1753	1368	2721	44130	4806	30726	17248
Hollanda	6367	8703	5058	5221	11538	13020	11976	10841
Y. Zelanda	434	1686	1724	-	135	2365	528	-
Norveç	1511	881	-379	-	1352	1458	1842	-
Portekiz	1740	2608	2451	1438	85	165	474	370
İspanya	8433	13681	15695	11934	1470	2845	4263	3301
İsveç	1523	1960	5727	262	9738	14056	6751	1337
isviçre	2254	4451	1996	-	7852	6376	4502	-
Türkiye	663	700	783	656	56	182	53	93
İngiltere	30369	33099	21141	19148	35191	16969	17865	15138
ABD	69010	46108	12619	-3948	30167	34111	28197	35310
TOPLAM	159335	157152	106453	79527	195934	214909	172060	138700

Kaynak : OECD Financial Market Trends

TABLO 6

GLOBAL DOĞRUDAN YATIRIMLAR

(Milyar $, yıllık ortalama)

	1976-80	1981-85	1986-90	1990	1991	1992(*)
TOPLAM ÇIKIŞ	39.8	43.6	165.9	226.0	182.2	158.5
Sanayileşmiş Ülkeler	39.2	42.1	157.4	213.0	171.1	147.1
Amerika	16.9	8.4	24.6	32.7	27.1	35.3
Japonya	2.3	5.1	32.1	48.0	30.7	17.2
Avrupa Topluluğu	16.9	20.8	74.4	99.4	90.9	82.5
Gelişmekte Olan ülkeler	0.6	1.5	8.5	13.0	11.1	11.4
Asya	0.1	1.1	7.5	11.4	9.5	10.4
Latin Amerika	0.2	0.2	0.6	1.0	0.8	1.0
TOPLAM GİRİŞ	31.8	52.5	145.6	186.0	143.3	133.6
Sanayileşmiş Ülkeler	25 2	34.9	122.6	156.2	101.8	83.9
Amerika	9.0	19.1	52.5	45.1	11.5	-3.9
Japonya	0.1	0.3	0.3	1.8	1.4	2.7
Avrupa Topluluğu	13.5	12.8	54.5	86.0	68.6	70.3
Gelişmekte Olan Ülkeler	6.6	17.6	23.0	29.8	41.5	49.7
Asya	2.1	4.9	13.3	18.6	24.0	28.0
Doğu Avrupa	0.0	0.0	0.1	0.3	2.4	3.3
Latin Amerika	4.1	5.0	6.3	7.3	12.0	13.0

* Kısmen tahmin
Kaynak: IMF Ödemeler Dengesi İstatistikleri. Ulusal Veriler ve BIS Tahminleri.

TABLO 7

SANAYİLEŞMİŞ ÜLKELERDEKİ SERMAYE HAREKETLERİ (Portföy Yatırımları)

(Milyar $, yıllık ortalama)

	1976-80	1981-85	1986-90	1990	1991	1992(*)
TOPLAM ÇIKIŞ	15.0	60.6	185.0	152.8	274.0	238.0
Amerika	5.3	6.5	13.6	28.8	45.0	48.6
Japonya	3.4	25.0	85.9	39.7	74.3	34.4
İngiltere	2.3	13.6	26.1	29 2	51.6	47.3
Diğer A T Ülkeleri	3.8	10.4	44.4	47.2	69.2	92.3
TOPLAM GİRİŞ	31.9	77.8	184.6	154.9	374.6	308.5
Amerika	5.2	29.4	44.7	-0.9	51.2	65.0
Japonya	5.1	12.6	26.9	34.7	115.3	8.2
İngiltere	2.3	3.5	22 1	9.4	28.7	29.6
Diğer A T Ülkeleri	9.7	18.5	57.3	85.0	123.6	168.9
Equity Girişleri						
Amerika	1.8	3.4	4.9	-14.5	9.2	-11.2
Japonya	1.0	2.1	-11.6	-13.3	46.8	8.7
İngiltere	0.5	1.4	10.1	2.6	5.4	9.4
Diğer A T Ülkeleri	1.1	2.4	13.2	7.0	10.9	8.1

* Kısmen tahmin

Kaynak: TMF Ödemeler Dengesi İstatistikleri. Ulusal Veriler . BIS Yıllık Raporu.

TABLO 8a

OECD ÜLKELERİNDEN YURTDIŞINA YAPILAN DOĞRUDAN YATIRIMLAR (Çıkışların GSYİHya Oram)

	1989	1990	1991	1992
Avustralya	1.0	0.4	0.7	0.0
Avusturya	0.7	1.1	0.8	1.1
Belçika-Lüksemburg	3.8	3.0	2.9	-
Kanada	0.8	0.8	0.7	0.5
Danimarka	1.9	1.2	1.4	1.6
Finlandiya	2.7	2.4	0.9	0.9
Fransa	1.9	2.3	1.7	1.4
Almanya	1.2	1.6	1.4	1.0
italya	0.2	0.7	0.6	0.0
Japonya	1.5	1.6	0.9	0.5
Hollanda	5.1	4.7	4.4	3.4
Yeni Zelanda	0.3	5.4	1.2	-
Norveç	1.5	1.4	1.7	-
Portekiz	0.2	0.3	0.7	-
ispanya	0.4	0.6	0.8	0.6
İsveç	5.1	6.2	2.8	0.5
isviçre	4.5	2.8	1.9	-
Türkiye	0.1	0.2	0.0	-
İngiltere	4.2	1.7	1.8	1.3
ABD	0.6	0.6	0.5	0.6
OECD Ortalaması	1.9	2.0	1.4	1.1

Kaynak: OECD Financial Market Trends.

Tablo 8b

OECD ÜLKELERİNE YAPILAN DOĞRUDAN YATIRIMLAR (Girişlerin GSYİH'ya Oranı)

	1989	**1990**	**1991**	**1992**
Avustralya	2.5	2.2	1.6	0.0
Avusturya	0.5	0.4	0.2	0.5
Belçika-Lüksemburg	4.2	3.7	4.3	-
Kanada	0.4	1.0	0.9	0.7
Danimarka	1.0	0.9	1.2	0.7
Finlandiya	0.4	0.6	-0.2	0.2
Fransa	1.0	0.8	0.9	1.2
Almanya	0.6	0.2	0.2	0.2
Yunanistan	1.4	1.5	1.6	1.3
irlanda	0.2	0.2	0.2	-
italya	0.3	0.6	0.2	0.0
Japonya	0.0	0.1	0.0	0.1
Hollanda	2.8	3.1	1.7	1.6
Yeni Zelanda	1.0	3.8	4.0	-
Norveç	1.7	0.8	-0.4	-
Portekiz	3.8	4.4	3.6	-
ispanya	2.2	2.8	3.0	2.0
İsveç	0.8	0.9	2.4	0.1
isviçre	1.3	2.0	0.9	-
Türkiye	0.8	0.6	0.7	-
İngiltere	3.4	3.4	2.1	1.7
ABD	1.3	0.9	0.2	-0.1
OECD Ortalaması	1.4	1.6	1.3	0.8

Kaynak: OECD Financial Market Trends.

TABLO 9

EURO-NOTE İHRAÇLARI
(Milyar $)

Ülkeler	1988*	1989*	1990	1991	1992	1993 Haz.
BIS Bölge içi Ülkeleri	-	-	-	-	-	-
Kanada	2.225	1.699	2.2	2.5	3.3	4.6
Fransa	5.049	5.179	7.7	11.6	12.4	12.7
Japonya	601	739	2.2	2.0	2 2	2.2
İngiltere	8.234	9.079	17.7	24.8	29.0	26.3
Amerika	10.905	12.134	11.9	18.1	25.0	30.4
Diğer Bölge içi Ülkeler	27.284	28.721	42.2	48.9	60.6	73.8
Diğer Gelişmiş Ülkeler	16.450	19.941	25.1	29.0	31.9	35.0
Doğu Avrupa	50	55	0.0	0.1	0.1	0.1
OPEC ülkeleri	187	228	0.5	0.2	0.6	0.6
OPEC Dışı Ülkeler	881	754	1.6	7.5	11.2	13.3
Uluslararası Kuruluşlar	405	640	0.1	0.2	0.2	0.2
TOPLAM	72.271	79.169	111.2	144.9	176.9	199.3

* ; Milyon ABD Doları
Kaynak: International Banking and Financial Market Developments, Bank For International Settlements. Aug. 1991,
Nov. 1992, Aug. 1993.

TABLO 10

ULUSLARARASI VE YABANCI PİYASALARA TAHVİL İHRAÇLARI (Milyar $)

	1990	**1991**	**1992**
Uluslararası Piyasalara Tahvil ihraçları	180.1	248.5	276.1
Yabancı bir Piyasaya Yapılan Tahvil ihraçları	49.8	49.1	57.6
TOPLAM	229.9	297.6	333.7

ÜLKELERE GÖRE YABANCI BÎR PİYASAYA TAHVİL İHRAÇLARI (Milyar $)

	1990	**1997**	**7992**
ABD	9.9	12.9	23.2
İsviçre	23.2	20.2	18.1
Japonya	7.9	5.2	7.4
Lüksemburg	4.4	5.6	5.5
İspanya	1.7	2.6	1.6
Portekiz	0.3	0.7	0.3
Hollanda	0.6	0.2	0.2
İngiltere	0.3	0.1	-
Diğer	1.5	1.6	1.3
TOPLAM	49.8	49.1	57.6

Kaynak: OECD Financial Market Trends.

TABLO 11

DÖVİZ CİNSLERİNE GÖRE ULUSLARARASI PİYASALARA TAHVİL İHRAÇLARI

(Milyar $)

	1990	**1991**	**1992**
ABD Doları	70.0	76.9	103.2
Alman Markı	18.3	19.9	33.8
Japon Yeni	22.8	35.7	33.7
Fransız Frangı	9.4	17.0	24.3
ingiliz Sterlini	20.9	25.7	23.3
ECU	17.9	31.6	21.3
Kanada Doları	6.4	22.5	15.6
italyan Lireti	5.4	8.7	7.7
Hollanda Florini	0.8	2.9	6.6
Avustralya Doları	5.2	4.4	4.9
İsveç Kronu	0.3	1.3	0.9
Danimarka Kronu	0.2	0.3	0.4
Fin Markkası	1.2	0.8	0.1
Yeni Zelanda Doları	0.5	0.3	0.1
Diğer	0.8	0.5	0.2
TOPLAM	180.1	248.5	276.1

DÖVİZ CİNSLERİNE GÖRE TAHVİL İHRAÇLARI

(%)

	1990	7997	7992
ABD Doları	33.3	28.5	36.9
Alman Markı	8.3	7.1	10.4
Japon Yeni	13.5	12.9	11.2
Fransız Frangı	4.3	6.3	7.5
ingiliz Sterlini	9.5	9.1	7.6
isviçre Frangı	10.5	7.3	5.8
ECU	8.1	11.1	6.8
Kanada Doları	2.7	7.5	4.7
italyan Lireti	2.4	3.3	2.5
Hollanda Florini	0.6	1.1	2.0
Avustralya Doları	2.2	1.4	1.5
Lükseburg Frangı	2.0	1.9	1.7
ispanyol Pesetası	0.7	1.0	0.5
Diğer	1.9	1.5	0.9
TOPLAM	100.0	100.0	100.0

Kaynak: OECD Financial Market Trends.

TABLO 12

ULUSLARARASI VE YABANCI PİYASALARA TAHVİL İHRAÇLARI (Miyar $)

BORÇLULARA GÖRE AYIRIM	**1990**	**1991**	**1992**
OECD ÜLKELERİ	208.4	271.9	296.9
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	4.5	8.3	14.0
ULUSLARARASI KALKINMA KURULUŞLARI	15.0	14.2	19.9
DİĞER	2.0	3.2	2.9
TOPLAM	229.9	297.6	333.7

TAHVİL İHRAÇ EDENLERE GÖRE A YIRİM (milyar $)	**1990**	**1991**	**1992**
HÜKÜMETLER	24.5	42.7	63.6
KAMU KURUMLARI	41.7	48.7	54.5
BANKALAR	55.8	52.0	67.0
ÖZEL ŞİRKETLER	78.5	118.2	107.3
ULUSLARARASI KURULUŞLAR	29.4	36.0	41.3
TOPLAM	229.9	297.6	333.7

TAHVİL PİYASALARINDA SERMAYE TALEBİNİN BÖLGESEL A YIRIMI (%)	**1990**	**1991**	**1992**
OECD ÜLKELERİ	90.6	91.4	89.0
PETROL İHRACATÇILARI	0.5	0.3	0.5
DİĞER GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	1.5	2.5	3.7
ORTA VE DOĞU AVRUPA	0.7	0.5	0.4
ULUSLARARASI KALKINMA KURULUŞLARI	6.5	4.8	5.9
DİĞER	0.2	0.5	0.5
TOPLAM	100.0	100.0	100.0

Kaynak : OECD Financial Market Trends.

TABLO 13

ULUSLARARASI TAHVİL İHRAÇLARI
(Milyar ABD Doları)

ülkeler	1988	1989	1990	1991	1992	1993 Haz.
BIS Bölge İçi Ülkeleri						
Kanada	97.2	100.7	107.8	123.1	126.9	142.0
Fransa	65.3	73.9	92.0	112.1	124.2	133.7
Japonya	183.6	265.4	317.6	362.9	357.0	335.1
İngiltere	82.7	98.1	130.1	156.8	157.9	167.1
Amerika	165.2	162.3	170.2	168.4	154.7	153.7
Diğer Bölge içi Ülkeler (*)	260.2	293.3	353.9	386.1	411.6	454.6
Diğer Gelişmiş Ülkeler	68.3	72.0	76.4	74.9	70.7	74.9
Doğu Avrupa	3.2	5.1	7.3	8.9	9.3	11.7
OPEC Ülkeleri	5.0	4.8	5.0	5.7	6.5	6.5
OPEC Dışı Ülkeler	26.7	24.6	27.7	37.2	45.5	55.9
Uluslararası Kuruluşlar	141.2	152.4	189.4	215.6	224.8	242.6
TOPLAM	1.098.6	1.252,6	1.477.4	1.651.8	1.689.1	1.777.8

(*) Avusturya, Belçika, Lüksemburg, Danimarka, Finlandiya, Almanya, İrlanda, İtalya, Hollanda, Norveç, İspanya, İsveç, İsviçre, Bahamalar, Bahreyn, Bermuda, Kayman Adaları, Hong Kong, Hollanda Antilleri, Singapur ve Diğer.

Kaynak: International Banking and Financial Market Nov. 1992, Aug. 1993.
Developments, Bank for International Settlements, Aug. 1991.

TABLO 14

COĞRAFİ BÖLGELERE GÖRE BÖLGE İÇİ VE BÖLGE DIŞI TİCARET (Milyar $)

	Yıllar	Dünya	Kuzey Ameri.	Latin Ameri.	Batı Avrupa	O. ve D Av. Eski SSCB	Afrifa	Orta Doğu	Asya
DÜNYA	1986	2133.00	442.89	90.62	907.84	150.26	67.56	76.16	359.80
	1987	2509.00	497.30	102.29	1114.01	161.92	7349	80.22	35.92
	1988	2859.00	548.36	111.87	1255.54	174.54	80.75	86.12	552.12
	1989	3089.00	584.81	122.11	1351.82	174.58	82.28	88.44	625.76
	1990	3485.00	624.59	135.12	1627.12	159.04	89.80	94.30	695.85
	1990	3447.00	624.44	133.80	1621.42	138.18	89.12	94.00	694.26
	1991	3506.00	614.31	148.99	1641.48	101.78	90.93	107.77	753.26
KUZEY AMERİKA	1986	317.84	124.19	34.13	68.76	3.16	6.78	9.06	71.63
	1987	352.71	133.36	38.25	78.46	2.99	7.02	10.36	81.19
	1988	439.98	155.8	46.46	99.63	4.82	8.46	11.76	112.81
	1989	486.13	166.28	51.46	113.44	6.14	8.74	12.47	127.22
	1990	521.69	179.17	56.25	125.64	5.37	9.02	12.33	133.71
	1991	549.74	181.39	65.59	130.70	6.20	9.77	16.53	139.13
LATİN AMERİKA	1986	94.50	43.12	13.27	19.36	7.03	1.60	1.59	8.26
	1987	106.00	49.65	14.64	21.96	7.33	1.67	1.75	8.76
	1988	122.00	54.50	16.36	26.70	8.04	1.93	1.85	12.17
	1989	135.50	61.60	19.12	29.25	8.26	1.90	1.83	13.23
	1990	148.00	68.60	19.80	33.40	8.45	1.80	1.77	13.55
	1991	147.00	67.00	23.50	32.20	5.60	1.73	1.75	14.52
BATI AVRUPA	1986	947.15	96.8	20.15	347.95	33.04	40.39	35.99	61.47
	1987	1141.15	109.76	23.68	804.50	35.00	42.36	37.67	77.21
	1988	1265.26	113.95	22.95	893.74	38.31	45.93	39.26	90.75
	1989	1347.01	115.5	24.14	952.63	43.33	46.91	40.33	101.09
	1990	1612.51	128.46	28.82	1163.92	45.54	53.81	45.49	119.07
	1990	1635.18	158.57	29.35	1167.43	62.68	54.03	45.69	119.83
	1991	1616.38	117.48	31.69	1170.52	50.89	52.33	50.49	118.69
ORTA & DOĞU AVRUPA VE ESKİ SSCB	1986	168.60	2.20	6.80	39.15	89.90	3.90	3.75	13.05
	1987	187.50	2.15	7.15	45.65	98.90	4.20	4.30	14.75
	1988	199.70	2.55	7.20	49.00	103.90	3.90	4.50	17.00
	1989	195.60	2.45	6.80	52.40	94.90	3.90	4.15	16.90
	1990	181.60	2.65	6.90	59.80	77.80	3.50	2.60	16.95
	1990	120.80	2.40	5.05	50.40	40.00	2.60	2.10	14.60
	1991	91.00	2.00	1.60	50.50	20.40	1.80	2.10	10.70
AFRİKA	1986	64.00	8.09	1.65	33.27	2.95	3.78	0.75	4.71
	1987	73.50	9.82	2.01	34.83	2.61	4.96	1.56	5.39
	1988	74.50	8.97	1.83	36.56	2.80	5.19	2,15	6.28
	1989	84.70	12.42	1.38	42.55	2.90	5.63	2.31	6.03
	1990	98.60	14.83	1.35	54.29	2.80	5.78	1.60	5.76
	1991	98.60	13.42	1.58	52.85	2.80	6.48	1.71	5.66
ORTA-DOGU	1986	70.50	7.75	4.50	21.50	2.45	1.89	5.45	26.49
	1987	85.80	10.70	5.50	25.55	2.95	2.31	5.90	31.19
	1988	85.50	11.50	5.20	23.90	3.00	2.53	5.90	31.58
	1989	109.50	15.40	5.90	30.25	4.40	3.04	6.90	39.42
	1990	130.00	19.10	6.50	35.65	4.90	3.20	7.50	51.80
	1991	118.00	16.30	5.30	33.80	2.00	2.56	6.00	51.05
ASYA	1986	470.50	160.73	10.13	77.86	11.73	9.26	19.58	174.20
	1987	562.85	161.87	11.06	103.60	12.15	10.98	18.69	218.44
	1988	622.75	201.09	11.88	126.02	13.67	12.83	20.70	281.55
	1989	729.85	211.1	13.34	131.32	14.65	12.17	20.46	321.88
	1990	792.55	211.79	15.51	154.42	14.18	12.70	23.02	355.02
	1991	885.25	216.7	19.73	170.92	13.90	16.27	29.19	413.52

TABLO 15

COĞRAFİ BÖLGELERE GÖRE BÖLGE İÇİ VE BÖLGE DIŞI TİCARET (%)

	Yıllar	Dünya	K.Amerika	L.Amerika	B.Avrupa	O. ve DAv. Eski SSCB	Afrika	OrtaDoğu	Asya
DÜNYA	1986	100	20.76	4.25	42.56	7.04	3.17	3.57	16.87
	1987	100	19.82	4.08	44.40	6.45	2.93	3.20	17.37
	1988	100	19.18	3.91	43.92	6.10	2.82	3.01	19.31
	1989	100	18.93	3.95	43.76	5.65	2.66	2.86	20.26
	1990	100	17.92	3.88	46.69	4.56	2.58	2.71	19.97
	1990	100	18.12	3.88	47.04	4.01	2.59	2.73	20.14
	1991	100	17.52	4.25	46.82	2.90	2.59	3.07	21.48
KUZEY AMERİKA	1986	100	39.07	10.74	21.63	0.99	2.13	2.85	22.54
	1987	100	37.81	10.84	22.24	0.85	1.99	2.94	23.02
	1988	100	35.41	10.56	22.64	1.10	1.92	2.67	25.64
	1989	100	34.20	10.59	2334	1.26	1.80	2.57	26.17
	1990	100	34.34	10.78	24.08	1.03	1.73	2.36	25.63
	1991	100	33.00	11.93	23.77	1.13	1.78	3.01	25.31
LATİN AMERİKA	1986	100	45.63	14.04	20.49	7.44	1.69	1.68	8.74
	1987	100	46.84	13.81	20.72	6.92	1.58	1.65	8.26
	1988	100	44.67	13.41	21.89	6.59	1.58	1.52	9.98
	1989	100	45.46	14.11	21.59	6.10	1.40	1.35	9.76
	1990	100	46.35	13.38	22.57	5.71	1.22	1.20	9.16
	1991	100	45.58	15.99	21.90	3.81	1.18	1.19	9.88
BATI AVRUPA	1986	100	10.22	2.13	36.74	3.49	4.26	3.80	6.49
	1987	100	9.62	2.08	70.50	3.07	3.71	3.30	6.77
	1988	100	9.01	1.81	70.64	3.03	3.63	3.10	7.17
	1989	100	8.58	1.79	70.72	3.22	3.48	2.99	7.50
	1990	100	7.97	1.79	72.18	2.82	3.34	2.82	7.38
	1990	100	9.70	1.79	71.39	3.83	3.30	2.79	7.33
	1991	100	7.27	1.96	72.42	3.15	3.24	3.12	7.34
ORTA VE DOĞU AVRUPA VE ESKİ SSCB	1986	100	1.30	4.03	23.22	53.32	2.31	2 22	7.74
	1987	100	1.15	3.81	24.35	52.75	2.24	2 29	7.87
	1988	100	1.28	3.61	24.54	52.03	1.95	2 25	8.51
	1989	100	1.25	3.48	26.79	48.52	1.99	2.12	8.64
	1990	100	1.46	3.80	32.93	42.84	1.93	1.43	9.33
	1990	100	1.99	4.18	41.72	33.11	2.15	1.74	12.09
	1991	100	2.20	1.76	55.49	22.42	1.98	2.31	11.76
AFRİKA	1986	100	12.64	2.58	51.98	4.61	5.91	1.17	7.36
	1987	100	13.36	2.73	47.39	3.55	6.75	2.12	7.33
	1988	100	12.04	2.46	49.07	3.76	6.97	2.89	8.43
	1989	100	14.66	1.62	50.24	3.42	6.65	2.73	7.12
	1990	100	15.04	1.37	55.06	2.84	5.86	1.62	5.84
	1991	100	13.61	1.60	53.60	2.84	6.57	1.73	5.74
ORTADOĞU	1986	100	10.99	6.38	30.50	3.48	2.64	7.73	37.57
	1987	100	12.47	6.41	29.78	3.44	2.69	6.88	36.35
	1988	100	13.45	6.08	27.95	3.51	2.96	6.90	36.94
	1989	100	14.06	5.39	27.63	4.02	2.78	6.30	36.00
	1990	100	14.69	5.00	27.42	3.77	2.46	5.77	39.85
	1991	100	İ3.81	4.49	28.64	1.69	2.17	5.08	43.26
ASYA	1986	100	34.16	2.15	16.55	2.49	1.97	4.16	37.02
	1987	100	32.31	1.96	18.31	2.16	1.95	3.32	38.81
	1988	100	29.89	1.77	18.73	2.03	1.91	3.08	41.85
	1989	100	28.93	1.83	17.99	2.01	1.67	2.80	44.10
	1990	100	26.72	1.96	19.48	1.79	1.60	2.90	44.79
	1991	100	24.48	2.23	19.31	1.57	1.84	3.30	46.71

TABLO 16a

Seçilmiş Endüstrisel Ülkelerde bölgesel Anlaşmalar: Bölge içi İhracat (Bölgenin Toplam İhracatı İçindeki Payı)

	1960	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990
ANZCERTA	5.7	6.1	6.2	6.4	7.0	6.9	7.8	7.6	7.8	7.6
AT-6	34.5	48.9	-	-	-	-	-	-	-	-
AT-10	-	51.1	50.1	53.5	52.1	-	-	-	-	-
AT-12	-	-	-	-	54.5	56.7	58.5	59.6	59.8	60.4
EFTA	21.1	28.0	35.2	32.6	31.2	30.2	30.0	29.7	29.5	28.2
ABD-Kanada	26.5	32.8	30.6	26.5	38.0	36.7	37.4	34.8	33.8	34.0
Toplam Ihr./Dünya Ihr										
ANZCERTA	2.4	2.1	1.7	1.4	1.6	1.4	1.4	1.5	1.6	1.5
AT-6	24.9	30.5	-	-	-	-	-	-	-	-
AT-10	-	39.0	35.9	34.9	33.9	-	-	-	-	-
AT-12	-	-	-	-	35.6	39.7	40.7	39.5	39.1	41.4
EFTA	16.7	14.9	6.3	6.1	6.3	6.6	6.8	6.6	6.4	6.8
ABD-Kanada	21.9	20.5	16.8	15.1	16.7	15.3	14.9	16.2	16.7	15.8
Bölgedışı Ihr./Dünya ihracatı										
ANZCERTA	2.3	1.9	1.6	1.3	1.4	1.3	1.3	1.4	1.5	1.3
AT-6	16.3	15.6	-	-	-	-	-	-	-	-
AT-10	-	19.1	17.9	16.2	16.2	-	-	-	-	-
AT-12	-	-	-	-	16.2	17.2	16.9	16.0	15.7	16.4
EFTA	13.2	10.8	4.1	4.1	4.4	4.6	4.8	4.6	4.1	4.9
ABD-Kanada	16.1	13.8	11.6	11.1	10.4	9.7	9.3	10.6	11.0	10.5

Kaynak: IMF. Direction of Trade. International Financial Statistics. World Economic Outlook. IMF Tahminleri

TABLO 16b

Seçilmiş Gelişmekte olan Ülkelerde Bölgesel Anlaşmalar: Bölge İçi ihracat (Bölge Toplam İhracatına Oranı)

	1960	**1970**	**1975**	**1980**	**1985**	**1986**	**1987**	**1988**	**1989**	**1990**
Andean Pact	0.7	2	3.7	3.8	3.4	3.2	4.1	4.8	4.8	4.6
ASEAN	4.4	20.7	15.9	16.9	18.4	16.5	17.6	17.5	17.8	18.6
C AÇ M	7	25.7	23.3	24.1	14.7	10.2	13.4	13.4	14.4	14.8
CEAO	-	6.3	11.6	9.4	8.2	8.3	8.7	10.2	10.8	11.3
CPGL	-	0.4	0.3	0.1	0.8	0.6	0.5	0.7	0.5	0.6
ECOWAS	-	3	4.2	3.5	5.3	6.7	6.4	7.8	7.8	6.0
GCC	-	3	2.6	2.8	4.6	5.1	5	5.3	5.5	4.4
LAFTA-LAIA	7.9	9.9	13.6	13.7	8.3	10.8	9.9	10.2	10.8	10.6
MRÜ	-	0.2	0.4	0.8	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
PTA	-	8.4	9.4	8.9	7	7.4	8.7	8.3	7.8	8.5
SADCC	-	2.4	2.3	2.7	2.4	2.8	3.2	3.7	3.7	3.9
U DE A C	1.5	5	2.7	1.7	2.1	3.3	3.6	4.3	4.7	4.6
Toplam ihracat/Dünya ihracatı										
Andean Pact	2.9	1.6	1.6	1.6	1.2	1.0	0.8	0.8	0.9	0.9
ASEAN	2.6	2.1	2.6	1 3.7	3.9	3.4	3.5	3.9	4.2	4.3
C ACM	0.4	0.4	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2	0.1	0.1	0.1
CEAO	-	0.3	0.2	0.2	0.3	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
CPGL	-	0.3	0.1	0.1	0.1	0.1	-	0.1	-	-
ECOWAS	-	1.0	1.4	1.7	1.1	0.6	0.6	0.5	0.5	0.6
GCC	-	1.7	6.0	8.6	3.4	2.5	2.5	2.2	2.4	2.7
LAFTA-LAIA	6	4.4	3.5	4.2	4.7	3.5	3.4	3.5	3.5	3.4
MRÜ	-	0.1	0.1	-	-	0.1	-	-	-	-
PTA	-	1.1	0.6	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.2
SADCC	-	0.3	0.2	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
U D E A C	0.3	0.2	0.2	0.2	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Bölge Dışı ihracat/Dünya ihracatı										
Andean Pact	2.8	1.6	1.5	1.5	1.2	1.0	0.7	0.7	0.8	0.8
ASEAN	2.5	1.7	2.2	3.1	3.2	2.8	2.9	3.2	3.4	3.5
CACM	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1
CEAO	-	0.3	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.1	0.1
CPGL	-	0.3	0.1	0.1	0.1	0.1	-	0.1	-	-
ECO W AS	-	1.0	1.3	1.7	1.0	0.6	0.6	0.5	0.5	0.6
GCC	-	1.7	5.9	8.4	3.3	2.4	2.4	2.1	2.3	2.5
LAFTA-LAIA	5.5	4.0	3.1	3.6	4.3	3.1	3.1	3.1	3.2	3.0
MRU	-	0.1	0.1	-	-	0.1	-	-	-	-
PTA	-	1.0	0.5	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.2	0.2
SADCC	-	0.3	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
UDEAC	-	0.1	0.2	0.2	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1

Kaynak: IMF, Direction of Trade, International Financial Statistics, World Economic Outlook, IMF Tahminleri

TABLO 17

Doğu Asya Bölgelerarası Ticaret (%)

Toplam İhracatın Yüzdesi Olarak İhracat	Japonya	Yeni Sanayileşen Ülkeler	ASEAN	Çin	Doğu Asya'ya Toplam İhracat
Japonya 1980	-	11.9	14.7	3.9	30.5
1990	-	16.2	11.2	2.1	29.5
Yeni Sanayileşen Ülkeler 1980	10.7	5.8	8.6	2.2	27.3
1990	12.2	8.5	8.0	9.7	38.4
ASEAN1980	29.6	7.0	18.2	-	54.8
1990	19.6	10.5	19.9	-	50.0
Çin 1980	23.9	24.3	0.1	-	48.3
1990	14.0	39.5	0.1	-	53.6
Toplam Doğu Asya 1980	11.4	10.2	11.8	2.6	36.0
1990	8.8	15.0	11.4	4.1	39.3

Toplam İhracatın Yüzdesi Olarak İhracat	Japonya	Yeni Sanayileşen Ülkeler	ASEAN	Çin	Doğu Asya'ya Toplam İhracat
Japonya 1980	-	4.4	15.0	3.1	22.5
1990	-	10.9	11.5	4.0	26.4
Yeni Sanayileşen Ülkeler 1980	24.2	5.2	7.8	6.9	44.1
1990	22.7	8.7	7.1	12.8	51.3
ASEAN J 9 80	29.9	7.7	20.3	2.7	60.6
1990	20.1	10.8	17.3	2.2	50.1
Çin 1980	25.4	6.3	3.5	-	35.2
1990	11.1	36.7	4.1	-	51.9
Toplam Doğu Asya 1980	11.7	5.4	13.8	3.6	34.5
1990	12.9	9.2	10.9	6.0	42.1

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, May 1993.

TABLO 18

Türkiye - IMF İlişkileri

Kuruluş Tarihi	1945
Toplam Üye Sayısı	173
Grubumuza Üye Ülkeler	Belçika, Avusturya, Macaristan, Türkiye, Lüksemburg, Çek ve Slovakya
Toplam IMF Kotaları	89.987,6 Milyon SDR
Türkiye'nin Üyelik Tarihi	11.4.1947
Kotası	429.1 milyon SDR
Oy Sayısı	4.541
Oy gücü Yüzdesi	0,47
Sağlanan Toplam Kredi	3.246,7 milyon SDR
Toplam Kullanım	2.674,1 milyon SDR
Toplam Geri Ödenen Bakiye	-
Yıllık Kullanım Limitleri %	90-110 (Kotanın)
3 Yıllık Kullanım Limitleri %	270-330
Kümülatif Limitler	400-440

TABLO 19

Türkiye'nin IMF Kaynaklarından Kullanımı ve Geri Ödemeler

Kaynak Türü	***Kredi Kullanımı (Milyon SDR)***
1945	
Stand-by	2041,9
Petrol Kolaylığı	261,3
Telafi Edici Finans Kolaylığı (CFF)	221,7
Rezerv Dilimi	94,3
Kredi Dilimi	54,9
TOPLAM	2674,1

Kredi Kullanımı

Yıllar	***Milyon SDR***
1474-1979	967,3
1980	491,6
1981	400,1
1982	300,0
1983	346,3
1984	168,9
TOPLAM	2674,1

TABLO 20

Yıl	Borç Bakiyesi (Milyon %)	Geni Ödemeler (Milyon %)
1981	1315.1	122
1982	1455.2	129
1983	1567.4	185
1984	1419.6	237
1985	1314.5	255
1986	1092.0	378
1987	770.3	443
1988	298.8	432
1989	47.2	240
1990	-	48
Ocak	-	17
Mart	-	16
Mayıs	-	15

1.5.1990 tarihinde ödenen 11.25 milyon SDR (15 milyon) tutarındaki son taksitle IMF'e olan borcumuz sona ermiştir.

TABLO 21a

Türkiye - Dünya Ban kası İlişkileri Tablosu - Genel

Parasal rakamlar aksi belirtilmedikçe Milyon ABD doları cinsinden ifade edilmektedir

1. Genel Bilgiler			
A. Dünya Bankası Kuruluş Tarihi	1945		
B. Türkiyenin Üyelik Tarihi			
(5016 Sayılı Kanun İle)	1947		
C. Dünya Bankası Grubu ve Türkiye			
1) IBRD			
	IBRD Sermayesi		152.248
	Türkiyenin Sermaye Katkısı		
		Taahhüt	837
		Ödenen	52,9
		Oransal	%0,58
	Türkiyenin Hisse Sayısı		7629
	Türkiyenin Oy Gücü		%0,59
2) IFC			
	Türkiyenin Sermaye Katkısı		7,4
	Türkiyenin Hisse Sayısı		8221
	Türkiyenin Oy Gücü		%0,69
3) IDA			
	Türkiyenin Sermaye Katkısı		39,5
	Türkiyenin Hisse Sayısı		53583
	Türkiyenin Oy Gücü		%0,65
4) MIGA			
	Türkiyenin Sermaye Katkısı		4,99
	Türkiyenin Hisse Sayısı		462
	Türkiyenin Oy Gücü		%0,65

TABLO 21b

Türkiye - Dünya Bankası İlişkileri Tablosu - Genel

II. Doğrudan Borçlanma
A. Genel Borçlanma Özeti

		Tüm Borçlar			Garan. Borçlar			Doğru. Devlet Borçları		
		Adet	Miktar	Sektörel Dağılım	Adet	Miktar	Sektörel Dağılım	Adet	Miktar	Sektörel Dağılım
Proje Kredileri										
	Sanayi	36	2265.30	22.47	20	1004.00	32.41	16.11	1261.30	22.58
	Enerji	22	1951.20	19.43	11	1040.70	33.60	20	910.50	16.30
	Tarım	22	1687.50	19.72	2	213.40	6.89	7	1474.10	26.38
	Altyapı	13	1479.30	17.03	6	792.60	25.59	5	686.70	12.29
	Eğitim	5	335.70	3.87	0	0.00	0.00	1	335.70	6.01
	Sağlık	1	75.00	0.86	0	0.00	0.00	6	75.00	1.34
	Ulaştırma	7	817.80	9.42	1	47.00	1.52	1	770.80	13.80
	Çevre	1	6.00	0.07	0	0.00	0.00	1	6.00	0.11
	İstihdam	1	67.00	0.78	0	0.00	0.00	68	67.00	1.20
Toplam		108	8684.80		40	3097.70			5587.10	
SAL		7	1706.30		0	0.00			1706.30	
SECAL		4	1325.00		0	0.00			1325.00	
IBRD		6	164.85		0	0.00			164.85	
Ko-Finansman Payı										
G. Toplam		125	11880.95		40	3097.70			8783.25	
İptal Edilen			519.67			120.58			399.09	
Geri Ödeme			3.822.63							
Bakiye			7538.65							

TABLO 21c

Türkiye - Dünya Bankası İlişkileri Tablosu-Genel (31.6.1993 İtibariyle) (devam)

B. Proje Kredileri

1- Kullanımı ve Geri Ödemesi Sona Erenler

	Adet	Miktar	Sektörel Dağılım
Sanayi	15	615.10	77.2
Enerji	2	16.50	2.07
Tarım	5	142.10	17.85
Ulaştırma	2	16.30	2.05
Altyapı	0	0.00	0.00
Eğitim	0	0.00	0.00
Sağlık	0	0.00	0.00
Çevre	1	6.00	0.75
İstihdam	0	0.00	0.00
SAL	0	0.00	0.00
SECAL	0	0.00	0.00
Toplam	25	796.00	
İptal		93.69	
Net Kullanım ve Geri Ödeme		702.31	

2- Kullanımı Sona Erip Geri Ödemesi Devam Edenle

	Adet	Miktar	Sektörel Dağılım
Sanayi	14	786.50	15.03
Enerji	15	980.70	18.72
Tarım	10	607.40	11.60
Ulaştırma	4	379.50	7.25
Altyapı	4	160.30	3.06
Eğitim	1	l3.50	0.25
Sağlık	0	0.00	0.00
Çevre	0	0.00	0.00
İstihdam	0	0.00	0.00
SAL	7	1706.30	32.60
SECAL	2	600.00	11.46
Toplam	25	5234.20	
İptal		246.76	
Net Kullanım ve Geri Ödeme		4987.44	

3- Kullanımı ve Geri Ödemesi Devam Edenler

	Adet	Miktar	Kullanım	Sektörel Dağılım	Kullanım Oranı
Sanayi	7	863.70	497.37	15.05	57.59
Enerji	4	910.00	134.19	15.85	14.75
Tarım	8	103.00	519.32	18.05	50.08
Ulaştırma	3	631.50	244.85	11.00	38.77
Altyapı	7	1109.00	252.23	19.32	22.74
Eğitim	4	322.20	125.22	5.61	38.86
Sağlık	1	75.00	6.87	1.32	9.16
Çevre	0	0.00	0.00	0.00	0.00
İstihdam	1	67.00	0.00	1.18	0.00
SAL	0	0.00	0.00	0.00	0.00
SECAL	2	725.00	607.06	12.63	83.73
Toplam	37	5740.40	2385.73	-	41.58
İptal		179.21			
Net Kullanım ve Geri Ödeme	483.66				

TABLO 22

Dış Borç Stoku - Dünya Bankası Kredileri

	1992	1991	1990	1989	1988	1987	1986
Toplam Dış Borç	56075.00	48661.00	41382.00	41021.00	40722.00	40228.00	31101.00
Orta ve Uzun Vadeli Borçlar	25752.00	39544.00	34707.00	35305.00	32605.00	34605.00	25752.00
Dünya Bankası Kredileri	4917.00	6194.21	6178.00	5866.00	6129.00	6289.00	4860.00
Dünya Bankası Kredileri/Toplam Dış Borç	0.09	0.13	0.15	0.14	0.15	0.16	0.15
Dünya Bankası Kredileri/Orta ve Uzun Vadeli Borçlar	0.19	0.16	0.18	0.17	0.19	0.18	0.18

TABLO 23

Bölgesel Ticaret Anlaşmalarına Ait Bazı Örnekler

	Anlaşmanın İmzalandığı Tarih	**Üyeler**
Afrika		
CEAO	1973	West African Economic Community Batı Afrika Ekonomik Topluluğu Üyeler (7): Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahilleri, Mali, Moritanya, Nijer, Senegal '
CEPGL	1976	Economic Community of the Great Lakes Countries Büyük Göller Ülkeleri Ekonomik Topluluğu Üyeler (3): Burupdi Ruanda, Zaire
EAEC	1967	East African Economic Community Doğu Afrika Ekonomic Topluluğu Üyeler (3): Tanzanya, Kenya, Uganda
ECOWAS	1975	Economic Community of West African States Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu Üyeler (16): Benin, Burkina Faso, Cape Verde, Fildişi Sahilleri, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bbisau, Liberya, Mali, Moritanya, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Togo
IOC	1982	Indian Ocean Commission Hint Okyanusu Komisyonu Üyeler (5): Komoros, Fransa, Madagaskar, Mairitus. Seyşeller
MRU	1973	Mano River Union, Mano Sahili Birliği Üyeler (3): Gine, Liberya, Sierra Leone
PTA	1981	Preferential Trade Area For Eastern and Southern Doğu ve Güney j Üyeler (1 9) : Angola, Burundi, Komoros, Cibuti, Etiyopya, Kenya, Lesoto, , Mozambik, Namibya, Ruanda, Somali, Sudan, Swaziland, İa, Zambiya, Zimbabve
SACU	1910	Southern Africa Customs Union, Güney Afrika Gümrük Birliği Üyeler(4) : Bbotsvana, Lesoto, Güney Afrika, Swaziland
UDEAC	1964	Central African Customs and Economic Union Orta Afrika Gümrük ve Ekonomik İşbirliği

		Üyeler (6): Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gabon, Çad, Ekvator Ginesi, Kongo
Asya ve Pasifika		
ANZCERTA	1983	Australia-New Zealand Closer, Ecoııomic Relations Trade Agreement Avustralya- Yeni Zelanda Yakın Ekonomik İlişkiler Ticaret Anlaşması Üyeler (2): Avustralya, Yeni Zelanda
ASEAN	1967	Association of South East Asian Nations Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği Üyeler (6): Brunei (1988), Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur, Tayland
Avrupa		
Bcnclux Union	1948	Belgium, Netherland-Luxembourg Economic Union Belçika Hollanda-Lüksemburg Ekonomik Birliği Üyeler (3): Belçika, Hollanda, Lükscmburg
EC	1957	The European Communities Avrupa Ekonomik Toplulukları Üyeler (12): Belçika, Fransa, Almanya. İtalya. Lüksemburg, Hollanda. Danimarka (1973), İrlanda (1973), İngiltere (1973). Yunanistan (1981), Portekiz (1986), İspanya (1986).
EFTA	1960	European Free Trade Association Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması Üyeler (7); Avusturya, Norveç, İsveç, İsviçre (1961), İzlanda (1970), Lihtenştayn (1991), Finlandiya"
Ortadoğu		
ACM	1964	The Arab Common Market Arap Ortak Pazarı Üyeler (7): Mısır, Irak.Ürdün, Libya, Moritanya, Suriye, Yemen
ECO	1985	Economic Cooperation Organisalion Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (Önceleri Ekonomik Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği Teşkilatı) Üyeler (A): İran. Pakistan, Türkiye (1992'de eski Sovyetler Birliği'nin bazı cumhuriyetleri ve Afganistan üye olmuştur)
GCC	1981	Cooperation Council for the Arab States of the Gulf Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi Üyeler (6): Bahreyn, Kuveyt. Umman, Katar. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri
Latin Amerika		
Andcan Pact	1969	Andean Subregional Integration Agreement Andean AET Bölgesi Bütünleşme Anlaşması Üyeler (5): Bolivya. Ekvator. Kolombiya, Peru. Venezüella (Şili 1976'da üyelikten ayrılmıştır)
CACM	1960	Central American Common Market Orta Amerika Ortak Pazarı Üyeler (5); Kosta Rika (1962), El Salvador, Guatemala, Honduras, Nikaragua
CARICOM	1973	Carribean Community Karaipler Topluluğu Üyeler (13): Antigua ve Barbuda, Barbados, Guyana. Jameyka, St. Kitts ve Nevis, Trinidad ve Tobago, Belize (1974). Dominika (Î974). Grenada (1974), Montsernat (1974), St. Lucia (1974). St. Vincent ve Grenadiness (1974)
LAIA	1980	Latin American Integration Association (önceleri Latin American Free Trade Association, LAFTA idi ve 1960'da imzalanmıştı) Üyeler (11): Meksika. Guyana. Fransız Guyanası ve Surinam hariç bütün Güney Amerika Ülkeleri
US-Canada FTA	1988	United States-Canada Free Trade Agreement CUSTA ABD, Kanada Serbest Ticaret Antlaşması Üyeler (2): ABD ve Kanada
US-Israel FTA	1975	United States-Israel Free Trade Agreement ABD-İsrail Serbest Ticaret Anlaşması Üyeler (2): ABD, İsrail

TABLO 24

Bölgesel Ticaret düzenlemeler indeki Son Gelişmeler

AT Tek Pazar Programı (1986)	Ocak 1993'e kadar Ortak Pa/ar
AT Maastricht Anlaşması (1991)	Daha sıkı bir ekonomik entegrasyon ve sonuçta parasal veya siyasi birlik
Avrupa Ekonomik Alanı (1992)	1993 yazına kadar AT Tek Pazarının bazı hükümlerinin EFTA ülkelerine yayılması
Türkiye - EFTA (1992)	1995'e kadar serbest ticaret bölgesi (tartışılıyor)
Şili-Meksika (1991)	1996'ya kadar Serbest Ticaret Bölgesi
Arjantin-Brezilya-Paraguay-Uruguay (1991)	1995'e kadar Ortak Pazar
Meksika-Orta Amerika (1991)	1996'ya kadar Serbest Ticaret Bölgesi
Kolombiya-Meksİka- Venezüella (1991)	1995'e kadar Serbest Ticaret Bölgesi
Güney Afrika Kalkınma Komitesi (1992)	Serbest Ticaret Bölgesi ve sektör kooperasyonu: bıı amaçlı protokol sonuçlandırılma aşamasında
EFTA-Çek Cumhuriyeti (1992)	Gelecek on yılda ticaretin serbestleştirilmesini sağlayan İkili Serbest Ticaret Anlaşmaları
Slovak Cumhuriyeti (1992)	
Polonya (1992)	
Romanya (1992)	
Macaristan (l993)	
AT-Çek Cumhuriyeti (1991)	
Slovak Cumhuriyeti (1991)	Gelecek on yılda ticaretin serbestleştirilmesini suğlayan İkili Birlik Anlaşmaları
Bulgaristan (1993)	
Polonya (l991)	
Romanya (l993)	
Macaristan (l991)	
Çek Cumhuriyeti-Slovak Cumhuriyeti-Macaristan-Polonya (1992)	2Û01'e kadar Serbest Ticaret Bölgesi

TABLO 25

Gelişmekte Olan Ülkelerde Seçilmiş Bölgesel Ticaret Düzenlemeleri: Temel Ledefler

	CACM	ASEAN	LAFTA/ LAIA	ANDEAN PACT	ECOWAS	PTA	GCC
Tarifelerin Kaldırılması	x	x	x	x	x	x	x
Tarife Dişi Engellerin Kaldırılması	x	x			x	x	
Pozitif Liste		x		x			
Negatif Lİste				x			
Menşe Kuralları		x			x	x	x
Ortak Dış Tarife	x			x	x		x
Liberalleşme için Belirlenmiş Takvim	x	x		x	x		x
Hizmet Ticareti Serbestisi							x
işgücünün Serbest Dolaşımı					x		x
Sermayenin Serbest Dolaşımı					x		x
Sanayileşmenin Özendirilmesi	x		x	x	x	x	x
Destekleme Fonu					x		
Diğer Ticari Hedeflerin özendirilmesi		x		x	x	x	x
Eş Zamanlı Ödemeler Düzenlemesi	x		x	x		x	

DR. ERTAN YÜLEK TARAFINDAN BM TEŞKİLATINA İLİŞKİN OLARAK SUNULAN GÖRÜŞ

Başta Birleşmiş Milletler Teşkilatı olmak üzere, günümüzde Faaliyet gösteren birçok uluslararası kuruluş. İkinci Dünya Savaşının hemen akabinde ve o dönemin nev'i şahsına münhasır şartlarından fazlaca esinlenerek kurulmuşlardır. Bu teşkilatların kurulması için Moskova, Dumbarton Oaks ve San Francisco'da atılan adımlar, peşpeşe gelen iki dünya savaşının sebep olduğu yıkım ve ümitsizlik ortamında, birçok çevrede sevinçle karşılanmış ve özellikle BMf bazı kesimlerce dünya barışının bir teminatı olarak görülmüştü. Fakat bu iyimser hava. Teşkilatın karar alma sürecinde, RBD, SSCB, Çin, İngiltere ve Fransa gibi o dönemin güçlü ülkelerine veto hakkı tanınması ve bu usulün Soğuk Savaş ortamında tıkanmasıyla, kısa sürede kaybolmuştu. Bu anlamda BM, sakat doğmuş ve uluslararası camianın ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak bir girişim olduğu kısa sürede anlaşılmış bir teşkilattır.

Öte yandan, BM'nin kurulduğu günden bu yana geçen yaklaşık 50 yılık süre zarfında, dünyadaki güç dengeleri birçok kez ve önemli ölçüde değişmiştir: Soğuk Savaş dönemi sona ermiş, o dönemin güçlü ülkeleri güç kaybetmiş, SSCB dağılmış ve ikinci dünya savaşının mağlup devletleri ekonomi alanında olağanüstü güç kazanmışlardır. Bu arada, sayıları birkaçı bulmayan islam ülkelerinin sayısı da 50'yi aşmış ve bu ülkeler ekonomik yönden ağırlıklarını büyük ölçüde artırmışlardır.

Dünyadaki tüm bu önemli değişimlere rağmen, SM'nin işleyiş ve karar alma mekanizmaları küçük modifikasyonlar dışında fazlaca değişmemiştir. Dolayısıyla, kurulduğu yıllarda bile olumlu ve gerçekçi bir yapı arz etmeyen BM, zamanla uluslararası camiaya iyice yabancılaşmıştır. Bu Teşkilatın özellikle son yıllarda vuku bulan Müslümanlara yönelik katliamlara duyarsızlığı ve oyalayıcı tavrı; başta RBD'nin, birçok illegal uluslararası faaliyetinin meşrulaştırılmasına aracı olması, bu teşkilatın güvenilirlik, prestij ve inandırıcılığını iyice sarsmıştır.

BM'ye müspet anlamda etkinli* kazandırılabilmesi için, bu Teşkilatın günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilecek ve yakın gelecekte de problemsiz işleyebilecek esnek ve verimli bîr yapıya kavuşturulması ve karar alma sürecinin de bu yaklaşımla değiştirilmesi gerekmektedir. BM,

bir avuç devletin tekelinden çıkarılmalı ve milletlerarası camiayı temsil edebilir bir hale getirilmelidir.

Bu çerçevede, gerek nüfus, gerek devlet sayısı, gerekse sahip olunan doğal kaynak itibarıyla dünyada önemli bir ağırlığı bulunan İslam ülkelerinden de bir ülke, BM Güvenlik Konseyine daimi üye olarak alınmalı ve diğer daimi üyelerin veto hakkı devam edecekse, bu İslam ülkesine de veto hakkı tanınmalıdır. Evelce, SSCB çatısı altında görünürde de olsa veto hakkına sahip bulunan bazı İslam ülkelerinin bu Birlikten ayrılmalarıyla, bu hususun önemi daha da belirginleşmiştir.